

Maailma Vaade

Välispoliitika ajakiri

#26 | 2015



Reformiva Hiina hiilgus ja viletsus

Islandi valikute tagamaadest

Täheldusi infosõjast Ukrainas

Džihadismi vari Euroopas

Välispoliitilisest mälust konfliktide ajastul



Erakogu

Rahvusvahelistes suhetes kipub ikka nii olema, et ootamatult prahvatanud sündmused varjutasid varasemad. Mitte et varasemad oleksid leidnud lahenduse, vaid uued sündmused vallutavad ajakirjanduse veerud ning omandavad valitsuste kõrgendatud tähelepanu. 1999 andis kõneainet teine Tšetšeenia sõda ja Kosovo, 2001–2006 olid jagamatult tähelepanu tipus Iraak ja Afganistan. 2005 pääses pildile Darfuri genotsiid, 2008 (korraks) Gruusia sõda, 2011 araabia kevad, 2014 Venemaa agressioon Ukrainas ja Islamiiriik. Sel kevadel avastati Euroopas, et pagulaste vool läbi Süüria ja Liibüa on omandanud kontrollimatud mõõtmed. Tšetšeenia ja Gruusia sõda ning Darfuri genotsiidi praktiliselt ei meenutagi. Araabia kevad on pildil üksnes seetõttu, et vähemalt kolmes „kevade“ raputatud riigis – Liibüas, Jeemenis ja Süürias kodusõda jätkub. Ja muidugi ka Iraagis. Ukrainat ei saa unustada seetõttu, et sealset sündmused valmistavad iga päev ebameeldivaid üllatusi. Küll pole vähe neid, kes sooviksid selle konflikti unustada ja rivistada paljude külmutatud konfliktide loetellu.

Nimetatud konfliktidest ei ole aga mitte ühelegi leitud lahendust ja lähiajaloo ei ole üheaegselt nii palju kas külmutatud või lahendama konflikte olnudki. Mis on aga unustamise suurim oht? Jätkub

massiline inimõiguste rikkumine, millele maailma avalikkus ei pööra enam tähelepanu. Agressor saab oma ekspansiooni vaikselt jätkata, kuna meedia ei tunne tema tegevuse vastu enam huvi. Äärmuslased ja terroristid hõivavad uusi positsioone, kuna maailmal on muuga tegeleda kui neid ohjeldada.

Niisiis on nüüd maailma või vähemasti Euroopa tähelepanu keskendunud pagulastele. Arusaadav, kuna hetkel põletab pagulasprobleem Euroopat kõige valusamini. Kuid see hetk võib kiiresti asendada millegi muuga, mis pagulasprobleemilt tähelepanu ära tõmbab. Seepärast on muude sündmuste tähelepanuta jätmise äärmiselt ohtlik. Samas on ilmne, et pagulasprobleemile ei suudeta leida lahendust. Miks? Eks põhjusi ole mitmeid. Mõned neist objektiivsed: inimesed on alati tahtnud liikuda vaesematest maadest rikkamatesse ja rahututest piirkondadest rahulikesse. Suured konfliktid muudavad sellised liikumised massiliseks. Internet, Facebook ja Twitter on teinud info leviku ja organiseerimise sedavõrd kiireks, et sihtriigid ei jõua sageli reageerida, ja kuritegevus käib ikka samamukese julgeolekujõududest ees. Nii on inimkaubandusele keskendunud maffia suutnud sotsiaalmeedia rakendada edukalt oma teenistusse ja riigid ei suuda seda ohjeldada. Massilise rände puhul ütleb üles ka riikide võimekus pagulaseisundit tuvastada, mistõttu peataolekus saavad pagulasstaatuse ja elamisloa ka need, kel pole mingit vajadust rahvusvahelise kaitse järele.

Võimalik, et üle tuleks vaadata ka pagulaseisundi tuvastamise reeglid. Praegune süsteem põhineb ju 1951. aasta konventsioonil, ja toona oli põhiprobleem Euroopa-sisene ja ühekordne. Nüüd toob iga uus pagulaste vastuvõtmine kaasa järjekordse ja üha suureneva laine, kuna on ilmne, et kedagi tagasi ei saadeta ja see on inimkaubitsejatele magus teenimisvõimalus.

Ent kriitiline tuleks olla ka riikide tegevuse suhtes. Mõne ELi riigi lubadus varustada kõik illegaalselt riiki saabujad elamislubadega on teiste liikmesriikide suhtes ebaõiglane. See annab inimkaubitsejatele signaali, et kõik, kes elusalt üle Vahemere jõuavad, saavad asuda sinna, kuhu soovivad. See seab surve alla eriti Prantsusmaa ja Saksamaa. Kui selle taustal räägitakse veel kohustuslikust solidaarsusest olukorras, kus esmased sihtriigid ei püüagi panustada immigratsioonivoo peatamise, siis tundub see teiste riikide petmisena.

Euroopa Komisjon ei saanud õigust kehtestada liikmesriikidele kohustuslikke pagulaskvoote. On selge, et surve komisjoni poolt jätkub, kuigi terve mõistuse seisukohalt on selge, et kvootide kehtestamisega ilma, et immigratsioonivoo suudetaks peatada, ei jõuta mingi lahenduseni. Kuid kas sellel ei või olla hoopis teine tagamõte – suurendada Euroopa Komisjoni volitusi pretsedentide kaudu ja vähendada liikmesriikide otsustusõigust? Kuidas muidu murda liikmesriikide soovi säilitada oma suveräänsust ja mitmete eurobürokraatide ihalust föderatsiooni järele?

Mart Nutt ■

Alates käesolevast numbrist ajakiri Maailma Vaade enam paberandjal ei ilmu. Väljaannet on võimalik lugeda veebilehel www.maailmavaade.ee – nii artiklite kaupa, PDF-failina kui ka Issuu keskkonnas. Kodulehel on kättesaadavad ka kõik varasemad numbrid alates 2007. aastast.

Ajakirja info leiate ka Facebookist: www.facebook.com/maailmavaade

Maailma Vaate kolleegium ja toimetis

Iraan – kas režiimi muutus või lõputu sinisilmsus?

Tunne Kelam

*Euroopa Parlamendi liige,
ERP fraktsioon*

Aastad 2014 ja 2015 on Iraani ja Lääne suhetes kujunenud vastuoluliste ootuste aastaiks. Selle artikli kirjutamise hetkel – juuni lõpus 2015 – põrkuvad teravamalt kui varem Lääne lootused Iraani režiimi pehmenemisele julma tegelikkusega, mis üha venivaile läbirääkimistele vaatamata vajutab oma pitseri Teherani võimulolijate käitumisele. Julm tegelikkus on aga see, et Iraani pahaendeline tuumarelvastumise programm pole saanud veenvat lahendust. Julma tegelikkuse hulka kuulub Läänes mõõdukaks reklaamitud president Rouhani valitsusajal tervenenud sisepoliitilised repressioonid. Rouhani kaheaastase võimuoleku vältel on Iraanis toime pandud 1800 hukkamist. Enam kui kunagi varem.

Tõsi, aprillis 2015 jõuti pärast Läänepoolseid hea tahte ja ülimalt kannatlikkuse demonstratsioone esialgse kokkuleppe allkirjastamisele Lausanne'is. Olen nõus, et iga rahumeelset lahendust tuleb eelistada jõukatsumisele ja sõjategevusele. Kuid rahutuks teeb asjaolu, et Lausanne'i leppe puhul jäid püsima põhimõttelised küsimused, millele raamkokkulepe kindlat vastust ei anna. Ega saanudki anda. 16 kuud meeleheitlikke ponnistusi, kaasa arvatud kõikvõimalike eelnevalt kokku lepitud tähtaegade ületamine, andis ülimalt ebamäärase väljundi. Usaldusväärne ja siduv kokkulepe terendab ikka veel horisondil. Ikka veel tuleb jätkata kuue, huvidelt ja väärtuspõhiselt teravalt erineva partneri vahel detailide konkretiseerimist. Kuid teatavasti peitub vanakuri just detailides.

Tõsi, võib väita, et kannatlikkusega läbirääkimistel suudeti võita aega. Pidurdamiseks näiteks Teherani usulise diktatuuri jõudmist riigi tuumarelvade valmistamise lõppfaasi. Samas osutab ajalooline kogemus, et äärmusliku diktatuuri ning seaduskuulekate partnerite (kusjuures viiest Iraani partnerist Venemaale ja Hi-

nale seaduskuulekust kindlasti ette heita ei saa) kokkulepped on alati andnud eelise diktatuurile.

Täiesti selge on see, et Teherani mullasid sundis läbirääkimistele ning esialgsele kokkuleppele alla kirjutama Iraani ohtlikult halvenenud sotsiaal-majanduslik olukord, mis on seniste sanktsioonide ehk seaduskuuleka leeri taktikaline võit. Riigi siseolukord on äärmiselt pingeline, naftatulud on kärbunud, elukallidus tõuseb, eluks tarvilikke kaupu napib, miljonid noored ei leia tööd. Valitsejaid kummitab hirm 2009. aasta massiprotektide kordumise ees. Just seetõttu on Iraani režiimile elutähtis saavutada võimalus hingetõmbeks, leevendamaks sanktsioonide pitsitust. Hingetõmbe võimaluse saavutamiseks võib lubada mida iganes, teades väga hästi, et partnerite jaoks on keerukas ning aeganõudev sanktsioone uuesti kehtestada. Mullade diktatuur on aga kogu oma tuumaprogrammi rajanud süsteemsele hämmamisele – nagu diktatuur ikka. Kui see nii ei oleks, pidanuksid nad ammu andma rahuldavad vastused ÜRO ning Rahvusvahelise Aatomienergia Agentuuri küsimustele. Igal juhul on tuumaprogramm siiani varjatud läbipaistmatuse loori taha, kusjuures Teheran keeldub kategooriliselt võimaldamast sisulist rahvusvahelist kontrolli kohapeal ning kõigi intrigeerivate objektide suhtes.

Teiselt poolt võiks küsida, miks pole seaduskuulekas leer suutnud senist aega tõhusamalt kasutada? Paljastati ju Iraani üha kurjakuulutavamaks paisunud salajane tuumaprogramm juba 13 aastat tagasi – aastal 2002. Paljastati Iraani demokraatliku opositsiooni poolt, kes selle eest pole mingit tunnustust pälvinud.

Aja võitmisest on huvitatud ka president Obama. Olles tõsiselt kompromiteerinud USA usaldusväärset tagasitõmbumiseega iseenda tõmmatud „punasest joonest“ Süüria režiimi suhtes, vajab Ameerika president oma ametiaja lõpu lähenedes hädasti USA välispoliitika edunäidet Lähis-Idas. Kaugemad tüsistused pole



ERP fototeenistus

ametisoleva presidendi jaoks ilmselt esmatähtsad, neid võib lühemas perspektiivis ignoreerida.

Lõpuks ei tohiks eirata üht põhimõttelist paradoksi. Üritades Iraani tuumaprogrammi reguleeriva kokkuleppega stabiliseerida olukorda Lähis-Idas, on Lääs sellesse kaasanud senise destabiliseerimise peamise teguri – Iraani režiimi, kelle hegemooniaotlustes Lähis-Ida üle pole mingit kahtlust. Seda püütakse õigustada argumentidega, et islamiriigi terroristide vastu on vaja kõiki mõeldavaid liitlasi. Ühelt poolt meenutab see saatana väljaajamist Peltsebuliga. Teiselt poolt on just Iraani agressiivne ja ekspansionistlik režiim aastaid valmistanud Lähis-Idas pinda sunniitliku islamiäärmusluse tekkeks. See on iseäranis selge Iraagis, mille šiiitliku enamuse valitsused on sattunud üha suuremasse sõltuvusse Teheranist. Tulemuseks on Iraagi sektantlik lõhestumine, mille oludes Bagdadi poolt tõrjutud ja ahistatud sunniitlik vähemus hakkas käsitama islamiriigi terroriste kui kergendust, vähemasti ei olnud neil mingit veenvat motivatsiooni osutada uutele terroristidele tõsist vastupanu. Praegu on kurikuulsad Iraani „revolutsioonivalvurid“ avalikult sisenenud Iraaki ning ühe ELi diplomaadi hinnangul on Teherani ja Bagdadi suhted võrreldavad Moskva



Erakogu

Foto 13. juunil Villepinte näitusehallis toimunud massimiitingult. Laval teiste seas ka Tunne Kelam.

ja Praha vahekorraga pärast 1968. aasta Praha kevade mahasurumist.

Ent veelgi tõsisem on olnud Iraani valitsejate süstemaatiline vägivalda ja relvade eksport Lähis-Ida eri osadesse. Süüria diktatuur püsib Teherani relvadel ja toetusel (samuti Moskva omal); Iraanist sõltuv ja relvastatud Hezbollah on end sisse seadnud Liibanonis ning asunud positsioonidele Iisraeli piiril; 2015. aasta kevadest üritab Iraan oma sõltlaste abil kehtestada kontrolli Jeemeni üle. Ning lõpuks ei tohi unustada mullade erisuheteid Põhja-Koreaga, kes on Teherani juba aastaid toetanud tuumaprogrammi elluviimisel. Kusagil Põhja-Korea salajastes baasides võivad Teherani võimud sedasama programmi üsna kenasti jätkata.

Seega sunniks suur kokkulepe tuumaprogrammi arendavate Teherani äärmuslaste režiimiga Lääne poliitilisi juhte tahes-tahtmata kõrvale vaatama Teherani kasvavast, mitte kahanevast sõjalisest ekspansioonist Lähis-Idas. Eelkõige aga vabastaks umbes 150 miljardit dollarit sanktsioonidega külmutatud mullade

rahasid, mida nad kasutavad mitte oma rahva heaks, vaid terrorismi ekspansiooniks. Märksa realistikum oleks rajada tulevik mitte olematu usalduse kultiveerimisele mullade diktatuuri vastu, kelle umbusaldus ja vaenulikkus Lääne suhtes on olnud stabiilselt järjepidev, vaid pigem suuremale usaldusele iraani rahva vastu.

Ajaloo kogemus osutab üht – ühegi diktaatoriga sõlmitud kokkulepped pole pidanud ning ükski diktatuur pole välisest võimsusest hoolimata püsinud. Iga diktatuuri saatus on kunagi – pigem varem kui hiljem – kokku variseda. Aidakem ja usaldagem enam iraani opositsiooni, kelle kõige mõjukamaks ja järjepidevamaks väljundiks on Rahvusliku Vastupanu Nõukogu. Opositsioon, kelle ametlik programm näeb ette tuumavaba, ilmalikku ja demokraatlikku Iraani, kus kehtib niihästi meeste ja naiste kui ka kõigi rahvus- ja usuvähemuste võrdsus.

13. juunil toimus Pariisis Villepinte hiiglaslikus näitusehallis iga-aastane demokraatliku Iraani massimiiting. Kohale

tuli umbkaudu sada tuhat iraanlast üle maailma. Nende sõnumiks oli – Teherani diktatuurirežiim on ummikus. Režiimi muutus on vajalik ja võimalik! Endine New Yorgi linnapea ja mõjukas Ameerika poliitik Rudy Giuliani kuulutas kõnepuldist: selle asemel, et klammerduda lootuste külge ajatolladega kokkuleppele jõuda, tuleb neile saata signaal: „Meil pole teie suhtes mingeid illusioone! Lahkuge võimult ning meie kohus on kogu see kuritegelik seltskond tuua süüpinku Haagi rahvusvahelise kriminaalkohtu ette.“ Seda üleskutset toetasid kohapeal Euroopa Parlamendi Vaba Iraani Sõprade ühenduse delegatsioon (olen selle üks asepresidente), Prantsuse, Saksa, Briti, Kanada, Skandinaavia, Araabia ja Aafrika riikide poliitikute delegatsioonid, Süüria opositsiooni esindus. Sellel taulal on sinisilmsuse külge klammerdumine suhtes Teherani diktatuuriga mitte lihtsalt rumalus või lühinägelikkus. See võrdub vastutustundetuse või kuritegudes kaasosalisusega. ■

Reformiva Hiina hiilgus ja viletsus

Juhan Värk, PhD

Euroakadeemia vanemõppejõud

15. novembril 2012 valis Hiina Rahvavabariigi Kommunistliku Partei pleenum partei uueks peasekretäriks ja ühtlasi ka uueks ülimõjuka Sõjalise Keskkomisjoni esimeheks riigi endise liidri Hu Jintao asemel 59-aastase Xi Jinpingi. See aga tähendas ühtlasi seda, et vastavalt väljakujunenud tavadele pidi hiljemalt nelja kuu pärast valitud parteijuhist saama ka riigijuht. Nii läkski ja juba märtsis 2013 kandis Xi Jinping Hiina RV presidendi tiitlit. Nii-öelda roheline tee uuel Hiina liidril suurte muutuste läbiviimiseks oli nüüd põhimõtteliselt olemas.

Võitlus korrupsiooniga ja armeereform

Siiski pidi uus teotahteline Hiina liider tõdema, et tal selles tegevuses kerge ei saa olema, kuivõrd uude poliitbüroo koosseisu valitud Liu Yunshan, Wang Quishan, Yu Zhaengsheng ning isegi peaministri postile end „välja mänginud“ Li Keqiang olid vanameelsed tipp-poliitikud. Seetõttu tuli Xi Jinpingil kavaldada ja kuulutada, et esmalt tehakse algust armeereformi ja mitmete majandusreformiga, mille eesmärk on riigi julgeoleku tugevdamine ja rahva heaolu järsk parandamine. Viimases tulevat ühtlasi näha sotsialistliku ideoloogia nüüdisaegsel tasemel realiseerimist riigis. Ka teatas Xi Jinping, et riigi edukat kommunistliku suunitlusega arengut moonutavat lubamatul määral korrupsioon pea kõigil võimutasandil. Seetõttu olevat vaja riigivõimul korrupsiooniga halastamatult võidelda.

Nagu hilisemad sündmused Hiinas on näidanud, tuleb korrupsiooniga võitlemisel Xi Jinpingile au anda, sest tänu tema sekkumisele sattusid kohtupinki nii üks partei tippjuhte ja algselt isegi Hu Jintao mantlipärijaks peetud Bo Xilai kui ka riigi sisejulgeoleku ülem kindral Zhou Youngkang. Viimaselt pärast arreteerimist ära võetud 300 villat, 60 luksusautot ja pangakontodel ja väärtpabereis kogusummas sisaldunud 14,5 miljardit USA dollarit annavad üsnagi selge ettekujutuse Xi Jinpingi räägitud korrupsiooni oht-

likkusest riigis. Ent veel ei jõudnud Hiina ajakirjanduses vaibuda skandaalikõmu Zhou Youngkangi ümber, kui sinna ilmus uue korrupsioonikangelasena mõjukas armeekindral Xu Caihou. Ka temalt võeti ära arvukalt korrupsiivsel teel saadud hinnalist kinnis- ja vallasvara.

Siiski polnud korrupsiivsed kindralid ajend, miks Xi Jinping hakkas riigi Rahvavabastusarmee armeereformi sildi all kiirelt varustama nii moodsate sõjalaevade, tankide kui ka ründehävitajatega ning määrama suurte löögiüksuste ette suhteliselt noori kindraleid. Riigi kaitseministeeriumi juhtivtasandil tekitas see algul suuri arusaamatusi. Oli ju Hu Jintao juhtnõõride alusel välja treenitud kindlad sõjaväeüksused ja nende kogenud kindralid need, kes harjutades Hiina–Vene piirilähedases alas, pidid mingil päeval X tungima Venemaa Siberi avarustele, et sealsete energeetiliste ressursside ja värviliste metallidega kindlustada Hiina suurtööstust üha enam pitsitama hakanud vajadusi. Seejuures pidanuks neid poliitiliselt salamahiti toetama USA. Nüüd aga teatas Xi Jinping oma juhtkonnale, et nende suurimad tõenäolised vaenlased on hoopis USA ja selle mahitatud Taiwan. Seevastu Venemaad tulevat näha strateegilise partnerina, kelle käest saab soodsas hinnas nii naftat kui ka gaasi, aga ka muid loodusressursse.

Samas pidavat armeereformi üheks oluliseks tulemiks olema Rahvavabastusarmee täielik valmisolek Taiwani edukaks vallutamiseks aastal 2020. Juba täna uhkeldab Hiina Rahvavabastusarmee oma arvukate uute Venemaalt hangitud sõjalaevade ja omamaiste supermoodsate hävitajatega (J-108, J-20 ja J-31). Viimaste puhul leiavad rahvusvahelise tuntusega militaarekspertid, et tegu on siiski hübriididega Vene moodsast hävitajast SU-35 MK ja USA hävitajatest F-22 ja F-35. Üht-teist olevat kopeeritud ka 2000. aastate keskel ostetud Vene hävitajailt SU-30MK2.

Ilmselt kõige suuremat oskusteavet moodsate relvade, sh hävitajate tootmiseks, on Hiina saanud oma Shanghais



Erakogu

asuva kaitseministeeriumi küberluureteenistuse eriuksuse nr 61398 tipphäkerite pingsa tegevuse tulemusel. Paraku on tõsiasi, et moodsate relvade, aga ka kõrgtehnoloogiliste seadmete tootmiseks ei piisa üksnes vajalikust oskusteabest ja tugevast tootmisbaasist. Nüüdisaja relvade ja seadmete loomiseks kulub ka hulgaliselt värvilisi ja haruldasi metalle. Neist aga Hiina maapõu rikas pole. See pärast on Hiina riik lähetanud metallidest rikkasse Aafrikasse (eriti Angola, Guinea ja Lõuna-Aafrika Vabariik) tegutsema kümneid firmasid. Seal on Hiina firmad end sisse seadnud peamiselt infrastruktuuriprojektide, laialdase ehitamise ja väärtuslike maavarade, sh haruldaste metallide kaevandamise ja väljaveo valdkonnas. Kogu tegevusega kaasneb loomulikult suur keskkonnareostus.

Ent kavalad hiinlased ehitavad sel puhul aafriklaste rahustamiseks neisse paikadesse omal kulul mõne koolimaja või staadioni ja pinged on jällegi maandatud. Kõiki Aafrikas teostatavaid ehitustöid viivad reeglina läbi hiinlased ise, kusjuures vajaliku raha peavad aafriklased laenama Hiina pankadelt.

Koostöö Venemaaga Krimmi sündmuste varjus

Praegune Hiina juhtkond on kehtestanud reegli, et nende ärimedhed finantseerivad vaid selliseid projekte, kus osanikuks on



Scanpix

11. juuni 2015, Tianjin (Hiina). Endine Hiina Kommunistliku Partei poliitbüroo liige, riigi julgeolekujuht Zhou Yongkang (keskel) seismas politseinikest ümbritsetuna Tianjini kohtu ees. Zhou määrati korruptsioonivastase eluks ajaks vangi. See on president Xi Jinpingi korruptsioonivastase kampaania suur võit, millega ta kindlustas veelgi oma võimu võimalikku konkurenti kõrvaldades. (Hiina CCTV AP Video kaudu)

hiinlased või mille toodang läheb otse Hiinasse. Nagu on näidanud senine praktika, ei soovi Hiina neist reegleist taganeda isegi suure Vene-Hiina gaasilepingu puhul. Teatavasti kirjutasid 21. mail 2014 Shanghais Venemaa ja Hiina RV presidendid Vladimir Putin ja Xi Jinping alla nii ligi 4000 km pikkuse gaasitoru rajamise kui ka pikaajaliste (30 aastat) gaasitarnete lepingule. Sealjuures pidi Venemaa investeerima gaasitoru rajamiseks 55 miljardit ja Hiina 22 miljardit USA dollarit.

Kuna Lääs kuulutas Krimmi annekteerimise ja Ida-Ukrainas toimuva sõjategevuse eest Venemaa vastu välja ranged majandussanktsioonid, sattus Venemaa oma suurprojektidega kohe rahahätta ning nüüd püüti Moskvast halva olukorra juures teha head nägu ja väita, et kõnealune hiigeltehing Hiinaga ja majandussidemetega tihendamine teiste

kolmanda maailma riikidega nullib ära Lääne sanktsioonide mõju. Ka Hiina tegi seepeale head nägu, lubades gaasitoru rajamiseks teha Venemaale kohe suure ettemaksu. Paraku pole viimast tänaseni tehtud ega ilmselt tehtagi. Hiina on koguni teatanud, et tema välispoliitika tunnustab riikide suveräänsust ja piiride puutumatus, mistõttu ta ei saa heaks kiita Krimmi inkorporeerimist Venemaa Föderatsiooni koosseisu.

Ent selliste deklaratsioonide ja tühilibadustele vaatamata üritab Venemaa juhtkond üha enam olla meelt mööda maailma esimajandusega riigiks pürgivale Hiinale ning pakkuda talle soodsat koostööd. Kui veel Dmitri Medvedevi presidenduuri ajal kaheldi, kas võib ikka Hiinale müüa õhukaitse-raketikomplekse S-300, siis nüüd pakutakse Pekingile juba ultramoodsaid õhukaitse-raketikomplekse S-400 „Triumf“, millest

Venemaa kauaaegne liitlane Iraan võib vaid unistada. Ka lubab Moskva nüüd Pekingile lahkelt müüa raskehelikoptereid Mi-26, vaatamata veel hiljuti kehtinud müügikeelule.

Venemaa tunnetab, et ainsad asjad, mis kindlustavad talle Hiinaga vajaliku sõpruse, on müüdadavad loodusressursid ja relvad. Viimaste jaoks näib Hiinal raha küllaga jätkuvat. Ainuüksi 2014. aastal kulutas Hiina RV armee relvastuse uuendamisele 95,9 miljardit eurot. Kuhu Moskva lipitsemine Hiina RV ees välja võib jõuda, on raske öelda. Igatahes kasutab tänane Hiina seda olukorda maksimaalselt ära. Ta on alustanud Jakutski kesklinna renoveerimist ja äärelinnas uuselamurajoonide rajamist. Kõik see toimuvat loomulikult Hiina pankade krediteerimisel.

Hiljuti teatasid Venemaa ajalehed rõõmsalt, et vaatamata Lääne sanktsioonide-



Scanpix

11. oktoober 2014, Peking. Kaitsemaskiga mees sudusse mattunud Pekingis bussi ootamas. Sudu kattis suurt osa Põhja-Hiinast, kaasa arvatud pealinna.

le on Hiina suurfirmad lubanud hakata tegelema Krimmi infrastruktuuri väljahitamisega. Ühtlasi anti teada, et president Putin on isiklikult Moskvas kohtunud Hongkongi suure ärikonglomeraadi juhi Sam Pa'ga, kes armastavat Moskvat ja moskvalasi ning on lubanud Venemaa liidrile, et ehitab Moskvasse uue „maailma parima metroo“. Paraku pole Vene ajalehed sõnagagi maininud, et kõnealune ärikonglomeraat Queensway Group on juba paljudes maailma paikades omandanud halva kuulsuse.

Kiratsemiskursil majandusime ja keskkonnaprobleemid

Võib muidugi mõista Kremli erilist huvi koostöö vastu Hiinaga. Oli ju Hiina RV 2014. aasta IV kvartali algul jõudnud sisemajanduse koguprodukti (SKP) arvestuses praktiliselt ühele pulgale USAGA ning aasta lõpuks pidi temast saama maailma suurima majandusega riik. Paraku nii ei läinud ja USA säilitas oma SKPga maailma majandusliidri rol-

li. Väljapaistvate USA analüütikute arvutuste kohaselt säilitab USA Hiina RV ees liidrirolli isegi veel 15 aasta pärast, mil tema SKP on eeldatavalt 22,8 triljonit dollarit Hiina 22,2 triljoni dollari vastu. Ka Hiina RV juhtkond on viimasel ajal tunnistanud riigi majanduselus ilmnenud tõsiseid raskusi.

Nii näiteks on riigi omavalitsused krooniliselt alarahastatud ja nende koguvõlg kommertspankadele ulatub juba üle 2 triljoni USA dollari. Mitmed Hiina suured pangad on lasknud krediitimullil paisuda kriitilise piirini. Suuri kulutusi on Hiina juhtkond sunnitud tegema suurlinnu kollitava paksu suduga võitlemisele. 2014. aastal lasi Hiina lennunduskorporatsioon AICC mõnes suurlinnas kasutusse piloodita lennuaparaadid (dronid), mis kõrgel sudu sees lennates pihustasid koagulanti, nii et sudu tahked osakesed piprateradena maha sadasid ja õhu puhastasid. Hiina valitsus eraldas seejärel viie aasta peale 275 miljardit USA

dollarit selliste droonide muretsemiseks ja linnaõhu puhastamiseks.

Veelgi suuremaid summasid on Hiina juhtkond sunnitud kasutama puhta joogivee saamiseks. Pole saladus, et joogikõlblikuks tehtavat vett on praegu vähem kui kolmandikus Hiina sisemaistest vee kogudest. Ülejäänud jõed ja järved on tootmis- ja ehitustegevusega sedavõrd ära reostatud, et kohati võib rääkida isegi happejärvedest ja kemikaalijõgedest. Mõistagi on sellised reostatud vesialad reostanud omakorda mullastikku, tehes selle põllumajandustegevuseks kõlbmatuks. Kõigest sellest on põhjalikult kirjutanud kaua aega Hiinas viibinud ja seda sügavuti uurinud USA analüütik ja ajakirjanik James Gorrie oma 2013. aastal ilmunud raamatus „Hiina kriis: kuidas Hiina majanduslik kollaps võib põhjustada globaalse depressiooni“. Nagu raamatu pealkirigi ütleb, selgitatakse seal lugejale, et Hiina on oma välise majandusimega, kus esikohal kiire majandus-



WWW.NEWS.CN

VÍSIR/VALLI

Nurgakivi panek Nižneleninskoje küla ja Hiina piirilinna Tundzjani ühendavale üle Amuuri jõe kulgevale raudteesillale.

kasv koos keskkonda mitesäästva ja odavapalgalise suurtootmisega, viinud riigi kriitilise seisundi lähedale, kus riigi adekvaatsete suurpingutusteta on majanduslik kollaps tõenäoline. Viimane aga tooks kaasa hukatuslikke tagajärgi kogu maailma majandusele.

Umbes samalaadset juttu rääkis 15. aprillil 2015 Moskvast grupile ajakirjanikele ka Venemaa tuntud Hiina-ekspert Juri Levõkin. Ta rõhutas koosolijaile, et Hiina senist majandusimet ootab ees kindel krahh. Vastavalt Hiina RV statistikabüroo andmeile oleval märtsis 2015 Hiina ekspordi kogumaht langenud 14,6%, võrreldes aastataguse ajaga. Samal perioodil olla Hiina impordimaht langenud 12,3%. Seega varasem suur Hiina väliskaubanduse profiit moodustas nüüd vaid 3,08 miljardit USA dollarit. Juri Levõkini hinnangul muutub Hiina peagi netoeksportijast netoimportijaks. Halb näitaja Hiinale on ka see, et 2014. aastal kasvas Hiina RV SKP vaid 7,6%, mis on viimase 24 aasta jooksul riigi majanduse aeglasim kasvutempo. Nüüd lootvat Hiina majanduseksperdid, et hea oleks seegi, kui riigi SKP kasvaks 2015. aastal 7%.

Odav töörügamine on lõppenud

Ent nagu kommunistlikus puna-Hiinas kombeks, tuleb sellisele majanduslangusele leida kas kindlad süüdlased või vähemasti usutavad põhjused. Praegu süüdistavad juhtivad Hiina majandusteadlased riigi ekspordivõimekuse ja üldse majanduskasvu languses riigi vääringeru jüaani liigset tugevnenemist maailma juhtivate valuutade suhtes. Sellele on muide aidanud kaasa ka maailma suurimate kullavarude koondumine Hiina Keskspanka. Ent üha rohkem kostab Hiina ajakirjanduses arvamusi, et olulisteks majanduskasvu piduriteks on viimasel ajal järsult suurenenud füüsiliste ja juriidiliste isikute võlad.

Seevastu Lääne kirjutav press räägib üha häälekamalt sellest, et kadumas on Hiina odava tööjõu efekt. Oli ju nn Hiina majandusime üks vedureid riigis tegutsev massiline odav tööjõud. Just maalt linna elama ja tööle saanud vae sed talupojad tegid oma üliodava tööga tehastes ja vabrikutes Hiinast sellise suure majandusega riigi, nagu see täna on. Odava tööjõuga majanduse hoogne areng

kestis Hiinas enam kui 20 aastat, kindlustades majandusarengu süsteemile piisava järjepidevuse. Paraku on nüüdseks odav töörügamine Hiinas jäädavalt lõppenud.

Paljudes Hiina suurlinnades teenivad oskustöölised juba pea samapalju kui keskmine tööline Euroopa Liidus. Seda on põhjustanud töö kui sellise intellektuaalsuse suurenemine, aga ka tööliikumise üha suurenev ja tugevnev organiseerumine oma töötajate huvide kaitseks. Tuleb nentida, et praegu ei soovi enam väikeasulate töölisedki tööle ilmuda madalapalgalist tööd tegema. Pigem võib Hiina ettevõtluses täheldada USA ja Euroopa eeskujul järgimist. Seepärast tellivad paljud Hiina firmad odavat alltöövõttu nüüd hoopis Aafrika mahajäänud riikidest (Senegal, Gabon, Mali jt).

Hiina RV juhid räägivad üha valjuhäälselt, et töötlev tööstus on vaja üle viia kõrgtehnoloogilisele säästvale tootmisele, mis vabastaks hulga töökäsi ega põhjustaks asjatut ressursiraiskamist. Vabanenud töökäed tuleks aga juhtivkommunistide arvates suunata suurlinnadest tagasi nende kunagistesse maakoh-

tadesse, kust nad omal ajal siirdusid tööd ja õnne otsima.

Kuidas aga viia kiirelt ja massiliselt töötajaid üle kõrgtehnoloogiaile baseeruvale tootmisele, kui see eeldab demokraatlike vabaduste eksisteerimist ühiskonnas, mida kommunistlikku ideoloogiat tunnistas Hiina RVs senini piisavalt pole? See küsimus vaevab nii Venemaa Hiina-eksperti Juri Levõkinit kui ka arvukaid Hiina oma ettevõtjaid ja majanduseksperthe. Olukorda tunnetades ja ära kasutades lasevad paljud Hiina noored end riigil suunata Lääne ülikoolidesse kõrgtehnoloogiaid õppima. Seal ei soovi aga nii mõnedki noored enam kodumaa- le naasta, vaid ihkavad Lääne hüvesid nautida ja sealsetes heades tingimustes töötada.

Nii eelnimetatud Gorrie, Levõkin kui ka teised eksperdid kogu maailmast on veendunud, et eelkirjeldatud vastuolud Hiina majanduselus pidurdavad jätkuvalt Hiina RV suure majanduse arengut, mis teatud tingimustel võib lõppkokkuvõttes kustutada Hiina majanduse senise hiilgu- se ja viia selle suurriigi koguni majandusliku krahhini.

Võimaliku krahhi ootel

Õnneks on tänane Hiina RV juhtkond eesotsas Xi Jinpingiga riigis tekkinud olukorra ohtlikkusest piisavalt aru saanud ning kavandanud mitmesuguseid meetmeid sotsiaal-majandusliku krahhi ärahoidmiseks. Kindlasti kuuluvad selliste meetmete ritta näiteks nn ühe lapse poliitikast loobumine, rangete keskkonnanõuete kehtestamine tootmis- ettevõttele, karmi võitluse alustamine korruptsiooniga kõigil juhtimistasandil jne. Nüüd sõltub Hiinas kõik sellest, kuidas neid meetmeid suudetakse-tahetakse kohtadel täita ja kas tehtust ikka piisab suurriigi suure majanduse krahhi vältimiseks.

Hiina krahhi oleks suur pidur kogu maailmamajandusele ega laseks riikidel loodetud kiirusega taastuda 2008. aastal kogu maailma haaranud finants-majanduskriisist. Seetõttu on ka maailmal ja eriti suurriikidel oluline arendada häid kaubandus-majandussuhteid Hiina RVga, püüdes sealjuures vältida protektsionistlike meetmete kasutamist mõlemalt poolt.

Initsiaatoriks näib praegu olevat Venemaa. Alles 19. aprillil 2015 andis Venemaa peaminister Medvedev korralduse alustada suure Nižneleninskoje küla ja

Hiina piirilinna Tundzjani ühendava üle Amuuri jõe kulgeva raudteesilla ehitamist, mis pidavat oluliselt aktiveerima kahe riigi vahelist kaubavahetust ning majanduskoostööd. Vastava kokkuleppe olid sõlminud juba 2014. aastal Shanghai presidendid Putin ja Xi Jinping.

Ent nagu näitavad senised koostöökogemused hiinlastega, võib sealtpoolt oodata alati „üllatusi“. Ka sillaprojekti puhul on juba kerkinud esile segadusi, kumb pool milliste ehitusetaappide eest maksab ja kes hiljem ikkagi silda haldama hakkab. Hiljuti teatas tuntud energiaekspert Mihhail Krutihhin Venemaa telekanalis Dožd, et Kremli poolt paljukiidetud „sajandi gaasitarneleping Hiinaga“ ei anna Venemaa- le mingit majanduslikku tulu, kuna hiinlased sundisid selles venelasi endile gaasi tarnima praktiliselt omahinnaga. Seetõttu olevat tegu üksnes poliitilise projektiga. Ka gaasi tarneks rajatav gaasitoruprojekt tasuvat ära alles 30 aasta pärast.

Mõistagi ei saa Hiina RV juhtkond loota sellele, et enamik nendega tehtavaid rahvusvahelisi projekte on mõeldud Hiina majandusraskustest välja aitamiseks ning stimuleerivad partnerit üksnes poliitilise profiidiga. Vaja on ikkagi partnerit võrd- selt kohelda ja ilmutada tema vastu lugu- pidamist. ■

Džihadismi vari Euroopas

Holger Mölder

Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste strateegia ja sõjaajaloo õppetooli dotsent

Viimasel ajal on palju räägitud islami kasvavast ohust Euroopale ja teataval määral on selleks olnud ka põhjust. Käesoleva aasta alguses ründasid Alžeeria juurtega vennad Said ja Cherif Kouachi Pariisis vasakpoolse satiiriajakirja Charlie Hebdo toimetust ning tapsid ja haavasid kokku 22 hoones viibinud isikut, kuna nende meelest avaldas ajakiri prohvet Muhamedi pilkavaid karikatuure. Päev hiljem tulistas Senegali immigrandide järeltulija Amedy Coulibaly surnuks Martinique'i saarelt pärit naispolitseiniku Clarissa Jean-Philippe'i ning suundus seejärel juudi košsertoidupoodi, kus tappis neli külastajat ja võttis pantvange.

Terroriaktid leidsid laialdast kajastamist meediaväljaannetes ning paljud tundsid solidaarsust Charlie Hebdo toimetusega, nähes rünnakutes ohtu Lääne demokraatia ja sõnavabaduse alustele. Džihadistlike terroristide aktiveerumine Euroopas on kaasa toonud kohapealse vastureaktsiooni ning seda eriti seal, kus islamiusku elanikkond moodustab arvestatava osa rahvastikust, näiteks Saksamaal. Müüt Lääne ja islami tsivilisatsioonide vahelisest konfliktist on Lääne avalikku arvamust pelutanud juba kümnekond aastat ning süvendanud tavakodanike hirmu religiooni ees, mille arvukad esindajad on saanud Euroopasse paremat elu ja õnne otsima. 2014. aasta oktoobris loodi Dresdenis islamivastane PEGIDA (saksa k *Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes* – Pat-



Erakogu

riootilised Eurooplased Lääne Islamiseerumise Vastu) liikumine.

Paljuski on Euroopas toimuvad terroriaktid nende poliitiliste võitluste tagajärg, mis leiavad aset Lähis-Idas, kuid kuhu Lääs on ühel või teisel viisil sekkunud. Kümme aastat, 1979–1989, kestnud Nõukogude Liidu invasioon Afganistani aitas palju kaasa sunniitlike äärmuslaste konsolideerumisele ja nende rahvusvahelistumisele, kuid hilisem poliitiline võitlus on lõhestanud ka džihadiste. Praegu on sunniitlikud äärmusrühmitused jagunenud kahte omavahel võistlevasse suuremasse grupeeringusse. Esimese neist moodustavad traditsioonilised äärmusliikumised Al-Qaeda ning tema haruorganisatsioonid ja liitlased: Taliban Afganistanis, Jabhat al-Nusra Süürias, Al-Shabaab Somaalias, kellest paljud jõudsid maailma avalikkuse tähelepanu alla juba möödunud sajandi lõpukümnendil, pärast Nõukogude Liidu sekkumisel peetud Afganistani kodusõja kuulsusetut lõppu ning omandasid ikooni staatuse 11. septembril 2001 läbi viidud rünnakutega Ameerika Ühendriikides.

Viimase aja tõusev täht džihadistide leeris on aga Islamiriik (araabia k akronüüm *Da'ish*), 2004. aastal Al-Qaedaga liitunud, kuid kümme aastat hiljem Süüria kodusõjas viimasega tülli läinud konkureeriv rühmitus. Nagu Al-Qaeda, nii ei ole ka Islamiriik usuliikumine, vaid poliitiline rühmitus, kelle eesmärgiks pole usutõdede rahumeelne misjon, vaid religiooni rakendamine rühmituse poliitiliste eesmärkide nimel. Usutõdede levitamisest on neile olulisem kunagise Kesk-Aasiast Atlandi ookeanini laiunud islami teokraatliku riigi – Kalifaadi taastamine.¹ Islamiriigiga on hiljem liitunud mitmed teised džihadistlikud äärmusrühmitused, teiste seas Põhja-Nigeerias tegutsev Boko Haram. Sellega liitunud organisatsioonide abil kontrollib Islamiriik peale Süüria ja Iraagi alade veel territooriume Liibüas ja Nigeerias ning haaret püütakse laiendada Egiptuses, Jeemenis, Jordaania, Liibanonis, Saudi Araabias, Alžeerias ja Afganistanis. Rühmitus on ähvardanud laiendada Euroopasse, kust on aktiivselt poolehoidjaid värvatud.

Islami kui religiooni seisukohast moodustavad džihadistid marginaalse osa. Džihadism esindab sunniidi islami fundamentalistlikku voolu salafismi (*salaf* – araabia k eelkäijad, esivanemad) kõige äärmuslikumat vormi, kes on orienteeritud islami vägivaldsele kehtestamisele.

Tihti peale ühendavad džihadistid religioosse ideoloogia poliitiliste eesmärkidega. Religioon on rühmitusele kõigest ideoloogiline abivahend, mille abil selle liidrid oma poolehoidjaid liidavad ning rakendavad poliitiliste eesmärkide täideviimiseks. Kuigi salafism tähendab üldises plaanis tagasipöördumist algislami juurde ehk sellise islami idealiseerimist, mis valitses prohvet Muhamedi eluajal 7. sajandil, kehtib see rohkem ühiskonnakorralduse kohta. Väär on salafiste iseloomustada kui progressivastaseid, sest usutõdede levitamiseks rakendavad nad väga edukalt tehnoloogia uusimaid saavutusi ning tunnevad end üsna koduselt moodsates suhtlusvõrgustikes, millest on saanud Islamiriigi propagandamehhanismi oluline osa. Samuti pole õige tõmmata võrdusmärki salafistide ja džihadistide vahele, sest samal ajal kui džihadistlikud ideoloogiad, näiteks qutbism, kasutavad eesmärkide saavutamiseks vägivalda, on põhivoolu salafism valdavalt rahumeelne. Sellegipoolest ei tasu pead liiva alla peita ja väita, et probleemi ei ole. Tuhanded Lääne noored on siirdunud Lähis-Ida, Islamiriigi ja teiste džihadistlike rühmituste ridadesse, et võidelda rohelse lipu all võõraste tõdede eest. Ameerika Ühendriikide luure andmetel² sõdib ainuüksi Islamiriigi ridades 20 000 välisvõitlejat, sealhulgas 3400 Euroopast.

Mis on aidanud kaasa džihadistlike ideede levikule Euroopas? Väga sageli saavad need alguse rohujuure tasandil, sotsiaalsetest põhjustest, mis võivad mingil põhjusel eluga ummikusse jooksnud inimesed muuta vastuvõtlikeks äärmuslike ideedele. Siinjuures on tähelepanuväärne, et paljud islamisse pöördunud noored on Lääne tsivilisatsioonis võrsunud teise, kolmanda ja isegi neljanda põlvkonna immigrandid, kes on sündinud ja üles kasvanud juba uuel kodumaal, kuid ei ole suutnud seal kohaneda või tunnevad end tõrjututena, ja kelle kokkupuude esivanemate ühiskonnaga on olnud kaudne. Eluraskused on viinud paljud noored pettumiseni Lääne ühiskonnas ning alternatiivset mõtet otsitakse esivanemate kultuurist ja religioonist, kuid otsingutel satuvad nad tihti peale selle äärmuslike ja populistlike voolude mõju alla, sest džihadistlikud rühmitused on noorte kohanemiseks enda huvides ära kasutanud ning ehitanud üles võimsa propaganda masina. Vanemate kodumaa võib neile mingil hetkel muutuda ihaldatud muinas-

maaks, millest nad küll suurt midagi ei tea, kuid mis tundub neile alternatiivina sotsiaalsele seisundile, mille suhtes nad on rahulolematud. Pariisi rünnakute täideviijad vennad Kouachid ja Amedy Coulibaly pöördusid islamisse pärast rasket ja murederohket noorusaega, kust ei puudunud lõhutud perekonnad, hoiukodud ning kokkupuuted kriminaalse maailmaga. Cherif Kouachi ja Coulibaly tutvusid vanglas. Saksamaa luureülem Hans-Georg Maassen hindab äärmuslike islami voolude toetajate arvu riigis 6300 ümber, kuid veel kolm aastat tagasi oli see poole väiksem. Ta iseloomustab tüüpilist islamiäärmuslast kui 18–30-aastast sisserännanute järeltulijat, kellel on Lääne ühiskonnas sotsiaalsed kohanemiseprobleemid.³

Kuidas peaks Lääne ühiskond Lähis-Idast saabuvate probleemiga hakkama saama? Kui peale Anders Behring Breiviki terroriakti 2011. aastal küsiti tänaselt NATO peasekretäriilt ja tollaselt Norra peaministriilt Jens Stoltenbergilt, kas Norra loobub inimeste suurema turvalisuse nimel Lääne liberaalse demokraatia väärtustest ning hakkab „kruvisid kinni keerama“ ja kodanikuvabadusi piirama, vastas Stoltenberg kindlalt ei, sest tema väitel tähendaks demokraatliku ühiskonna väärtustest loobumine isegi kodanike suurema turvalisuse nimel terroristide võitu ja näitaks nende meetodite tulemuslikkust.⁴ Breivik nimetas Al-Qaeda t üheks oma suureks mõjutajaks ning kõige edukamaks revolutsiooniliseks liikumiseks kogu maailmas.⁵ Avatus ja arvamuste paljus on olnud demokraatliku ühiskonna eelised ja sellest loobumine tähendaks samastumist antidemokraatlike jõududega. Tähelepanuväärne on ka fakt, et mitmed islamivaimulikud, keda nende endisel kodumaalt äärmuslike ideede levitamise pärast vaenati, leidsid endale turvalise varjupaiga Läänes.⁶ Praegu, seistes silmitsi mitmete teistsuguseid väärtusi kandvate ohtudega, on Lääne ühiskond valiku ees, kus ta peab otsustama, kas Lääne tsivilisatsiooniga kaasnevad vabadused on väärtus, millest tasub kergesti loobuda.

Julgen väita, et suurt ja põhimõttelist vastasseisu Lääne ja islami tsivilisatsioonide vahel ei ole tegelikult olemas ja jaanuaris toimunud verised rünnakud Pariisis on üksnes järelkaja lahendamata probleemidele Lähis-Idas, millele lahen-



Scanpix

20. juuni 2015, Calais (Põhja-Prantsusmaa). Meeleavaldajad kannavad tagurpidi USA ja Venemaa lippe „Inimväärikuse marsi“ nime kandval sisserändajate demonstratsioonil maailma pagulaste päeva puhul.

duse leidmine aitaks ühtlasi lahendada konflikti edasist eskaleerumist Euroopasse. Turvaline Lähis-Ida on turvalise Euroopa üks eeltingimusi.

Käesoleval ajal on tähelepanu fookusesse tõusnud Põhja-Aafrika ja Lähis-Ida paadipõgenike probleem, mis on samuti selle piirkonna loendamatu hädade tagajärg. Solidaarsusprintsibist lähtudes ei ole meil õigus mitte mõista itaallaste ja kreeklaste muresid ja samal ajal nõuda, et nemad meie muredest aru saaksid. Kindlasti ei ohusta 326 pagulast mitte kuidagi Eesti demograafilist situatsiooni ning ei ole mõtet esile manada sellega seonduvaid põhjendamatuid hirme. Kuid ühtlasi ei lahenda põgenike saabumine turvalisse Euroopasse neid probleeme, mis ootavad lahendamist nende lähteriikides. Vastasel korral ei räägi me enam arvust 326 ja võime mõne põlvkonna järel seista silmitsi nende probleemidega, mis täna vaevavad Lääne-Euroopat, kui sotsiaalselt võõrdunud immigrantide järglased muutuvad kergeks saagiks äärmusrühmitustele. Vastuvõtukvootide kehtestamine ei lahenda neid põhjusi,

mis ajendavad kriisipiirkondade elanikke oma kodupaikadest lahkuma ning ette võtma eaturvalist teekonda üle Vahemere.

¹ Kalifaat kuulutati välja 29. juunil 2014. aastal. *De facto* ongi tegemist Iraagi ja Süüria aladel asuva omaette teokraatliku riigiga, mille keskus asub Al-Raqqa (Süüria) ning mis loeb enda koosseisu kuuluvaks ka temaga liitunud organisatsioonide valduses olevaid alasid Liibüas ja Nigeerias.

² Robert Windrem. *ISIS By the Numbers: Foreign Fighter Total Keeps Growing*. *NBC News Storyline* February 28, 2015, <http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/isis-numbers-foreign-fighter-total-keeps-growing-n314731> (15.05.2015).

³ German domestic intelligence chief warns of rapidly growing Salafist scene. *Deutsche Welle* 25.10.2014. <http://www.dw.de/german-domestic-intelligence-chief-warns-of-rapidly-growing-salafist-scene/a-18020976>

⁴ Richard Orange. *Jens Stoltenberg interview: prime minister at the helm during Breivik shooting*. *The Telegraph*. 21 July 2012. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/norway/9418144/Jens-Stoltenberg-interview-prime-minister-at-the-helm-during-Breivik-shooting.html> (15.05.2015).

⁵ Nina Larson. *Norway killer Anders Behring Breivik inspired by al-Qaeda, would repeat carnage if he could, terror trial hears*. *Agence France-Press*. April 17, 2012. <http://news.nationalpost.com/news/norway-killer-anders-behring-breivik-tells-terror-trial-al-qaeda-inspired-him-would-repeat-attacks-if-he-could> (15.05.2015).

⁶ Näiteks kurdi päritolu Mullah Krekar (Najmuddin Faraj Ahmad) tuli põgenikuna Norrasse 1991, kuid juhtis islamistliku rühmituse *Ansar al-Islam* tegevust. ■

Mõningaid täheldusi Venemaa Föderatsiooni infosõjast Ukraina kriisi kontekstis

Vladimir Sazonov
orientalist

„Meie kaasaegse informatsiooni- ja kommunikatsiooniajastu vaatepunktist lähtuvalt tähendab sõna ‘propaganda’ endiselt midagi negatiivset. Mõnede silmis on propaganda sõdade põhjus. Teiste arvates sõjast veelgi suurem pahe. Kui lord Arthur Harry Ponsonby kirjutas 1926. aastal, et propaganda tähendab „inimhinge rüvetamist, mis on veelgi hullem kui inimkeha hävitamine“, kajastasid tema sõnad paljude teistegi seisukohta. Liberaalsete vaadetega inimeste silmis sarnaneb propaganda jätkuv eksisteerimine kasvajaga, mis ähvardab hävitada meie üha vabama ja globaliseeruvama ühiskonna. Haigusena, mis mõjutab mingil moel meie individuaalset ja kollektiivset võimet ümbritsevas maailmas toimuvate sündmuste kohta otsuseid langetada.“

Nii kirjutab Philipp M. Taylor oma raamatus „Mõtterelev. Propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani“. ¹ Kahtlemata on propaganda ² üks olulisemaid tööriistu sõdade alustamiseks ja sõdadega kaasnev nähtus. Sõda ja propaganda on sageli lahutamatud nagu Siiami kaksikud. Selles mõttes pole Ukraina konfliktis midagi uut. Uudsemaks võib selles konfliktis pidada aga lähenemist ja meetodeid, mida Venemaa kasutab info- ja nn hübriidsõjas ³ Ukraina riigi vastu.

Kahtlemata on Eesti riigikaitse seisukohalt Vene infosõja ⁴ uurimine äärmiselt tähtis – eriti just silmas pidades Vene propagandamasina ⁵ võimsat, massiivset ja üliagressiivset rünnet Ukraina riigi, valitsuse, poliitikute, julgeolekustruktuuride, vägede ja vabatahtlike üksuste vastu ⁶. Seda enam, et viimasel ajal on maailmas toimuvad sündmused, eriti just Ida-Ukraina regioonis ja ka mujal, muret tekitavad.

Venemaa ideoloogiast 21. sajandi alguses

Alguses tuleks küsida, kas Putini nn uus rahvuslik idee ongi nii uus (sh nn Vene maailma kontseptsioon). Igor Eidman

näitab oma raamatus, et selle Putini idee üheks vundamendiks on šovinism. Ta kirjutab: „Agressioon Ukraina vastu ja Krimmi hõivamine tõid esile ilmselt I maailmasõjast alates enneolematu šovinistliku hüsteeria. Massiline patriootiline psühhoos hõivas sisuliselt kõiki ühiskonna kihte (seda tõestavad ka sotsioloogilised küsitlused ja diskussioonid netis). Jõukas poodnik, brutaalne mootorrattur, ärahirmutatud riigiametnik, moodne kirjanik kiidavad ühes tuhinas „kadunud poja Krimmi tagasitulekut“ impeeriumi rüppe.“ ⁷

Tegelikkuses baseerub ju Putini ideoloogia paljuski vanal tsaariaegsel raudvaral, mida võib võtta kokku kolme uvarovliku sõnaga – *самодержавие, православие* ja *народность*. ⁸ Neid ideid propageerisid 18. ja 19. sajandil mitmed vene ideoloogid (eriti just imperialistid ja natsionalistid), eelkõige krahv Sergei Uvarov (1786–1855). Uvarov oli rahva valgustuse minister ⁹ 1833.–1849. aastatel tsaar Nikolai I ajal. Uvarov oli monarhist ja rahvuslane, kes sai tuntuks sellega, et töötas välja nn ametliku rahvusluse teooria (vene k *Теория официальной народности*), mis sai Venemaal teatud ringkondades väga populaarseks. Selle teooria põhituum seisnes selles, et Venemaa on eriline riik ja seal elab eriline rahvas, mis erineb Euroopast, ja ainult Venemaal valitseb õige asjade kord, mis vastab religiooni nõuetele ja poliitilise tarkusele. ¹⁰

Самодержавие on fundamentaalne ja ülioluline mõiste Venemaa kui suurriigi jaoks ning seda võib tõlkida kui „isevalitsus, autokraatia, absolutism“ ehk siis piiramatu ainuvalitsus, mida on taotlenud läbi ajaloo kõik Vene tsaarid ning mida ihaldab ka nn uus tsaar Vladimir Putin, kelle viimased võimuaastad meenutavad aina rohkem Franco või Salazari diktaatori Hispaanias ja Portugalis.

Teine baasmõiste *православие* ehk õigeusk (ladina k *ortodoxia* ja kreeka k *ὀρθόδοξια*) kreeka keelest tõlgituna tähendab „õiget õpetust“, „õiget mõtlemist“. See on nn Vene tsivilisatsiooni üks alussambaid ning seda rõhutatakse vii-



Erakogu

masel ajal igal pool. Õigeusu ideoloogia ja sellega seotud klerikalism on Putini riikliku ideoloogia oluline osa, nagu see oli ka Tsaari-Venemaal. Rõhutatakse, et õigeusklik inimene on igati õige inimene, kuna õigeusk on ju õige. Õigeusul on suur roll tänapäevases Vene ühiskonnas. Õigeusu ja õigeusklike tunnete solvamise eest saab Venemaal (nüüd) karistada (Pussy Riot'i juhtum jne). Teoloogia doktor Ain Riistan kirjutab vene õigeusust tänapäeva Venemaal väga tabavalt: „Vene õigeusu traditsioonis kasutatakse riigi ja kiriku vaheliste suhete kirjeldamiseks Bütsantsist pärit sümfoonia mõistet, mis ideaalis tähendab koostööd, vastastikust teineteise toetamist ja vastutust, ilma et üks pool tungiks eksklusiivselt teisele kuuluvasse valdkonda.“ ¹¹

Kahtlemata kasutab Kreml Vene Õigeusu Kirikut (vene k *Русская Православная Церковь*) oma huvides ära selleks, et tugevdada oma ideoloogilist kurssi, sh Ukraina konfliktis. Siinkohal tuleb nõustuda Riistaniga, kes väidab, et „Moskva patriarhaadi suurim teopoliitiline trump – kiriku sidumine „Vene maailma“ ideega ja suurvene rahvuslusega – on Ukraina konfliktis ühtlasi ka tema suurim nõrkus. Kirik on sisuliselt Kremli käepikendus ka siis, kui ta seda ei taha. Ja Ukrainas märgatakse seda suurepäraselt.“ ¹²



1. "Самодержавие, православие и народность" – Иван III

Самодержавие, православие и народность – это три столпа, на которых зиждется государство. Самодержавие – это власть, которая принадлежит одному человеку, православию – это вера, а народность – это любовь к своему народу. Иван III – это человек, который объединил все это в одно целое. Он создал сильное государство, которое просуществовало до наших дней.

Ридус

www.ridus.ru

ridus.ru

Pilt näituselt „Putin. 12 kangelastegu“. Seitsmes kangelastegu – Kreeta sõnni kinnipüüdmine ehk Krimmi ühendamine Venemaaga. Rohkem näitusest <http://www.ridus.ru/news/169017>

Kolmas oluline idee on *народность* – rahvuslus. Iseenesest ei ole rahvusluses justkui midagi hullu, kui selle baasil ei tekiks sageli marurahvuslust ja padunatsionalismi, mida Kreml üritab massihüsteeriaga riigis üles puhuda.¹³ Näiteks 20. sajandi alguse Tsaari-Venemaal valitses ühiskonnas slavofiilsus, panslavinism, vahel isegi vene šovinism, patriarhaalus, imperialism (sh venestamispoliitika kas või Eesti- ja Liivimaal 19. saj lõpus ja 20. saj alguses), vähemuste tagakiusamine (eriti massilised pogrommid juutide vastu).

Need kolm igivana ideed *самодержавие, православие* ja *народность* said omakorda ideoloogilises mõttes alustelgedeks Vladimir Putini uuele „rahvuslikule ideele“, mis Eidmani sõnul toetub „kolmele vaalale – šovinism, klerikalism, ksenofoobia“.¹⁴

Moskva jaoks üks ülioluline ja fundamentaalne ideoloogiline dogma on see, et „Moskva on Kolmas Rooma“. Seda ideed on arendatud alates sellest hetkest, mil Vene suurvürst Ivan III (valit-

ses 1462–1505), Moskva vürstiriigi alade laiendaja, vägagi pragmaatilistel ja poliitilistel kaalutustel abiellus viimase Bütsantsi keisri Konstantin XI Palaiologos vennatütrega Sophia Palaiologinaga (vene k София Палеолог, sünd u 1440, suri 1503). Idee seisneb selles, et nn universaalne idee igavesest Roomast ja impeeriumist on ammu kandunud Tevere jõe (Tiber; ladina k Tiberis) kallastelt muistsest Latiumist, Rooma linnast läbi Konstantinoopoli linna ja Bosporuse väina Moskva jõe kallastele. Selle kohaselt ongi Moskva Rooma riigi pärija ja neljandat Roomat ei saagi olla. Vene esimene tsaar Ivan IV Julm (valitses 1533–1584) oli Ivan III ja Sophia Plaiologina lapselaps ning seega voolas ka tema soontes Ida-Rooma keisrite veri, kuna tema vanavanaisa Thomas Palaiologos (Sophia isa) oli viimase Bütsantsi keisri lihane vend. Sellest ajast pärinebki idee Moskvast kui Rooma jätkust. Kummalisel kombel kasutavad ka tänapäeva Vene ideoloogid seda igivana ideoloogilist Bütsantsi päritoluga raudvara, mis ulatub oma juurtega kohati Rooma impee-

riumi ajastu algusaegadesse. Kremliiski korratakse hiliskeskajaset dogmaatilist motot, et „Moskva on kolmas Rooma ja neljandat ei tule kunagi“. 2014. aasta Diplomaatia juuni-juuli numbris näitas ajaloolane Mart Nutt hästi Venemaa bütsantslikku diplomaatia jooni, kirjutades: „Küll kinnistus Bütsantsi diplomaatia aga Venemaal. Ivan III tahtis Venemaast teha Kolmandat Roomat ja selle juurde kuulus ka Bütsantsi pärand. Muude eluvaldkondade mahajäämuse taustal saavutas Vene diplomaatia kõrge professionaalsuse juba sügaval tsaariajal“.¹⁵

Ka praeguse Venemaa süsteem erineb, kohati drastiliselt, Euroopa (eriti Lääne-Euroopa) riiklikest süsteemidest, kuna see on paljuski jätkuvalt idamaine ja bütsantslik. Seetõttu on see raskesti mõistetav eriti ameeriklastele, prantslastele või inglastele.

Vene infosõjast Ukraina vastu

Vene meediakanalite poolt edastatava retoorika agressiivsus Balti, Ukraina, Gruusia ja ka Lääne riikide suhtes on



liveinternet.ru

Seinamaal. Vladimir Putin koos sõpradega. Tähelepanu väärib inimeste pikkus.

viimasel ajal märkimisväärselt suurenenud. Tegelikuses juba aastaid kestnud infosõda on täies hoos. Venemaa propagandamasin hakkas ettevalmistusi tegema juba 10–15 aastat tagasi, kui mitte varem, 1990. aastate alguses, kohe pärast Nõukogude bloki lagunemist.

Seetõttu olemegi seal, kus me praegu oleme. Paljuski tänu sellele, et meie siin Läänes magasime maha tegurid, mis juba varem näitasid ohumärke, ilmselt juba 2000. aasta paiku või natuke hiljem. Igal juhul on Vladimir Putini režiim aeglaselt, kuid järjepidevalt viinud läbi propagandat oma riigis, Ukrainas ja mujalgi. 2013.–2015. aastal see vaid võimendus ja eskaleerus. Vene infosõda Ukraina riigi vastu ei alanud 2013. aastal Maidani¹⁶ hilissügise sündmustega ega ka 2005.–2009. aasta paiku, kui leidsid aset nn gaasisõjad Venemaa ja Ukraina vahel, ja isegi mitte oranži revolutsiooni (2004–

2005) ajal. Seda tehti, kuigi varjatumal ja tagasihoidlikumal kujul – vähemalt alates sellest hetkest, kui Ukraina 1991. aastal iseseisvus.

Pärast 2004. aasta lõpus ja 2005. aasta alguses toimunud oranži revolutsiooni on Moskva pööranud Ukrainale erilist tähelepanu. Lisaks laiaulatuslikkule oranži revolutsiooni vastasele propagandale kõikidel tasanditel (televisioonis, sotsiaalmeedias, raadios, ajakirjanduses jne) alustas Moskva Ukraina tandril ka nn gaasisõda, mis oli samuti osa suuremast infosõjast.¹⁷ Veel 2009. aastal kirjutas Georgi Potšepsov oma raamatus „Propaganda trummipöörin“, et „*Venemaal on Ukraina territooriumil allikaid elanikkonna informeerimiseks, Ukrainal aga Venemaal mitte. Infosõda peetakse iga auditooriumitüübi jaoks eraldi, antud juhul oli neid vähemalt kolm: Ukraina,*

Venemaa ja Euroopa. Vastavalt sellele oli ka selles sõjas kolm eraldi lahingut“.¹⁸

Vene meedia valitses aastakümneid Ukraina meediaruumi. Vene mõju oli tunda riigis igal pool – ajakirjanduses, erasektoris, Vene mõjuagendid tegutsesid võtmepositsioonidel mitmes riigiametis, nagu nt sõjaministeerium, välisministeerium, armee, miilits, valitsus, kohalik omavalitsus. Aastatepikkune propagandatöötlus Krimmis ja Ida-Ukrainas aitas Venemaal 2014. aastal hõivata Krimmi nii kiiresti ja valutult¹⁹. Nn Donetsk ja Luganski rahvavabariikide loomisel ning konflikti eskaleerumisel Ida-Ukrainas kasutati sama poliit tehnoloogiat, kuigi seal enam nii libedalt ei läinud. Nn Novorossia projekt (V. Putini *idée fixe*) on ilmselt suuresti läbi kukkunud, kuigi, paraku teatud ja kohati isegi suurt edu saavutas Venemaa propagandamasin ka Ida-Ukraina suunal. Ilma selleta poleks



Komsomolskaja Pravda

Venemaa kasutab propagandas ära ajaloo narratiive Venemaa lähiajalooost (Esimese Maailmasõja lõpp, kodusõda, Suure Isamaasõja algus ning konflikt Donbassis (Ida-Ukraina)).

ju on olnud võimalik destabiliseerida Ukraina riigi julgeolekusüsteemi ning tekitada separatistlikke kvaasiriiklikke moodustisi Ida-Ukrainas.

Kui rääkida Kremli ametlikust propagandast²⁰ ja propagandamasinast 21. sajandi alguses Putini Venemaal, siis on ilmselge, et see kasutab kõiki võimalikke meetmeid ja mehhanisme selleks, et viia läbi ajuloputust nii riigi tasandil venekeelse auditoriumi seas (sh ka Ida-Ukrainas) kui ka väljaspool riiki – ehk siis eelkõige vene keelt kõnelevate inimeste seas lähivälismaal (SRÜ riigid, Ukraina, Balti riigid). Samas on Vene propaganda mõju nähtav ka Läänes, kus see on küll tunduvalt väiksem kui Ida-Euroopas, kuid seda ei saa alahinnata. Toon vaid ühe näite – Vene propagandistlik TV-kanal RT (Russia Today) on levinud Euroopas, isegi USAs ja seda vaatavad paljud ameeriklaste perekonnad. Veel 2011. aastal märkis Ameerika Ühendriikide riigisekretär Hillary Clinton²¹, et USA on kaotamas infosõda sellistele välismaa kanalitele nagu RT, Al Jazeera ja Hiina Kesktelevisioon.²²

Vene propagandamasin on üpris paindliku iseloomuga, pidevalt muutuv ja olukorraga kiiresti kohanev organism. Vene propaganda iseloomu kirjeldamiseks sobib hästi bioloogiamõiste mimikri. Sellega on raske võidelda, kuna see pole staatiline ja konstantne. Kuid ka sellel on oma nõrgad küljed. Teadagi on Vene propaganda arsenal äärmiselt rikas ning selle spekter lai – kasutatakse ära kõike, mida kasutada annab – sh ajaloolised müüdid, narratiivid, sümboolid jne – nt vürst Vladimir, kes ristis Kiievi-Vene riiki 988. aastal, 1654. aasta Perejaslavi rada (ukraina k *Переяславська рада*), mis on oluline sündmus Ukraina ja Venemaa suhetes, Potjomkini poolt läbiviidud Krimmi vallutamine 18. sajandi lõpus, Sevastopoli linn kui nn kangelaslinn Krimmi sõja ajal (1853–1856), Teise maailmasõja narratiivid. Samuti kasutatakse modernsete infooperatsioonide innovaatilisemate aspektide, teledebatide, sotsiaalmeedia võimalusi, internetis tegutsevad massiliselt Vene trollid. Nagu öeldakse vene keeles „на войне

все средства хороши“ („sõjas on kõik vahendid head“).

Kõige selle abil taaslustatakse vanu ning luuakse uusi müüte ja legende erinevatest ajastutest, toodetakse massiliselt võltsi – *fake*'i. *Fake*'idega muidugi üritatakse võidelda, kuid Vene võimsa propagandamasina võimalused on kordades suuremad kui Balti riikidel või Ukrainal. Mai lõpus õnnestus siinkirjutajal vestelda Kiievis Venemaa *fake*'ide vastu võitleva portaali www.stopfake.org ühe asutajaga, kes andis hea ülevaate sellest, kuidas nende portaal paljastab Vene propaganda valesid. Kuigi taolised ettevõtmised on vajalikud ja tõhusad, jäävad need massiivsele masinavärgile alla.

Propagandas leiavad rakendust psühholoogiavõtted (*PsyOps*). Inimesi mõjutatakse infovoogudega ja töödeldakse psühholoogiliselt, mängides tugevatel emotsioonidel ja instinktidel nagu mingitel nupukestel. TV-kanalites ja mujal meedias, sh sotsiaalmeedias näidatakse pilte tapmistest, piinamistest, nagu nt Ukraina sõdurite poolt ristilöödud poi-



Facebook

Tekst plakatil: „Kristus on meiega! Kommunismi ideed – vabadus, võrdsus, vendlus – olid au sees juba Kristuse jüngerite seas. Need ideed on surematud! Kes on kommunismi vastu, see on Kristuse vastu, see on rahu vastu maailmas.“

sist²³ (üks tuntumaid võltsuudiseid, mille venelased tegid ukrainlaste halvustamiseks), selleks et mõjutada venekeelset auditoriumi emotsionaalselt. Need lood on suuresti väljamõeldud valed, kuid just osavalt esitatud vale on sageli mõjuvõimas.

Vene propaganda soov on näidata Ukraina vägesid halastamatute sadistidena, piinajatena, oma rahva genotsiidi läbiviijatena, samas neid alavääristades, välja naerdes ning luues neist kuvandit kui argpüksidest, saamatutest ja rumalatest inimestest. Ukraina riigist aga üritatakse luua ebaõnnestunud riigi kuvandit, kus on korrumppeerunud ja allakäinud valitsus, Lääne marionetid, fašistid jne. Mõnikord väidetakse, et Ukraina polegi riik ja sellist rahvust nagu ukrainlased polegi olemas. Kõige levinumad on siiski narratiivid Teisest maailmasõjast, mida kasutatakse Ukraina riigi ja vägede vastu, nimetades Kiievit ebaseaduslikuks natsionalistlikuks huntaks (kohe tekib assotsiatsioon selliste diktaatoritega nagu Peron, Franco jne) ning Ukraina sõjaväelasi ja vabatahtlikke karistus-salkadeks, natsikurjategijateks, pidevalt võrreldes neid *GESTAPO* ja *Waffen-SS*’i, *Einsatzgruppen*’i kuritegijatega.

Kui mingi müüt, *fake*, idee või *story* enam ei tööta, siis muudetakse retoorikat ja võetakse kasutusele teine idee või mõeldakse välja uus lugu, mida hakatakse meedias reklaamima ja levitama.

Sageli kasutatakse erinevates väljaannetes korraga mitmeid müüte ja ideid. Mõnikord võib näha, kuidas erinevates meediakanalites levivad vastuolulised väited ja ideed. Vene propagandistide motoks võiks olla lausa küüniline machiavellilik ütlus „eesmärk pühitseb abinõu“, kuna nad kasutavad ära kõike, mida annab ära kasutada, ja mõjutavad inimeste emotsioone, sh madalaimaid instinkte, halastamatult ja alatult mõnitudes ning mängides inimeste saatustega ja nende mõistusega, luues neile paralleelse virtuaalmaailma, sundides neid uskuma ja kaasa elama oma masstoodangu valedele.

Ukrainas õnnestus mul vestelda infosõja teemadel nii Ukraina ametnikega kui ka meediapetsialistidega, ajakirjanikega, kes kirjeldasid nii üldisemalt kui ka detailsemalt Vene propagandamasina töömeetodeid. Kui 2014. aastal algas sõda Ida-Ukraina aladel, siis üks paljudest viisidest, kuidas mõjutada Ukraina sõdurite ja potentsiaalsete sõdurite kaitsetahet, oli sõnumite saatmine sõdurite ja nende perekonnaliikmete mobiiltelefonidele. Näiteks saadeti sõnum sõjaväelastele: „Põgenege. Teid reedeti“ või nende naistele ja emadele „Teie poeg on suremas nälga“ või „haavatud“ või „vangis separatistide käes, kes teda piinavad“ jne. Lisaks jagati massiliselt desinformatsiooni selle kohta, kuidas Vene tankid kohe-kohe vallutavad Harkivi või suur Vene kontingent on kolme päeva pärast

juba Kiievis. Tänavatel jagati lendlehti, infovoldikuid, vesteldi inimestega jne. Siiski ilmselt kõige mõjuvõimsamaks vahendiks jäid teleuudised, reportaazid ja saateid, kus loodi teatud laadi kuvandeid. Ka Balti riikides on Vene kanalitel suur mõju (NTV, RTR, REN TV), kuigi ilmselt siiski oluliselt väiksem kui Ukrainas.

Ei tohi unustada, et nende kanalite poolt edastatav massiivne propaganda kujutab endast ohtu ka Balti riikide julgeolekule. Kuna Ukrainas saadi sellest aru hilja, kuid parem hilja kui mitte kunagi, siis 2014. aastal jooksul keelustati Ukrainas enamik Vene TV-kanaleid just nende propaganda ja vaenuõhutamise tõttu. Kahjuks on propagandamõju Ukrainas siiski jätkuvalt märgatav. Näiteks Kiievi metroomis jagatakse tasuta Vene propagandaaajalehte „Vesti“. Lisaks on osa Ukraina meediakanalid vähemal või suuremal määral ikka Vene mõju all või siis kontrollitud Vene kapitali poolt ning ka nende kaudu toimib kallutatud informatsiooni edastamine Ukraina auditoriumile nii vene kui ka ukraina keeles. Viimaks ei tohi unustada sotsiaalmeedia rolli ja mõju (Facebook, Twitter, VKontakte, Odnoklassniki jne) ja ka massilist Vene trollide tööd. Venemaal tegutsevates nn trollifarmides luuakse võltsuudiseid, toodetakse massiivselt kommentaare. Lisaks seisneb Vene propagandamasina töö uudiste ja reportaazide lavastamises, toodetakse poolvalesid ja lausvalesid, mida massiliselt edastatakse nii Lääne kui ka Vene, aga ka Ukraina meediaruumi kõikide kättesaadavate kanalite ja meetodite abil. Sellega suudetakse külvata massihüsteeriat eelkõige enda rahva seas ehk siis Venemaal.

Vene infosõja üks peamine narratiiv seisneb selles, et n-õ Püha Vene riik, Vene tsivilisatsioon võitleb Ukrainas fašismiga. Ukraina on nende väitel vaid üks mitmest sõjatandrist, kuna kõige taga seisvat kurjuseimpeerium USA. Räägitakse, et Venemaa on võitluses ka muudel rinnetel dekadentliku ja fašistliku, moraalitu Läänega, kes tahab hävitada n-õ unikaalset Vene maailma, rüvetada selle põhiväärtusi, suruda peale oma liiderlikke pseudo-väärtusi ja hävitada Venemaa riigi võimsuse, alandada venelasi ja nende kultuuri. Euroopat tembeldatakse Geiroopaks, üritades näidata venelastele, et „vaadake, mis teist saab – kui Moskva kaotab Läänele, kui Venemaa kaotab, siis venelaste

tulevastest põlvkondadest saavad geid, orjad jne“. Vene propagandamasin, kasutades külma sõja retoorikat, üritab taas-elustada bipolaarset maailmapilti, mis juurdus Vene ühiskonda sügavuti juba Nõukogude²⁴ ajal, mil valitses vastasseis NSV Liidu ja Lääne vahel.

Selline väga primitiivne, antagonistlik maailmapilt, kus toimub võitlus elu ja surma peale „headuse“ ja „kurjuse“ vahel, kus „headust“ esindab muidugi Moskva väitel Vene ja õigeusu tsivilisatsioon ning saatanlikuks kurjaks väidetakse, mille kõige ohtlikum esindaja on USA, keda vahel samastatakse Vene meedias *IV Reich*’iga. Taolise must-valge vastandumisega kõikides elusfäärides, samas ka venelaste eripära esiletoomisega ja ainulaadse vene hinge ülistamisega on Moskva võitnud endale poole suure osa Venemaa elanikkonnast. See on mõjuv instrument, kuna see on lihtne ja arusaadav narratiiv. See on idee, mida mõistab iga Venemaa elanik, kes on langenud propaganda mõju alla ja kellel puudub piisav kriitilise mõtlemise oskus. Need aga, kes on propaganda suhtes immuused ja suudavad kriitiliselt mõelda, võivad küll naerda kogu sellise absurdsuse üle, kuid kahjuks on nad Venemaal vähemuses.

Lõpetuseks

Putini Venemaa propaganda mõistmiseks ei tohi unustada, et Venemaa oluline ideoloogiline kontseptsioon on „Vene maailm“ (*Pax Russica e Russkij mir*) ja sellest tulenevad väiksemad ideed, nagu „Krimm on meie“, Novorossia jmt. Rahvuslus, natsionalism, imperialism, kohati ka šovinism – on nende olulisteks komponentideks ja vundamendiks, nagu ka õigeusk ja Vene Õigeusu Kirik, mis peaksid ühendama kõiki venelasi.

Suurt rolli mängivad ka ühine kultuur, pikk ja rikas ajalugu (ajalooline mälu ja ajaloolised narratiivid, võtmesündmused ja –tegelased, nagu Peeter I, Potjomkin, Nahhimov, Teise maailmasõja sündmused jt), mida kasutatakse osavalt ära Kremli heaks töötava propagandamasina poolt. Propagandamasin rõhutab konstantselt järgmiseid olulisi ideid nagu „vene hinge ainulaadsus“ (idee, mis esineb vene klassikalises kirjanduses juba 19. sajandil), „vene idee“, „vene maailm“, „vene õigeusk“, „õigeusklik ja püha Vana-Vene riik“ (*Святая*

и православная Русь), kaasmaalased (*соотечественники*), kaasvennad (*собратья*), vene keelt kõnelevad inimesed (*русскоговорящие*) ja nende n-õ „kaitsmine“ kurjade Läänest pärinevate jõudude eest (fašistid, natsid, banderalased jne), mille kõige taga seisab Lääs ja eriti „kurjuse impeerium“ USA.

Mida on vaja praeguses olukorras teha? Vene propaganda anatoomiline²⁵ lahkamine aitab olukorda paremini mõista ning seejärel on juba võimalik ka end selle vastu kaitsta. Tuleb hoolsalt jälgida, millist kuvandit loob Venemaa oma naabritest nt Balti riikidest²⁶, milliseid narratiive ja meetodeid kasutatakse ning millised on neist mõjuvamad. Kindlasti tuleks õppida Ukraina kriisi kogemusest. See aitab näha ohumärke ning võib-olla isegi mõista võimalikke stsenaariumide kulgu infosõjas. Kuid see vajab ressursse, aega, väga tähelepanelikku jälgimist ja head analüüsioskust.

Kirjandus

L. Armistead (toim.) 2004. Information Operations: Warfare and the Hard Reality of Soft Power. A textbook produced in conjunction with the Joint Forces Staff College and the National Security Agency, Barsey’s, Inc. Washington, D.C.

U. Arold 2015. Infosõja mõistatus. – Kaja. Kommunikatsiooni ja suhtekorralduse ajakirj, Nr 18, 9-14.

J. Auerbach, R. Castronovo, 2013. The Oxford Handbook of Propaganda Studies. Oxford University Press.

F.C. Barghoorn 1964. Soviet Foreign Propaganda, Princeton University Press, Princeton.

J. Berzinš, 2014. Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. – Policy Paper No. 2 (April 2014). National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research.

V. Denisenko 2015. Basic Concepts of the Baltic States Image in the Russian Press After the Collapse of the Soviet Union, Interaction of Media and Politics in the Baltic States. International Scientific Conference, 7-8 May 2015, [\[tent/uploads/2015/04/MediaConference-Abstracts.pdf\]\(http://www.mediaconference.kf.vu.lt/wp-conference/uploads/2015/04/MediaConference-Abstracts.pdf\), 52-55.](http://www.mediaconference.kf.vu.lt/wp-con-</p></div><div data-bbox=)

F. B. Evans (toim.) 2007. Worldwide Communist Propaganda Activities, New York: Macmillan; War and the media: reportage and propaganda. (edit.) Mark Connelly & David Welch, I.B. Tauris, London; New York.

J. Darczewska 2014. The Anatomy of Russian Information Warfare the Crimean operation, a case study. Point of View. Number 42 (May 2014), Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Centre for Eastern Studies, Warsaw.

M. Galeotti 2015. Hybrid War’ and ‘Little Green Men’: How It Works, and How It Doesn’t, (toim.) Pikulicka-Wilczewska, A. Sakwa, R. 2015. Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives, Published by E-international Relations (Bristol, UK), 157-164.

N. D. Ginos 2010. The Securitization of Russian Strategic Communication. A Monograph. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College. Fort Leavenworth, Kansas, AY 2010.

H. Mölder, V. Sazonov, R. Värk 2014. Krimmi liitmise ajaloolised, poliitilised ja õiguslikud tagamaad. I osa. – Akadeemia 12/2014, lk 2148-2161.

H. Mölder, V. Sazonov, R. Värk 2015. Krimmi Venemaaga liitmise ajaloolised, poliitilised ja õiguslikud tagamaad. II. – Akadeemia, 1, 77-104.

M. Nutt, Bütsantsliku diplomaatia raudvara. – Diplomaatia, nr 130/131

Juuni/juuli 2014, <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/butsantsliku-diplomaatia-raudvara/>

M. Miil, 2014. Nõukogude propaganda-süsteemi toimimine ajakirjanduse argipraktikate kaudu. – Dissertationes de mediis et communicationibus Universitatis Tartuensis, TÜ kirjastus.

Pikulicka-Wilczewska, A. Sakwa, R. (toim.) 2015. Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives, Published by E-international Relations (Bristol, UK).

Potšepsov, G. 2009. Strateegiline sõda. OÜ Infotrükk, Tallinn.

Potšepsov, G. 2009. Propaganda trummipõrin. Uus külm sõda ja infokonfliktid postsovetlikus ruumis, Olion.

Pro–paganda and Communication in World History, Volume I, The Symbolic Instrument in Early Times 1979, ed. by Harold D. Lasswell, Daniel Lerner, Hans Speier, An East-West Center Book, Published for the East-West Center by the University Press of Hawaii, Honolulu.

A. Riistan 2015. Ukraina konflikti teopoliitikast: Moskva patriarhaadi perspektiiv. – Kirik ja Teoloogia, 20.03.2015, <http://kjt.ee/2015/03/ukraina-konflikti-teopoliitikast-moskva-patriarhaadi-perspektiiv-2/> viimane külastus 19.06.2015.

A. Ruussaar 2014. Venemaa viiskümend halli varjundit. – Sõdur 2 (77), 2014, 14-16;

Ph. M. Taylor, 2011. Mõtterelv. Propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani. Tallinn: Riigikaitse Raamatukogu.

J. Tamm 2014. Sõjaudu Ukrainas: mis, kuidas ja kes tegi. – Sõdur 2 (77), 2014, 17-22.

I. Tharoor 2011. Clinton Applauds Al Jazeera, Rolls Eyes at U.S. Media. – Time, 03.2011, <http://world.time.com/2011/03/03/clinton-applauds-al-jazeera-rolls-eyes-at-u-s-media/> viimane külastus 19.06.2015.

A. Uudelepp 2015. Mis see on, mida propagandaks nimetatakse? – Kaja. Kommunikatsiooni ja suhtekorralduse ajakiri, Nr 18, 2015, 7-8.

V. Veebel 2015., Psühholoogilisest kaitsest propagandasõjani. – Äripäev 27. märts 2015

Worldwide communist propaganda activities, (toim) F. Bowen Evans, New York: Macmillan;

War and the media: reportage and propaganda 2007, (toim.) Mark Connelly & David Welch, I.B. Tauris, London; New York

Дневник Евромайдана. Революция глазами журналиста «Репортера». Саммит-Книга, Киев 2014.

В. Гусаров 2014. Силы информационных операций России: каким должен быть ответ Украины?

Информационное сопротивление. 04.10.2014-12:00 <http://sprotyv.info/ru/news/5931-sily-informacionnyh-operaciy-rossii-kakim-dolzhen-byt-otvet-ukrainy-viimane-kulastus-5.06.2015>. viimane külastus 19.06.2015.

С. С. Жильцов 2015. Неоконченная пьеса для «оранжевой» Украины: По следам событий. Международные отношения, Москва, 2005

И. А. Заичкин, И. Н. Почкаев, Русская история от Екатерины Великой до Александра II, Москва, Мысль 1994

С. Кара-Мурза 2008. Оранжевая мина, Алгоритм, Москва.

Лысяк-Рудницкий 2007. Между историей и политикой, Библиотека украинской мысли, Москва-Санкт-Петербург .

Пропаганда эпохи Путина Часть первая: в России, Institute of Modern Russia, 13.11.2012 <http://imrussia.org/ru/politics/344-the-propaganda-of-the-putin-era>; viimane külastus 19.06.2015.

Пропаганда эпохи Путина Часть вторая: Щупальца Кремля, Institute of Modern Russia, 5.12.2012, <http://imrussia.org/ru/politics/344-the-propaganda-of-the-putin-era>. viimane külastus 19.06.2015.

Н. Стариков, Д. Беляев 2015. Россия. Крым. История, Питер, Москва – Санкт-Петербург – Нижний Новгород – Воронеж – Ростов-на-Дону – Екатеринбург – Самара – Новосибирск – Киев – Харьков – Минск.

А. Чубайс 2003. Некоторые олигархи финансируют фашистов, надеясь их приручить“ <http://www.newsru.com/arch/russia/05dec2003/chub.html>, 5. detsember 2003, viimane külastus 19.06.2015.

И. Эйдман 2014. Проект «Путин». Новая национальная идея Путина, Москва.

¹ Taylor 2011, 17.

² Vt propaganda kohta nt Auerbach, Castronovo 2013; Veebel 2015; vt ka Uudelepp 2015, 7-8.

³ Vt nt hübriidsõjast Galeotti 2015, 157-164.

⁴ Infosõja kohta vt lähemalt Armistead 2004 või Arold 2015, 9-14.

⁵ Propaganda эпохи Путина Часть первая: в России, Institute of Modern Russia, 13.11.2012 <http://imrussia.org/ru/politics/344-the-propaganda-of-the-putin-era-viimane-kulastus-19.06.2015>; Propaganda эпохи Путина Часть вторая: Щупальца Кремля, Institute of Modern Russia, 5.12.2012, <http://imrussia.org/ru/politics/344-the-propaganda-of-the-putin-era-viimane-kulastus-19.06.2015>; Гусаров, В. 2014. Силы информационных операций России: каким должен быть ответ Украины? Информационное сопротивление. 04.10.2014-12:00 <http://sprotyv.info/ru/news/5931-sily-informacionnyh-operaciy-rossii-kakim-dolzhen-byt-otvet-ukrainy-viimane-kulastus-5.06.2015>.

⁶ Vt nt Ruussaar 2014, 14-16; Tamm 2014, 17-22.

⁷ Эйдман 2014, 11.

⁸ Эйдман 2014, 11.

⁹ Министр народного просвещения. Заичкин, Почкаев 1994, 595.

¹⁰ Riistan 2015.

¹¹ Riistan 2015.

¹² Veel 2003 Anatoli Tšubais nägi Venemaal fašismi ohtu – Чубайс 2003. Некоторые олигархи финансируют фашистов, надеясь их приручить“ - <http://www.newsru.com/arch/russia/05dec2003/chub.html>, 5. detsember 2003, viimane külastus 19.06.2015

¹³ Эйдман 2014, 11.

¹⁴ Mart Nutt 2014.

¹⁵ vt lähemalt Дневник Евромайдана.

¹⁶ Potšepsov 2009. 158–165.

¹⁷ Potšepsov 2009. 164.

¹⁸ Vt lähemalt Mölder, Sazonov, Värk 2014; 2148-2161; Mölder, Sazonov, Värk, 2015, 77-104.

¹⁹ Mõistet propaganda võib defineerida väga erinevalt – nt seda võib defineerida kui süstemaatilist rahvahulkade käitumise ning hoiakute mõjutamist valitud teabe abil. Mõjutamise eesmärgiks on suunata suurt hulka inimesi käituma propaganda teostajate eesmärkide huvides; vt nt G. Potšepsovi töid nagu „Strateegiline sõda“, ilmunud 2009, ja „Propaganda trummipõrin. Uus külm sõda ja infokonfliktid postsovetlikus ruumis“, ilmunud 2009.

²⁰ Oli riigisekretäri ametis 2009-2013.

²¹ Tharoor 2011.

²² vt lähemalt <http://www.stopfake.org/lozh-raspyatie-v-efire-pervogo-kanala/> viimane külastus 19.06.2015.

²³ Nõukogu propaganda kohta vt nt Miil 2014; Worldwide communist propaganda activities 2007.

²⁴ vt nt Darczewska 2014.

²⁵ Denisenko 2015, 52-55. ■

Lugusid terrorismivastase operatsiooni tsoonist

Intervjuu Olena Stepovaga. Küsis Aivar Kivisiv

Olena Stepova on tunnustatud blogija. Hiljuti ilmus tema Facebooki blogipostitustest kokku pandud raamat „Kõigest saab Ukraina ehk lood terrorismivastase operatsiooni tsoonist“, kus Olena räägib väga avatult ja emotsionaalselt Luganski ümbruses toimunud. See on tema esimene raamat.

Te ei ole ju kogu aeg olnud blogija. Räägiks algatuseks Teie taustast. Mida tegite enne Maidani vallandatud sündmusi?

Ma elasin Luganski oblastis Sverdlovski linnas, seal olen ma sündinud ja sinna on maetud mu vanavanemad, kes saabusid sinna elama pärast sõda. Vanaisa osales sõjas ja vabastati sõjavangist ameeriklaste poolt ning kui ta kodukanti Poltavasse naases, kuulutati ta rahvavaenlaseks. Poltavas ei väljastatud neile passe ja seal oli nälg. Siis nad siirdusidki Donbassi. Siin oli tööd ja passe väljastati kõigile. Minu ema sündis juba Sverdlovskis nagu minagi.

Tõsi, ma ei ole olnud kogu elu blogija. Olen olnud nii ettevõtja kui ka tegelenud ühiskondliku tööga. Ühiskondlikult peamiselt kodanike õiguste kaitsega, ettevõtjana natuke põllumajandusega. Olen kahe lapse ema. 1990. aastate algus oli muidugi raske, aga vaikselt sai unistatud ja toimetatud, tasapisi oma maja ehitatud.

Lähene teemale kronoloogilises järjekorras. Kuidas võttis kohalik rahvas vastu Maidani sündmusi?

Kui algas Maidan, siis olid ka meie telgid Kiievis, olid telgid Sverdlovskist, Luganskist, Rodinkast ja teistest meie kandi linnadest. Samuti elati Maidanile kaasa kohapeal. Me osalesime ka esimesel Maidanil Juštšenko ajal ehk siis nn oranžil revolutsioonil. Kõik oli enam-vähem samamoodi, osa inimesi olid poolt ja teised vastu, käisid arutelud. Oranži revolutsiooni ajal oli kõigile selge, millest jutt käib. Nüüd, Maidani ajal, oli väga vähe infot, mis Kiievis tegelikult toimub. Üldine infoväli ja meedia ei andnud täit pilti Maidanist. Valitsesid peamiselt

negatiivsed toonid. Paljudel inimestel ei olnud interneti kasutamise võimalust. Kellel oli internet, neist paljud ei kasutanud Facebooki, vaid Venemaa suhtlusvõrgustikku Odnoklassniki. Suurem osa kohalikke inimesi jälgis peamiselt Venemaa telekanaleid. Samuti rääkisid Maidanist negatiivselt suurettevõtete juhid ja kohalikud võimud. Seetõttu tekkis moonutatud pilt. Kui me Maidani-vastastele eravestlustes seletasime, et ei ole mingit fašismi, me oleme Janukovõtši vastu, siis nad ütlesid: „Te ajate õiget asja. Loomulikult me oleme Janukovõtši vastu ja tuleme teiega.“

Kas võib öelda, et Maidani-vastusus oli paljus tingitud inimeste puudlikust või kallutatud informeeritusest?

Seda võib öelda küll. Kui Maidani vastastele lihtsatele inimestele sai rahulikult seletatud ja antud õiget informatsiooni, siis nad muutsid oma arvamust.

Eestist vaadates tundus, et Ida-Ukraina oli Regioonide Partei põhiline toetuspind ja Janukovõtš oli väga populaarne ning sellepärast oldi Maidani vastu.

See on ekslik arvamus. Alguses oli tõesti Regioonide Parteile tugev toetus, aga Janukovõtši võimuletulekuga hakkas kõik halvasti minema. Algasid tapmised, toimus kahtlane äri. Lihtsad inimesed olid Janukovõtši vastu. Janukovõtši poolt olid miilits, prokuratuur, kohtud, kohalik võim. Inimeste suhtes, kellel oli oma arvamus, aga eriti vastaspoole aktivistide vastu algatati kõikvõimalikke uurimisi. Janukovõtši tiiva surve teisitimõtlejate suhtes oli väga võimas. Sellepärast toetasid väga paljud Donbassi inimesed alguses Maidani. See oli väga positiivne. Hiljem hakkasid inimesed tüdinema ja eemalduma sellest protsessist. Selles oli väga suur süü ajakirjanikel. Millegipärast otsisid ajakirjanikud ainult negatiivset, peamiselt joomist ja kaklemist.

Kas see oli Ukraina meedia?

Jah, see oli Ukraina ajakirjandus. Sellepärast paljud pöördusidki ära. Meie Euromaidani toetajad seisid oma telki-

dega lõpuni, kuni meid märtsis rünnati. Meid peksti nii, et väljak ujus verest, väga palju naisi, ka Luganski naisi sai julgalt peksa. Miilits seisis kõrval ja pööras lihtsalt pea ära. Veelgi hullem oli siis, kui miilits alustas Maidani aktivistide arreteerimist. Aktivistide õiguste eest seisvat advokaati lihtsalt tulistati. Ta sai raskelt haavata. Õnneks ta elas need vigastused üle ja on tänaseks terve. Samal ajal tekkis ka kohalikul võimul hirm, et nad võivad võimu kaotada. Euroopa oli Sverdlovskisse ja ka Luganskisse toetusraha suunanud. Näiteks Sverdlovski haigla renoveeriti täielikult Euroopa rahade eest. Selle asemel, et panna haigla juurde kiri, et renoveerimine toimus Euroopa Liidu toel, räägiti – Euroopa, see on fašism, mässuõhutajad, geid ja narkootikumid.

Euromaidani võit saabus märtsis ja võimule asus uus valitsus. Millal Te tundsite, et tavapärane terav poliitiline võitlus on muutunud millekski muuks? Millal Te tundsite, et kulisside taga tõmmatakse mingeid kummalisi niite?

Tõesti, algas nagu mingi teater, kus igal näitlejal oli oma roll. See kõik algas veebruaris-märtsis, kui meie linna ilmus äkki organisatsioon Russki Mir. Algasid igasugused miitingud ja meelevaldused. Me saime aru, et need ei toimunud päriselt nende inimeste initsiatiivil. Meile hakkasid saabuma mingid venelased, kasakad, rahvasaadikud ja algas agitatsioon. Russki Mir tegi hommikul meelevalduse ja õhtul meelevalduse. Iga kord olid uued plakatid ja sõnumid. Meelevaldus kestis tavaliselt 15–20 minutit, kus osalesid 10–15 Russki Miri aktivisti, kes olid peamiselt Ukraina kompartei liikmed. Huvitav oli see, et alati olid kohal ka kaamerad. Seda, et meil võib mingiks sõjaks minna, rahvas ei uskunud. Seda hakati uskuma alles siis, kui tankid saabusid.

Kas tankid saabusid aprillis või mais?

Mais. Mina nägin esimest tanki 5. mail.

Tankid ilmusid siis juba enne nn referendumit. Tegelikult algas terro-



Ave Maria Möistlik

rismivastane operatsioon juba aprilli alguses, aga see toimus vist rohkem sõnades.

Kui SBU (Ukraina julgeolekuteenistus) kuulutas välja terrorismivastase võitluse, siis keegi meist sõda ei uskunud. Me ei uskunud sellepärast, et kohalike elanike toetus separatistidele oli väike. Peamiselt toodi meile inimesi, „tituškasid“, mujalt, peamiselt Venemaalt Belgorodist. Need olid noored inimesed, kes kogu aeg jõid. Nendel meelevaldustel osales väga vähe kohalikke elanikke.

Näiteks kui me uurisime kohaliku SBU hoone juures, mis seal toimub, siis miilits ei sekkunud. Miilits seisis kõrval ja ainult manitses: „Ärge hakake siin protesteerima ja sündmustesse sekkuma. Püüame hakkama saada võimalikult väikese verrega. Las me võtame kiiresti kõik üle, sest meist saab Venemaa ja see on juba kõrgemalt poolt otsustatud.“

Me ei uskunud, et mingiks ülevõtmiseks läheb, sest protestijad olid täielik lumpen ja neid ei olnud palju. Saate aru, mingid purjus kasakad, kes haisesid ei tea mille

järele, ühesõnaga poliitiliselt mitte kuidagi usutav seltskond. Võimud oleksid pidanud nende korralekutsumisega kindlasti hakkama saama. Veel üks näide. Luganski Rahvavabariigi esimene juht Haritonov oli kohtumisel valitsuse esindajatega SBU hoones maani täis ja jäi läbirääkimiste laua taga magama. Sellepärast me ei uskunud, et midagi nii tõsist ja ulatuslikku võib toimuda.

Referendumil hääletasid inimesed suures osas vastu. Meil ei olnud võimalik enam midagi teha, sest tulid tankid, relvastatud inimesed ja veel igasugu sõjatehnikat. Te küsite kindlasti, miks me vastu ei hakanud. Teate, me olime märtsis Maidanil juba peksta saanud ja meil ei olnud relvi. Sellise tehnikaga varustatud inimestele vastu hakata tundus täiesti mõttetu.

Tankid olid ju referendumil ajal kohal, sest referendum toimus 11. mail?

Olid muidugi. Referendumil ajaks olid kõik kohad relvastatud inimesi täis.

Krimmi hõivamine oli teile kindlasti šokk?

Kui Krimm hõivati, ei arvanud keegi Donbassis, et meie oleme järgmised. Krimmi hõivamise ajal oli kindlalt valdav osa kohalikust elanikkonnast Ukraina poolt. Me arvasime, et Venemaa piiridub Krimmiga ja peatub.

Kui mina sellel ajal Ukraina kohalike infokanaleid jälgisin, siis mulle tundus, et Venemaa aktsioonid olid planeeritud veelgi suuremalt. Tundus, et sama stsenaariumi plaaniti ka Harkivis, Dnipropetrovskis ja mujal.

Jah, eriti rahutu oli Odessas. Me arvasime, et kui Venemaa püüab midagi korraldada, siis tuleb ta Krimmi suunalt. Kogu Ida- ja Lõuna-Ukrainas oli palju provokatsioonide.

Kui tulla tagasi tankide ilmumise juurde, siis toimus sisuline muutus. Enne mai algust oli terrorismivastane operatsioon. Mingi väike grupp relvastatud inimesi hõivas mingi hoone ja võttis pantvangi. Tuli SBU ja vabastas pantvangid. Kui



Scanpix

21. veebruar 2015. Antimaidani meeleavaldusest osavõtjad Moskvas Revolutsiooni väljakul. Üleval Venemaa Föderatsiooni kasakavägede sini-kolla-punane lipp.

ilmusid tankid ja massidena hästirelvastatud inimesed, algas sõda Ukraina vastu ja sisuliselt kogu Donbassi elanikkond osutus pantvangideks. Me võtsime seda kui Venemaa agressiooni ja okupatsiooni.

Venemaa valetab kohutavalt ja muudab mõisteid. Nad kasutasid inimeste hirmutamiseks kolmevärvilist lippu: sinine-kollane-punane. Praktiliselt nagu Ukraina lipp, ainult punane riba on lisatud. Kui toimusid mahalaskmised, siis see lipp jättis mulje, nagu viiks neid läbi Ukraina üksus. Hiljem uurides saime teada, et tegemist on Venemaa Föderatsiooni kasakavägede ametliku lipuga.

Kas need õudused hakkasid mais tankide saabumisega ja kestsid pidevalt või oli ka rahulikumaid perioode?

Märtsis hakkasid miitingud. Elu oli üldiselt rahulik, valmistuti presidendivalimisteks, tehti agitatsiooni. Sellel ajal rääkisime ka inimestega, kes kandsid Colorado-lindikesi (Georgi lindid – toim). Nad rääkisid, et ei ole Venemaa

ega Ukraina poolt, vaid tahavad, et Donbass oleks eraldi riiklik üksus. Lisasid, et ei taha sõõta Moskvat, sest seda sai Nõukogude ajal küllalt tehtud ja meie poisse sai ka Afganistanis palju surma. Samas ei taha nüüd toita Kiievit, sest nemad toovad meile oligarhe ja me oleme kategooriliselt nende vastu. See oli esimene laine, kus ei olnud Venemaaga ühinemise poolt, vaid ainult oligarhide ja Kiievi keskvõimu vastu. Kui me püüdsime seletada, mis toimus Maidanil, siis vastati, et sellepärast peavad kõik Donbassis ühinema, muidu tuleb „Pravõi Sektor“ meid tappa.

Kas neil ei olnud õiget informatsiooni ja nad viibisid Venemaa poolt moonutatud infoväljas ega saanud aru, millega nad end sidunud on?

Seda ka, aga minu meelest juhtis neid inimesi otseselt. Nende jaoks muudeti mõisteid. Kui neile kohale jõudis, mileni see kõik viis, asusid nad Ukraina armee poolele ja muutsid oma arvamust. Mais toimus Luganskis separatistide seas vastasseis, sest nad vaatasid, et venelasi

tuleb aina juurde ja enam ei saa rääkida mingist Donbassi iseseisvusest. Osa separatiste ütles, et ei mängi seda mängu enam kaasa ja panevad relvad maha ning lähevad Ukraina poolele üle, et hakata läbi rääkima konstitutsioonilistes reformides, mis tagaks Donbassile suurema autonoomia Ukraina koosseisus. Nad lasti kõik maha, viimne kui üks, sest see oli mäss separatistide enda seas. Peale kõige muu oli see tragöödia kohalikele peredele, sest pereliikmed jäid tihti erinevatele pooltele. Nii juhtus minu lähedase tuttava perekonnas. Seoses mässuga tekkis lootus, et terve mõistuse juurde jõudnud separatistid muudavad olukorda ja ajavad ise venelased Donbassist välja ning taastavad endise normaalse elu.

Ma saan aru, et aprill-mai 2014 oli kogu Ida-Ukrainas äärmiselt segane, minu meelest lokkas paras anarhia. Lisaks Venemaa provokatiivsele kindlalt eesmärgistatud tegevusele püüdis sogases vees oma kuldkala püüda ka kohalik Ukraina kriminaalne element. Mulle meenub maikuine uudis portaalist Info Resist selle



Scanpix

5. juuni 2015, Mariinka (Donetski piirkond). Ukraina sõdurid valmistavad ette tankitõrjemeine. Ukraina president Petro Porošenko ütles 5. juunil, et Venemaa on paigutanud Ukraina piiri äärde „enneolematu“ väehulga ning et mässulisel endisel Nõukogude territooriumil Ida-Ukrainas on juba tuhandeid Vene sõdureid.

kohta, kuidas mingisse asulasse Her-soni kandis sisenes relvastatud grupp inimesi maasturitel ja veoautodel ning proovis uue valitsuse sildi all üle võtta kohaliku merevaigutootmise. Pärast kohalikega puhkenud tulevahetust ja sissetungijate autode mahapõletamist selgus, et tegu on Kiievi lähedusest pärit võitluskunsti klubi liikmetega. Kas teie kandis oli tunda ka sarnaseid ilminguid?

Meie kandis oli väga palju erinevaid grupe ja vahepeal me ei saanud üldse aru, mis toimub. Näiteks oli Russki Mir, palju erinevaid vabatahtlike rühmasid, mingid kasakad, patriotlikud laagrid, *counterstriker*’id, romanovlased, anarhistid.

Olid nad pärit Venemaalt?

Jah, enamikus küll, nad saabusid meie lähedalt üle piiri. Meie linnast piirini on 12 kilomeetrit. Kui Ukraina piirivalvurid tapeti või minema saadeti, siis liikus kogu Venemaalt tulnud tehnika läbi meie linna edasi Ukraina positsioonide poole. Kohalik võim seletas, et see on Ukraina

armee. Inimesed said ühel hetkel aru, et see ei ole võimalik. Ukraina väed seisid Debaltsevo ja Ilovaiski juures, kuhu on umbes 200 kilomeetrit. Meie lähedal on Zemnika küla, millest üks osa on Ukrainas ja teine osa asub Venemaal. Selles külas seisis kõikvõimalik tehnika – BUKid, Iskanderid, Gradid jne. Inimesed ju näevad, kuhu nad pidevalt sõidavad.

Te rääkisite *counterstriker*’itest. Counter-Strike on ju arvutimäng. Kuidas mõista väljendit: teile saabusid *counterstriker*’id?

Meie linn on piirilähedane tsoon, mis jääb aktiivsest lahingtegevusest kaugemale. Meie linnas tehakse sõjatehnika remonti ning koondatakse ja formeeritakse ümber erinevaid pataljone. Samuti toimus meie juures väljaõpe enne päris rindele minekut. Sõjaväelased liikusid ka linnas ja loomulikult sai nendega suheldud. Nende hulgas olid ka *counterstriker*’id. Need on inimesed, kes maksavad arvestatavalt suurt raha dollarites või eurodes, et saada praktiliselt sõidada nii, nagu nad on internetimängus harjutanud. Neil on oma

väljaõppeprogramm, nad saavad korraliku varustuse ja relvad. Nad saavad oma raha eest osta igasuguseid erirelvi. Nad on jagunenud gruppidesse ja võistlevad omavahel, kes rohkem tapnud on. Neil on oma punktide ja boonuste süsteem. Meil oli haiglas selline juhtum, kus toodi üks haavatu, kellel jalg amputeeriti. Arstid rääkisid, et nad ei saa mitte midagi aru, sest haavatu nõuab viivitamatult „ülekoormust“. Kui küsiti, miks tal seda ülekoormust vaja läheb, vastas patsient, et jalg kiiremini tagasi kasvaks. Siis selguski, et tegu oli ühe *counterstriker*’iga, kellel mäng ja reaalsus olid segamini läinud. Ma kordan veel kord, need on peamiselt Venemaa rikkurite lapsed ja nad maksavad sõdimise eest tõeliselt suurt raha.

Kuidas elas kohalik rahvas sõjatsõnnis?

Mai, juuni, juuli ja ka august olid rasked. Sel ajal olid pidevalt tulevahetused. Me istusime pidevalt keldrites. Kõige hullem, et Ukraina valitsus ei kuulutanud välja sõjaseisukorda ja me pidime töö

käima. Töötasid koolid, vabrikud ja haiglad. Kohutav oli tööle sõita, kui ümberingi tulistatakse. Palju süütuid tsiviilisi-kuid sai niimoodi surma.

Praegu Te ju ei ela seal. See oleks vist Teie raamatu pärast väga ohtlik.

Ma sõitsin minema kohe pärast raamatu ilmumist. Nii kaua, kui ma olin tsoonis, ei andnud intervjuusid ja keegi ei teadnud, kes ma olen, ei olnud ohtu. Internetis kirjutasid paljud, et ma olen väljamõeldis ja tegelikult ei ole mind kui reaalselt inimest olemas. Kohalikud inimesed, kes aimasid, et see võin olla mina, ei andnud mind välja, sest nad nägid, et ma kirjutan tõtt. Kohalike arvates seletasin ma neile lahti, mis tegelikult toimub ja nad soovisid, et ma kirjutasin edasi, kui samas valetavad nii Venemaa kui ka Ukraina. Teiseks ei ole meie Luganski omad nii agressiivsed kui Donetskis omad. Donetskis tapetakse kohe, kui mingi kahtlus tekiks. Luganskis töötab näiteks isegi praegu luteri kirik. Separatistid panid koguni pärja kuulsale luuletajale Sevtšenko mälestusmärgile, kuigi nimetasid teda kuulsaks vene kirjanikuks, mis sest, et ta kirjutas oma luuletused ikkagi ukraina keeles. Kui Ukraina väed asusid vasturünnakule, hakkasid linnas levima kuulujutud, et meie linna ei pommitata sodiks, sest meie linnas elab kuulus kirjanik ja ukrainlased omasid ei tapa. Seda enda kohta kuulda oli üsna kummaline.

Millal Te täpselt lahkusite Luganski piirkonnast?

Lahkusin vahetult enne uut aastat. Raamat oli ilmunud ja mind ei olnud seal enam eriti vaja. Mul soovitati lahku- da. Kasutasin võimalust, kui Vene väed roteerusid. Vahetult enne seda olid nad mingi hulga kasakaid maha löönud, seetõttu olid osad kontrollpunktid mehita- mata. Luganski Rahvavabariigis on mitu erinevat kategooriat sõjaväelasi ja tuleb teada, kellega saab asju ajada. Sellel het- kel töötasid kontrollpunktid ainult eriti ohtlike inimeste jaoks.

Kas Te liikusite Ukraina või Venemaa poole?

Ukraina poole, täpsemalt üle Harkivi. Kui me käisime veebruaris humanitaar- abi viimas, siis me sisenesime Venemaa kaudu. Venemaa poolt piiri ületades oli eriti meeldiv kuulda lauset „Te sisenete

Ukrainasse“. Muuseas, Ukraina passiga saab vabalt mõlemas suunas piiri ületada. Samas Luganski ja Donetskis Rahvavabariigi passidega piiri ületada ei saa. Separatistlike vabariikide passide omanike arvates on nende territoorium Novorus- sia ja see oleks nagu Venemaa üks riik. Venemaa piirivalvurid arvavad teisiti. Vene piirivalvurid ei salli nende passide- ga inimesi. Hakkavad kohe sõimama, et minge minema, see on Ukraina Vabariigi ja Venemaa Föderatsiooni vaheline piir. Ise te alustasite sõda ja nüüd aetakse see kõik meie kaela.

Separatistide poolt väljastatud pas- sidega piiri ületada ei saa, aga läbi metsa?

Ei saa ka läbi metsa. Venemaa on piiri väga tugevalt sulgenud. Ukraina passiga ei ole mingeid probleeme.

Te rääkisite raamatuesitlusel, et piir on mineeritud ja on olemas inimesed, keda kutsutakse „stalkeriteks“, kes viivad inimesi üle piiri nagu salakau- pa.

Piir on tõesti mineeritud. On olemas konkreetsed koridorid, mille kaudu liigu- tatakse sõjatehnikat Venemaalt üle piiri. Piiripunktidest liiguvad läbi ainult meie- sugused kodanikud. Sõjaväelased, iga- sugused vabatahtlikud, ühesõnaga need, kes tulevad sõdima, nemad piiripunkte ei läbi. Nemad läbivad neid koridore, mis avatakse ainult lühikeseks ajaks, kui üksused neist läbi liiguvad. On ka selliseid juhuseid, kus vabatahtlikud on aval- danud soovi Venemaale tagasi minna, siis nad kogutakse kokku piiriäärseesse kogu- nemiskohta, aga neid ei lasta Venemaale tagasi, vaid avatakse Venemaa poolelt Gradidest tuli nende kogunemispunktile.

Vene regulaarväed roteeruvad. Nad lah- kuvad kolonnina ja asendus tuleb samuti kolonnina. Kuna vabatahtlikud teavad, et nad tagasipöördumise soovi korral tapetakse, siis nad ostavad päris kopsaka raha eest väikeste gruppidega stalkeritelt teenust tagasi Venemaale saamiseks. Kui need grupid on liiga suureks saanud, on need jälle Gradidest tulistatud.

Samuti jäi mulle raamatuesitlusest meelde episood seoses 8. märtsiga 2014.

Meil on väike linn ja ükski tavapärasest oluliselt erinev nähtus ei jää tähelepanu-

ta. Enne naistepäeva, 8. märtsi said meie juveelipoed ja töökojad enneolematu tellimuse erinevatele ehetele. Tellijateks olid piirivalvurid ja tollitöötajad. Algul me ei saanud aru, milles on asi, aga kui relvad igal pool välja ilmuma hakkasid, oli kõik selge. Taksid olid neil suurus- järgus 10–20 000 dollarit ühe Ural-tüü- pi veoauto kontrollimata läbilaskmise eest. Sellisest reeturlikkusest on teisigi näiteid. Näiteks SBU hoone hõivamine Luganski peatänaval. Hoone ette sõitsid veoautodega relvastamata separatistid. SBU ülem andis neile vabatahtlikult rel- varuumide võtmed, mille järel relvastati saabunud separatistide grupp ning üle- jäänud relvad ja laskemoon laeti hoone hoovis masinatele. Ukraina julgeoleku- teenisuse normide järgi asuvad relva- ruumid tugevdatud seintega keldrites, mis relvastuse hõivamise korral peavad olema seestpoolt õhkulastavad. Seal aga anti relvad vabatahtlikult üle. Sellest juhtumist saime teada muidugi hiljem. Meile rääkisid sellest julgeolekuteenistu- se töötajad, kes ennast nendest tegudest distantseerisid. See ongi meil kombeks, inimesed ei takista otseselt reetmist, vaid distantseerivad ennast sellest või lah- kuvad töölt. Nad ei taha võtta vastutust selliste tegude eest. Samas nad informee- rivad juhtunust meiesuguseid aktiviste.

Palju on Teie kodulinnas elanikke?

Umbes 72 000.

Palju neist praegu sinna on jäänud?

Väga palju lahkujaid ei ole. Need, kes sõitsid Venemaale, on enamikus tagasi pöördunud. Neile ei meeldinud Vene- maal. Ukraina poolele lahkusid peami- selt õpetajad ja meedikud. Lahkujaid on kokkuvõttes ikkagi vähe.

Kas inimestel ei ole seal õudne elada?

Praegu seal ei tulistata. Tulistamine ja keldris istumine toimusid esimesed kolm kuud. Koolid ja lasteaiaid töötavad, samuti kaevandused ja tehased. Inimes- tele makstakse palka. Lahkunud on väga selgelt Ukraina-meelsed kodanikud. Tei- sed inimesed ei näita välja oma tegelikke vaateid. Püütakse kuidagi oma igapäeva- eluga hakkama saada. Neil ei ole lihtsalt kuhugi minna.

Te rääkisite, et sõjategevuse alguses rööviti maal loomi, linnades autosid ja

võeti üle elamispingu. Kuidas praegu olukord on?

Jah, see oli nii. Sellega ei tegelenud otsest separatistid ja sõjaväelased, vaid igasugused jõugud, peamiselt kasakad ja vabatahtlike grupid. Hullemini läks neil, kes neid sõbralikult vastu võtsid, toitsid ja pakkusid öömaja. Hommikul lahku ti tavaliselt pererahva väärisesemete ja autoga. Algul võeti uumeid ja kallimaid autosid, pärast sobisid vanad Žigulid ka. Praeguseks on asi palju parem. Võib öelda, et normaliseerunud.

Kuidas see kord on saavutatud?

Ikka puhtalt hirmuga. Praegu on nii, et kui varastad või röövivad ja sind tabatakse, siis lastakse sind maha. Siin on ainult üks „aga“. Meil on palju erinevaid komandatuure: sõjaväe-, tsiviil- ja piirkondlikud

komandatuurid. Kui sind võtavad kinni oma komandatuuri inimesed, siis ei juhtu tavaliselt midagi, kui aga teise komandatuuri omad, siis lastakse kohe maha. Erinevad komandatuurid on kõik omavalhel sõjajalal.

Küsimusi oleks kindlasti palju, aga aeg ja ruum on kahjuks piiratud.

Teate, eks olen minagi palju unustanud. Mõnikord täiesti ootamatult meenuvad episoodid, millest oleks pidanud ka võib-olla kirjutama. Ilmselt sellises pingeolukorras lihtsalt aju kaitses ennast ja ei taha kõike meele pidada. Näiteks sõjaline pool on paljus kirjeldamata, sest see oleks olnud liiga ohtlik. Võib-olla kunagi hiljem teen seda.

Viimane küsimus. Meil on olemas Facebookis grupp Uudised Ukrainast.

Me jälgime peamiselt suuremaid Ukraina infoportaale, loomulikult ka Venemaa meediat ja Facebooki blogijaid. Kust Teie soovitate huvilistel infot koguda ja kas Ukraina ametlik info on adekvaatne?

Käimas on infosõda. Venemaa mõistete muutmisest me juba rääkisime. Ukraina väljastab kiretut ja peamiselt arvudele keskendunud infot. Raske öelda, kui täpne ja tõene see on. Mul on üks soovitus. Donbassis on igal vähegi suuremal linnal oma koduleht, kus on küllalt otsekoheselt ja ilustamata kirjeldatud päevauudiseid koos foto- ja videomaterjaliga. Otsige linnu Google Mapsist ja lisage veebilehitsejas veebiaadressiks linnanimele .ua. Te saate palju adekvaatset infot hetkel toimuvast. ■

MAAILMA VAADE SOOVITAB

Olena Stepova „Kõigest saab Ukraina ehk lugusid terrorismivastase võitluse tsoonist“

Sattusin selle raamatu peale suhteliselt juhuslikult. Olles igakolmapäevasel Ukraina sõja vastasel meeleavaldusel Venemaa saatkonna ees, kutsusid Eesti Ukraina kogukonna liikmed mind kohtumisele tuntud Ukraina blogija Olena Stepovaga ja tema raamatu esitlusele Eestis.

Tegemist on uue tänapäevase kirjandusžanriga, kus esmalt suhtlusvõrgustikku tehtud postitused pannakse toimetatult ühtede kaante vahele. Eestis on selle žanri pioneer Juku-Kalle Raid oma raamatuga Riigikogu ööistungitest. Kui Juku-Kalle Raid on professionaalne ajakirjanik, siis Olena Stepova on Luganski oblastist pärit tavaline naine, kes valutab südant oma kodumaa ja rahva pärast ning kellele on see teos üldse esimeseks raamatuks.

Kindlasti ei ole tegemist kuivade, ainult faktipõhiste mälestustega. Raamatus on piisavalt ka ilukirjanduslikku elementi, millest mõni professionaalne kirjanik kirjutaks unustamatu šedöövri, kui ta vaid omaks sellist elukogemust ja läbielamisi. Just vahetuid läbielamisi on Olena Stepova emotsionaalse naisena nende raamatukaante vahele pannud. See raamat ei räägigi nii palju sõjategevusest, vaid kirjeldab pigem olmetasandit ajal, mil

sõda on ootamatult saabunud sinu õuele. Siin on elujaatavat suhtumist ja isegi naljaviskamist, et jääda ellu ja säilitada vaimne tervis.

Loomulikult on Olena Stepova pädev poliitiliste sündmuste mõistmises ja informatsiooni analüüsimisel. Kogumik võiks olla õpetlik lugemine meie venekeelsele elanikkonnale, kes viibivad peamiselt Venemaa inforuumis. Just selline inimene, kes elab keskkonnas, kus räägitakse peamiselt vene keelt ukraina keele mõjutustega, on neile palju usutavam kui mõni eestlastest poliitikaanalüütik.

Stepova raamatu sündimise selgitus on kirjas ühes esimestest peatükkidest. Kõik sai alguse 2014. aasta mais, kui Olena oli tulevahetuse eest varjus oma maja keldris ja talle tuli külla naabrinaine, kes oli lähedal plahvatanud granaadi lööklainest uimane. Naine ütles, et ei suutnud hirmu enam üksi taluda ja selle pärast võttis ette ohtliku teekonna Stepova juurde. Siis mõtleski Olena, et peab Facebooki kirjutama hakkama. Neid inimesi nagu nemad naabrinaisega, on keldrites palju ja kõigil on samasugune hirm. Kui ta kirjutab läbielamisi ja hirmust, siis ehk on kõik koos seda hirmu kergem üle elada ja samas inimlikkust säilitada. Nii ta kir-



jutama hakkaski ja selgus, et see töötas. Inimestele meeldisid tema kirjutised ja samastumisega kaasnev teatav ühtsustunne aitas kõigil edasi elada.

Lugejaile hoiatuseks peab tunnistama, et raamatu keel ei ole lihtne, eriti kui vene keele oskus on rooste läinud või hoopis puudulik. Tekst on emotsionaalne ja mahlakas, lisaks on seal palju ukraina-keelseid sõnu ja kohati ka puhtalt ukraina-keelset teksti. Just sellist vene keelt Donbassis räägitaksegi, kinnitas mulle Olena Stepova. ■

Islandi mõningate poliitiliste ja majanduslike valikute tagamaadest

Intervjuu Hannes Gissurarsoniga. Küsis Ingrid Lepik

Välispoliitika professor Hannes Gissurarson esines loenguga “Island – arengud, kriisid, unistused...” 29. aprillil 2015 Riigikogu konverentsisaalis. Loengus käsitleti kaht alateemat: “Islandi poliitiline areng ja NSV Liidu mõjutustegevus kommunistliku liikumise kaudu” ja “Islandi majandusareng ning majanduskriisi põhjused ja lahendused”. Loengule järgnenud vabas vormis arutelu juhatas Inimõiguste Instituudi nõukogu liige, Riigikogu liige Mart Nutt.

Milliseid nähtavaid vahendeid kasutas Nõukogude Liit, et mõjutada Islandi siseasju?

Minu hinnangul oli peamine vahend raha selle erinevates vormides. Pean silmas mitte ainult rahalisi tehinguid, vaid ka teeneid – näiteks inimeste Moskvasse küllakutsumist. Islandi kommunistid tuginesid tegelikkuses väikese grupi toetusele, kes oli aga omakorda väga pühendunud nende heaks töötamisele.

Te mainisite oma ettekandes, et kommunistlik liikumine muutus pärast 1968. aastat. Kuidas nägi see välja igapäevaelus?

Kui vaadata Islandi kommunistlikku parteid ja tema järglasi, siis ei olnud nad päriselt võimuerakond ning seetõttu ei suutnud ka eriti mõjutada Islandi poliitika kurssi. Tavaliselt ei olnud nad valitsuses – oma tegevusaja jooksul vaid kolmel korral.

Tööandjate ja töötajate vaheliste kokkulepete kaudu suutsid nad valitsuse käsi pisut rohkem siduda. Kuid, nagu mainitud, ei olnud Islandi kommunistidel suurt mõju Islandi poliitikale üldiselt. Nende võimu kants oli peamiselt ametiühingutes ning eriti just kultuuri valdkonnas, sest paljud Islandi parimaist kirjanikest ja poeetidest olid kommunistid. Kommunistlik liikumine oli tugev just maapiirkondades ja Reykjavíkis.

Mis põhjustel toetas Island Baltikumi iseseisvuspüüdlusi nõnda tugevalt,

võttes arvesse, et Nõukogude Liit oli Islandile oluline kaubanduspartner?

1980. aastate lõpus oli Nõukogude Liidu tähtsus kaubanduspartnerina tegelikult juba veidi langenud. See iseenesest aga ei omanud nii suurt tähtsust selles küsimuses. Olulisem oli Islandi toonase peaministri Davíð Oddssoni ja välisministri Jón Baldvin Hannibalssoni suhtumine. Davíð Oddsson oli juba 1973. aastal tõlkinud islandi keelde Andres Küngi teose, mis käsitles venestamist Eestis. Jón Baldvin Hannibalsson oli algselt kommunistidega lähedalt seotud, kuid tema vend, kes oli oma õpingute jooksul Nõukogude Liidus ja Poolas omandanud antikommunistlikud vaated, avaldas talle mõju. Seega võib öelda, et võti peitus kahe väga mõjuka ministri enda isiksustes, kes omakorda suutsid mõjutada valitsust.

Lisaks sellele oli veel kaks olulist tegurit. Esiteks suhtuti Eestisse poolehoiuga juba seetõttu, et nii Eesti kui ka Islandi puhul on tegemist väikeriikidega, kes pole küll abitud, kuid samas ei saa alati iseendale loota. Tegemist oli üldise sümpaatiaga kõigi Baltikumi väikeriikide suunal.

Teiseks võetakse eriti Eestit vähemal või rohkemal määral Põhjala riigina, mida on palju mõjutanud Soome ja Rootsi. Igaüks, kes on Eestis käinud, saab siiski aru, et tegemist on Põhjala riigiga. Samuti võib öelda, et islandlased tundsid varasemalt ja tunnevad praegu eestlastega omamoodi sugulustunnet.

Islandi president Ólafur Ragnar Grímsson on öelnud: „Me olime piisavalt targad, et mitte järgida Lääne-Euroopas laialt levinud finantsdogmasid, mis on seal valitsenud viimased 30 aastat. Me võtsime kasutusele valuutakontrolli meetmed, me lasime pankadel pankrotti minna, me tagasime abi vaestele ning me ei võtnud kasutusele selliseid kasinusmeetmeid, nagu on näha mujal Euroopas.“ Kas Te olete sellega nõus ning mis võiks



visiit

Teie hinnangul olla põhiline põhjus, miks Island taastus?

Ma ei nõustu president Grímssoni ütlusega üldse. Ta on küll väga kõneosav Islandit reklaamiv müügimees, kuid tema seisukoht ei tugine ühelegi põhjalikule analüüsile. Esiteks Island ei lasknud pankadel pankrotti minna oma vabal tahtel, vaid seetõttu, et neid ei suudetud välja aidata likviidsuskriisist. Seega oli tegemist pigem võimetusega tegutseda, kui otsusega toimida mingil kindlal viisil.

Teiseks, Islandi taastumine ei ole mingisugune võlutrikk või kasinusmeetmete puudumine. Võib öelda, et Island ei läinudki tegelikult pankrotti. Island oli ja on terve majandus, mis toetub neljale sambale, milleks on kalandus, energeetika, turism ja inimressurss. Finantskriisi ajal said need alussambad löögi ning seda just Islandi naaberriikide vastumeelsuse tõttu aidata meid välja likviidsuskriisist. Majandus oli küll mõnd aega languses, kuid pööras siis uuesti tõusule. See polnud mingi mõistatuslik asi ja minu hinnangul ei olnud taastumisega väga seotud ka valitsuse otsused 2009.–2013. aastani. Võib isegi öelda, et valitsuse otsused võisid taastumist veidi edasigi lükata. Asja tuum seisneb selles, et tegelikult ei läinud Island pankrotti ning presidendi tsitaat võib olla küll hea aines kõnelemi-



Scanpix

15. märts 2015, Reykjavik. Inimesed protestivad Islandi valitsuse otsuse vastu mitte alustada läbirääkimisi ühinemiseks Euroopa Liiduga. Kinnitades 2013. aasta valmistel antud lubadust, oli Islandi valitseva partei juht nädal varem teatanud ühinemisläbirääkimiste külmutamises. Island alustas ühinemisläbirääkimisi 2009. aastal, aga rahva toetus sellele kahanes, kui kaks aastat tagasi tuli võimule euroskeptilisem valitsus ja majanduse olukord on hakanud järk-järgult paranema.

seks, kuid see seisukoht ei tugine ühelgi detailsel analüüsil.

Kas Te olete näinud kriisijärgselt majanduses teistsugust rõhuasetust või struktuurseid muudatusi?

2009. aastal moodustati Islandil valitsus, mis oli oma vaadetes tõeliselt vasakpoolne. Varem oli Islandil olnud parempoolne valitsus enam-vähem 1991. aastast peale. Vasakpoolne valitsus tõstis makse, muutes seeläbi keerulisemaks ka välisinvesteeringute tegemise ja olles üleüldse vaenulik ettevõtluse suhtes. See ei omanud aga nii suurt rolli, sest tegelikult oli võtmeküsimus keskenduda Islandi majanduse neljale sambale. Muidugi võis Islandi suhteliselt kiire taastumise taga olla ka krooni devalveerimine, nõnda, et ekspordisektor hakkas õitsema. See võis omakorda kaasa aidata taastumisele.

Seega võite väita, et muutused on olnud pigem tahtlikud kui loomulikud?

Ma arvan, et tegelikult on muutustes olnud mõlemat aspekti, kuid minu hinnangul ei ole Islandi majandus väga muutunud. Pärast vasakpoolse valitsuse tegevust oli rohkem regulatsioone ja kõrgemad maksud, aga see ei pruuginud otseselt ühiskonda või majandust muuta.

Finantskriisi järel on Islandil olnud aktiivne arutelu Euroopa Liiduga (EL) liitumise üle. Hetkel teame, et Islandi valitsus on mitteametlikult avaldanud soovi võtta tagasi 2009. aastal sisse antud liitumisavaldus. Milline on Teie seisukoht – kas Island peaks ELiga liituma?

Ma arvan, et pärast finantskriisi kaotas Island hetkeks kindluse, et suudab oma ühiskonda hoida kriisieelsel tasemel, ning sel momendil tõusis toetus ELiga liitumisele. Toona tundusid EL ja sel-

le liikmesus omamoodi varjupaigana. Aegamööda, kuni Island sellest kõigest on taastunud, on langenud ka toetus Euroopa Liidu liikmesusele. Põhjusi on mitu.

Esiteks, juhul kui Island liituks ELiga, siis sellest võidakse rohkem EL kui Island, kes tegelikult annaks ära rohkem. Teiseks on Islandi ühiskond võrdlemisi lihtne ja väikene. Euroopa Liidu töös osalemiseks aga oleks tarvis enam bürokraatiat, mis oleks ühtlasi väga kulukas. Kolmandaks, ja see on ka kõige suurem takistus, peaksime me end allutama ühtsele kalanduspoliitikale, mis on kohutavalt välja kukkunud.

Kalandussektor on Euroopas arenenud ja seda subsidieritakse suures osas liikmesriikide poolt. Islandil on kalandussektor lisaks oma jätkusuutlikkusele ka kasumlik. Me oleme sisse töötanud n-ö individuaalsete ülekantavate kvootide süsteemi, mis on olnud väga edukas. Sarnast süsteemi kasutatakse Uus-Meremaal



Scanpix

Islandi patrull-laev Tyr jõuab 6. veebruaril 2015 Sitsiilia Pozzallo sadamasse. Island osaleb Frontexi ühisoperatsioonis „Triton“ Vahemere kagupiirkonnas koos Soome, Hollandi, Hispaania ja Portugaliga. Frontex on Euroopa Liidu asutus, mille ülesanne on koordineerida ELi riikide piirivalveasutuste koostööd liidu välispiiride kaitsel, sh võidelda ebaseadusliku rände, inimkaubanduse ja terroristide sisseimbumise vastu.

ning samuti on süsteem kasutusele võetud paljudes teistes riikides. Kui me aga liituks ELiga, siis peaksime oma süsteemi kohandama vastavalt Euroopa reeglitele ning see ongi meie jaoks peamine takistus.

Samuti peaksime silmas pidama geopoliitilist dimensiooni, kuna Island asub Euroopa äärealal. Euroopas on üleüldse kolm nn vöödet. Esimene on Euroopa tuum ehk need riigid, kes on kasutusele võtnud Euroopa ühisvaluuta euro. Teiseks on nn pehmem Euroopa, mis moodustub neist riikidest, kes ei kasuta eurot. Nendeks on siis teiste hulgas Rootsi, Taani, Suurbritannia ja Tšehhi. Kolmandaks need riigid, kes ei mängi ühtses Euroopas nõnda suurt rolli, nagu näiteks Norra, Island, Lichtenstein ja Šveits. Need riigid ei kuulu sellesse Euroopa mandri projekti, nagu näiteks kuuluvad Eesti või Saksamaa ja Prantsusmaa.

Kuni 2006. aastani oli Islandil alaline Ameerika Ühendriikide sõjaväebaas.

Kas selline sõjaline kohalolek on Islandi-sugusele riigile oluline?

Meil on USAga sõjalise koostöö vallas väga hea kogemus. Nad tulid Islandile esmakordselt 1941. aastal, lahkudes 1946. aastal, et siis naasta 1951. aastal. 2006. aasta lahkumise taga aga ei olnud üldsegi meie sooviavaldus. Leian, et USA hinnangul ei olnud Island sealt lahkudes enam strateegiliselt oluline paik. Nende tähelepanu koondus toona pigem Vaikse ookeani piirkonnale ja terrorivastase võitluse kampaaniale. Tegelikult võiksid nad naasta kahel põhjusel.

Üks põhjus on kindlasti Arktika küsimus, mis hõlmab tehnoloogilist innovatsiooni ja võimalikku kliimamuutust, mis muudab Arktika varasemast ligipääsetavamaks. See on kindlasti miski, mis peaks USA otsuseid mõjutama.

Teiseks on Venemaa ja Hiina suurendanud oma kohalolekut Põhja-Atlandil. Kuigi USA ei ole huvitatud Islandi kont-

rollimisest, siis peaks ta olema huvitatud Venemaa ja Hiina võimalikest püüetest nõnda toimida. Seega arvan ma, et ameeriklased võiksid oma lahkumise tagamaad uuesti üle vaadata. Nagu ka teiste riikide jaoks, on Islandi jaoks halb olla täielikult kaitseta. Praegu on meil *ad hoc*-kokkulepped mõningate NATO liikmesriikidega, nii et neil oleks võimalik oma lennukitega Islandi õhuruumi kaitsma tulla. Island vajab rohkem USA sõjalist koheolekut, et olla kaitsud pigem potentsiaalse ohu kui rünnaku eest. ■

Meenutades Baltimaade vabaduseteed

Jón Baldvin Hannibalsson

Islandi välisminister aastatel 1988-1995

Tekst oli aluseks ettekandele Riigikogus 8. juunil 2015 toimunud konverentsil.

1. Külma sõja lõpp

Tahaksin teile kaasamõtlemise ärgituseks esitada kaks tsitaati. Esimene:

„Nõukogude Liidu lagunemine on 20. sajandi suurim geostrateegiline katastroof.“

Putini kui Saksamaale paigutatud KGB ohvitseri mure Nõukogude Liidu saatuse pärast on arusaadav. Sest kas ei uskunud ka Briti, Prantsuse ja Hispaania kolonistid kindlalt oma impeeriumide ülesandesse tsiviliseerida maailma?

Teine, pisut ehk üllatavamgi tsitaat:

„Ma kutsun teid, Ukraina rahvast, üles mitte laskuma äärmuslikku rahvuslusse, vaid hoidma Nõukogude Liitu koos – rahu ja stabiilsuse nimel.“

Kes see oli, kes niivõrd kindlalt Nõukogude Liidu rahumeelsusesse uskus? Ei keegi muu, kui USA endine president, Bushide dünastia rajaja. Selle lause ütles ta 1991. aastal paar kuud enne seda, kui Nõukogude Liit olemast lakkas, Kiievis Verhovna Rada ees esinedes.

Vean kihla, et Putini kõrvadele kõlaks see kui muusika, kui seda oleks korratud nüüd, näiteks 9. mai võidupäeva pidustustel Punasel väljakul.

Sellega seoses tekib paar kainestavat küsimust. Miks külm sõda üldse toimus? Oli see vabaduse võitlus totalitarismi vastu? Kuidas sai võimalikuks see, et võidurelvastumise viimases ringis pöördus kõik pea peale? Ja ometigi võttis demokraatliku Lääne üks liidreid enda peale pöörduda alistatud rahvaste poole ja paluda neilt, et need oma saatusega lepiksid – et rahu ja stabiilsus alles jääksid.

2. Baltimaade vabaduseteed

Baltimaade tee vabaduseni ei olnud märk ainult rahvuslikust taasärkamisest. Kõik need kolm väikest riiki, mille NSV Liit



Scampix

19. august 2001. Lennart Meri vastuvõtt Kadriorus taasiseseisvumise puhul. Pildil on Lennart Meri, Tunne Kelam, Jon Baldvin Hannibalsson.

oli sõjalise jõuga okupeerinud ja annekteerinud, tahtsid taasiseseisvuda. Aga see oli ka demokraatlik revolutsioon. Seepärast oli teie liidritel täiesti põhjust uskuda, et olete Euroopa demokraatlike riikide perre tagasi oodatud.

Kuid selle asemel ootas neid ees karm ärkamine. Neid koheldi hoopis kutsumata sissetungijatena, keda süüdistati vastutustundetuses ja isegi „rahu rikkumises“. Neile öeldi, et nad peavad oma Kremli vallutajatega leidma kompromissi ja seda ilma igasuguste eeltingimusteta.

Miks? Sest teie lahkumine „kurjuse impeeriumist“ – nagu ütles Reagan – võis ohustada rahu. Oleks teil Nõukogude Liidust lahkuda „lubatud“, olnuks sellele järgnenud sündmused paljude kujutluspildis järgmised: Gorbatšov – meie partner, kes külma sõda lõpetada aitas – poleks impeeriumi lagunemist üle elanud. Seejärel oleksid uuesti võimule tulnud karmi käega poliitikud. See oleks tähendanud külma sõja jätkamist. Halvimal juhul oleks see võinud isegi tähendada sõja puhkemist Ida-Euroopas, et takistada vallutatud riikide vabaks pääsemist.

Lääne liidritel oli selles punktis õigus – kaalul oli palju: Kes- ja Ida-Euroopa riikide vabastamine; Saksamaade rahumeelne taasühinemine; nii tuuma- kui ka

tavarelvastuse desarmeerimislepingud; relvajõudude vähendamine ning okupatsioonivägede väljaviimine.

Lühidalt: Need olid tõepoolest tähtsad küsimused, millele vastamine võis endaga kaasa tuua kas sõja või rahu. Ja kõik see sõltus – või nii vähemalt arvati – üheainsa inimese, Mihhail Sergejevitš Gorbatšovi poliitilisest saatusest. Seepärast tuli teda iga hinna eest võimul hoida. Kui selle jaoks oleks olnud vaja hoida Nõukogude Liitu koos, siis olgu pealegi. Kas Lääne liidrid oleksid pidanud laskma Nõukogude impeeriumi äärealade mäsulistel kõike seda ohtu seada?

Nõukogude Liidust välja murdes panid Baltimaad Lääne liidrid silmitsi dilemmaga, mille need olid ise loonud. Mida muud (loogilist) võisidki Lääne liidrid oodata sellest, kui nad panustasid kõik ühele ainsale poliitikule. Milline saatuslik viga!

Just seepärast pidaski president Bush Kiievis oma kurikuula „Kiievi kotleti kõne“.

Just seepärast kirjutasid kantsler Kohl ja president Mitterand ühise kirja Landsbergisele, kutsudes seda tungivalt üles Leedu iseseisvuse väljakuulutamisega ootama.

Just seepärast ei lastud teie taastatud riikide liidreid konverentsidele, kus arutati „uut maailmakorda“, mis tuli luua pärast külma sõda, ega isegi oma seisukohti esitada.

Just seepärast oli ametlik retoorika demokraatia, riikide enesemääramisõiguse ja õigusriikluse kohta vastuolus reaalspoliitikaga, mida suurriigid tegelikult ajasid.

Ja just seepärast püüdis Island kõigi väikeriikide solidaarsuse nimel koondada väikeriike Baltimaade toetuseks, sest oli selge, et Lääne liidritel olid hoopis teised plaanid.

3. 1991. aasta jaanuar

1991. aasta jaanuar oli tähtis kuu – see oli murdepunkt. Kremli karmi käega poliitikud, kelle toetusest Gorbatsšov järjest enam sõltus, otsustasid võtta Bushil sõnasabast ja hoida ära Baltimaade lahkulöömine Nõukogude Liidust – vajaduse korral jõuga.

Toona põhjenduseks toodu kõlab täna, Ukrainas toimuvat silmas pidades, tuttavana. Plaan oli esile kutsuda intsidente, mis annaksid Moskvale õiguse sõjaliselt sekkuda ja kehtestada oma erikord selleks, et kaitsta rahvusvähemusi ning taastada kord ja rahu.

Tankid hakkasid veerema. Erituksused asusid strateegilistele positsioonidele. Tapamasin läks käima. Kõik oli valmis demokraatlike jõudude mahasurumiseks ja Moskva määratud „režiimivahetuseks“.

Mina olin ainus NATO liikmesriigi välisministritest, kes vastas palvele tulla kohapeale, et näidata solidaarsust teie raskel tunnil. Ma käisin neil tähtsatel päevadel kõigi kolme riigi pealinnas. Seal nägin ma isiklikult teie vangistatud rahvaid, relvitute ja sisuliselt üksijäetutena, valmis trotsima inimväärikuse, vabaduse ja eneseaustuse nimel sõjalist jõudu.

Miks siis Nõukogude Liit viimasel hetkel kartma löi? Sest ta oli liiga hilja taibanud, et need riigid ei kavatsegi anda. Sellest poliitilise tahte ja solidaarsuse demonstratsioonist piisas, et veenda Kremli juhti, Nobeli rahupreemia laureaati, et tema tõehetk on saabunud. Hoides viimasel hetkel ära verevalamise, päästis Gorbatsšov oma hinge – ja ka oma koha ajaloos.

Baltimaade pealinnades tehti puust ja punaselt selgeks, et vastupidiselt Lääne arvatule saab Nõukogude Liitu koos hoida ainult jõuga. See vaevalt ei rahusse ja stabiilsusesse panustas. Sellest ajast peale oli Lääne poliitika Balti küsimuses lõhki.

Ajalugu on õpetanud, et kui diktatuuri või totalitaarse politseiriigi võimueliit kaotab isu vägivalda järele, tähendab see lõpu algust.

4. Impeeriumi lõpp

19. augustil 1991 algas sündmuste jada, mis lõppes teie taasiseisvumise tunnustamisega rahvusvahelise üldsuse poolt ja Nõukogude Liidu lagunemisega.

Selle alguses võis Moskva tänavatel näha barrikaade ja lõpus, vähem kui nädal hiljem, 26. augustil, tagasihoidlikku tseremooniat Höfði majas Reykjavíkis. Viis aastat varem oli selles silmapaistmatus villas, kus kunagi oli asunud Briti saatkond Reykjavíkis, toimunud Reagani ja Gorbatsšovi tippkohtumine, millest, nagu hiljem selgus, sai külma sõja lõpu algus. Lubage mul lühidalt kirjeldada nende saatuslike päevade sündmusi:

Riigipöördekatse Moskvast algas 19. augustil.

Kaks päeva hiljem tuli Brüsselis kokku Põhja-Atlandi Nõukogu. Kohtumine toimus riigipöördekatse varjus. Kohtumise alguses ei teadnud keegi kindlalt, kelle käes Moskvast võim on. Vaheajal paluti peasekretär Manfred Wörneril võtta Boriss Jeltsiniga otse ühendust.

Vähem kui pool tundi hiljem tuli ta tagasi järgmise sõnumiga Jeltsinilt: riigipöördekatse oli läbi kukkunud. Kontroll oli kindlalt demokraatlike jõudude käes. Jeltsin kutsus Brüsselisse kogunenud NATO välisministreid üles tegema kõik endast oleneva selleks, et toetada Nõukogude Liidu demokraatlike jõude.

Kui oli minu kord kõnelda, lükkasin kõrvale eelnevalt koostatud teksti. Palusin oma kolleegidel mõelda tõsiselt täiesti muutunud olukorrale. Vana laul, et Gorbatsšovi jalgealuse õnnestamiseks ja karmi käega poliitikute tagasitoomiseks ei tohi mitte midagi öelda ega teha, oli oma aja ära elanud. Nood karmi käega poliitikud olid juba oma kätt proovinud ja läbi kukkunud.

President Gorbatsšov, kelle ainsaks eesmärgiks oli veel jäänud Nõukogude Liidu kooshoidmine uue põhiseaduse all, oli samuti läbi kukkunud. Uus liider oli Boriss Jeltsin. Ta oli juba Riigiduumas esimehena palunud Vene sõjaväel mitte kasutada Baltimaade relvastamata elanikkonna vastu jõudu.

Nõukogude Liidu rahvasaadikute kongress oli juba kuulutanud Molotovi–Ribbentropi pakti kehtetuks. Seega oli Venemaa uus liider taibanud, et Baltimaade okupeerimine ja Nõukogude Liiduga liitmine oli olnud ebaseaduslik.

Baltimaad olid pidanud Nõukogude impeeriumi rõhumist taluma ilma igasuguste hinnaalandusteta – kannatades korduvaid küüditamisi ja venestamispoliitikat. See oli ilmses ja otseses vastuolus rahvusvahelise õiguse aluspõhimõtetega ja riikidevaheliste suhete koodeksiga, mida nüüd läbi räägiti. Seepärast oli meil moraalne kohustus nõuda Baltimaade iseseisvuse taastamist täpselt samamoodi kui teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikide puhul.

5. Ülesanne täidetud

Vastuseks mu kõnele järgnes viisakas vaikus. Tagasi koju minnes „okupeerin“ ma Islandi saatkonna Kopenhaagenis. Hiliste öötundideni välja olin Baltimaade pealinnadega telefonihenduses. Mu sõnum oli lihtne: poliitikas on kõige olulisem õige ajastus. Tegutsemisaeg on nüüd.

Esitasin Baltimaade välisministritele ametliku kutse tulla Reykjavíki, et kirjutada alla asjakohastele dokumentidele ning taastada täielikud diplomaatilised suhted Islandi ja kõigi kolme Balti riigi vahel. Lisasin, et teised võtavad sellest varsti eeskujuga. Me pidime kasutama seda võimalust otsustavalt tegutseda, et käima lükatud sündmustejada saaks hoogu – ja muutuks pöördumatuks.

Kutsutud välisministrid, Eestist Lennart Meri, Lätist Jānis Jurkāns ja Leedust Algirdas Saudargas, saabusid Reykjavíki 25. augustil. 26. augustil kirjutasime neljakesi Höfði majas, kus viis aastat tagasi olid kohtunud Reagan ja Gorbatsšov, alla asjakohastele dokumentidele ja tegime lühikesed avaldused sündmuse tähtsuse kohta. Uudis sellest polnud jõudnud veel rahvusvahelises ajakirjanduses levidagi,



Scanpix

Islandi president Olafur Ragnar Grimsson (vasakult neljas) ja Leedu president Dalia Grybauskaitė (vasakult viies) osalevad 11. märtsil 2015 Vilniuses paraadil, millega tähistatakse Leedu 25. taasiseseisvusaastat. Nüüd, kui Nõukogude okupatsioonist vabanemisest on möödunud veerand sajandit, hoiatab toonane iseseisvuse arhitekt Vytautas Landsbergis, et Venemaa presidendi Vladimir Putini imperialistlikud ambitsioonid loovad Euroopas uute sõdade puhkemise ohu.

kui juba hakkasid kutsed saabuma: kas kõik kolm välisministrit – keda oli seni diplomaatilistelt kohtumistelt võimalike „rahurikkujatena“ eemal hoitud – võiksid palun võimalikult kiiresti külastada Euroopa pealinnu, et korrata seal Reykjavíkis toimunut?

Protsess oligi muutunud pöördumatuks. Minu jaoks tähendas see edukalt täidetud ülesannet. USA järgis Islandi eeskuju paar nädalat hiljem, vahetult enne Nõukogude Liitu. Mõni kuu hiljem Nõukogude Liitu enam ei olnud.

6. Üks kohatu küsimus

Seda lugu ligi veerand sajandit hiljem jutustades on ikka veel paljud küsimused vastusetta. Üks neist on järgmine: kas Lääne demokraatlikud liidrid olid tõesti nii südametud, et olid valmis ohverdama teie õiguspärase taasiseseisvumise õiguse poliitilise kasu altarile suhetes Nõuko-

gude Liiduga? Kuigi nii see just tundub, ei ole see siiski nii lihtne.

Pidage meeles, et Baltimaad olid pea pool sajandit poliitiliselt radaripildilt kadunud. Ses mõttes olid neist saanud „unustatud riigid“. Mulle tuleb meelde ühe kolleegi fraas NATO ministrite nõukogu kohtumiselt, kus arutati Baltimaade küsimust: „Kas need rahvad ei olegi siis alati Venemaale kuulunud“?

Kui see oli tõepoolest Euroopa valitsustes aktsepteeritud seisukoht, siis arvatavasti ei mõelnud Lääne liidrid millegi ohverdamisele. Pidage meeles, et enamik neid Lääne suurriike – Suurbritannia, Prantsusmaa, Hispaania ja isegi USA – olid kõik endised koloniaalriigid. USA oli lagunemise ärahoidmiseks pidanud üle elama laastava kodusõja. Suurbritanniat halvab täna eksistentsiaalne kriis, surmahirm lagunemise ees. Koloniaalrii-

gid, s.o Briti ja Prantsuse impeeriumid, on lagunemise takistamiseks pidanud metsikuid sõdu.

Koloniaalse minevikuga suurriikide liidritel ei saa oodata, et nad hakkavad esimestena kaitsma väikeriikide enesemääramise õigust. Vähe on neid väikeriike, kes on vabanenud mõne suurriigi heateo tulemusel. Väikeriigid peavad end ise vabastama. Sellises olukorras võib „väikeriikide solidaarsusel“ vaatamata kõigele olla mingisugunegi praktiline kasu.

7. Miks Island?

Mõnikord küsitakse mu käest: kuidas oli võimalik, et Island võttis julguse kokku ja astus kõigi Lääne suurriikide tava mõistuse vastu küsimuses, mis pealtnäha meie riiklikke huve ei puudutanud? Seda on eri kommentaatorid mitmeti selgitanud.

Ühed ütlevad, et kaugel asuv Island, mis ei ole Nõukogude Liidu vahetu naaberriik, saab endale lubada tagajärgi kartmata karistamatut tegutsemist. See teooria on selgelt vale.

Alates tursasõdade ajast Suurbritannia-ga (1954–1976), kui Island võitles koos teiste väikeste mereriikidega nende erimajandusvööndi laiendamise eest 200 miilini, millele Suurbritannia reageeris mereväe pealesaatmisega ja kaubandussembargoga Islandi vastu, sekkus Nõukogude Liit. Sealpeale saime kogu oma kalalaevastiku, aga ka maa- ja õhutranspordi kütuse, mis on ju majanduse veri, Nõukogude Liidust. Me pidime seega võtma kalkuleeritud riski. Kuid tuleb tunnustada, et kuna NSV Liidu majandus oli allakäiguteel ja avatud olid teised, tulusamad turud, oli see risk väiksem, kui tundus.

Teistmoodi, tagantjärele tarkusena, näeb asja USA välisministeerium. Püüdes selgitada Lääne poliitika piinlikku läbikukkumist Baltimaade iseseisvuse küsimuses, korrutavad USA poliitikud suurriigi globaalseid kohustusi seoses külma sõja lõpetamisega, mida tuleb teha koostöös Nõukogude liidritega. Kuid nüüd ütlevad nad, et kulisside taga tegutsesid nad palju otsustavamalt ja suunasid oma klientriiki Islandit tegema just seda, mida too tegigi.

Teisisõnu, Island on väidetavalt kõigest USA ettur külma sõja lõppmängus. Selle teooria ainus viga seisneb selles, et kuigi ma puutusin seitsme aasta jooksul, mil ma olin Islandi välisminister, kokku nelja USA välisministriga, ei arutanud ükski neist minuga kordagi Balti küsimust.

Tagasi mõeldes saan aru, et mu samm tegelik põhjus oli hoopis teine. Asi oli lihtsalt selles, et ma olin sügavalt veendunud, et Lääne ahvivaimustus Gorbatsõvi vastu oli vale ja ohtlik ning põhines Nõukogude Liidu poliitilise tegelikkuse täiesti vales analüüsil.

Ma olin kindel, et Nõukogude süsteem ise oli eksistentsiaalse kriisi äärel, mille jaoks süsteemi liidritel ei olnud lahendust. Nõukogude impeerium oli lagunemas, nagu see oli osaks saanud ka Briti ja Prantsuse impeeriumidele pärast Teist maailmasõda. Vastupidiselt Putinile olin ma veendunud, et Nõukogude Liidu lagunemist tuleks hoopis tervitada kui ehk 20. sajandi kõige kasulikumat sünd-

must. Kui selleks oli vaja natuke Baltimaade abi, siis seda parem.

Sest mis see külma sõja eesmärk ikka olla sai, kui mitte alistatud rahvaste vabastamine? Ma olin šokis, kui pidin kuulama, kuidas Lääne liidrid jutlustavad ikestatud rahvastele, et need peaksid oma saatusega leppima selleks, et meil siin Läänes jääks rahu ja stabiilsus kestma. Minu kõrvus kõlas see häbiväärse reetmisena – ja ilmselge veana.

8. Mida kõigest sellest õppida?

Nüüd, veerand sajandit hiljem tagasi vaadates, võiks küsida: millised on kõige tähtsamad õppetunnid, mida Baltimaade kogemusest pärast iseseisvumist õppida võiks?

Ajaloo õppetunnid on Baltimaade teadvusesse sügavalt juurdunud. Kui puhkes Teine maailmasõda, jäeti teid üksi ja saatuse meelevalla. Just seepärast oli teie poliitiliste juhtide esimene prioriteet algusest peale võtta kindlustuspoliis tulevaste välisohtude vastu ja konsolideerida habras iseseisvus, saades taas osaks Euroopa riikide perest.

See tähendas, et esimesel võimalusel liituhineda Euroopa Liidu ja NATOga.

Raskel üleminekuajal, kui tsentraliseeritud käsumajandus asendub mitmekesise turumajandusega ja totalitaarne riigikord pluralistliku demokraatiaga, on hindamatu väärtusega see, kui saab toetuda positiivsele välisohtule. Oma poliitika kujundamisel ja tähtsate otsuste tegemisel juhendusite ühest üldpõhimõttest: kas see poliitika või otsus vastab ELi või NATOsse vastuvõtmise tingimustele?

Kuigi EL ei ole sõjaline organisatsioon, kaitseb ta siiski oma liikmeid nn pehme jõuga, mida kuvab rahvusvahelise kaubanduse kõige tähtsam globaalne jõud.

NATO aga on sõjaline ühendus, mis on avatud demokraatlikele ühiskondadele ja tagab neile kollektiivse julgeoleku välisohtude eest. Pool sajandit kestnud külma sõja ajal osutus see USA juhitud liit piisavalt tugevaks, et heidutada igasugust agressiooni. Ja ma vean kihla, et ta on seda ka täna.

See ongi minu arvates kõige tähtsam õppetund, mida saab õppida Baltimaade kogemusest pärast iseseisvumist: kohe

algusest peale toetasid kõigi erakondade liidrid pikaajalist eesmärki ühineda nii ELi kui ka NATOga.

Neid eesmärke toetas ka elanikkonna kindel enamus. See sihikindlus andis teie sisepoliitikale, mis sellel väga raskel üleminekuperioodil elas üle suuri kõikumisi ja ühiskondlikke vastuolusid, sisemise distsipliinitunde, mida oli vaja selleks, et suruda läbi ja jääda kindlaks rasketele ja isegi ebapopulaarsetele otsustele. See meeleskindlus ja pikaajaline strateegia aitas kõigil kolmel Baltimaal hakkama saada.

Sellepärast ongi Baltimaade kogemusest pärast iseseisvumist saanud edulugu.

Teil on õnnestunud luua vaatamata etnilistele erimeelsustele, majanduslikele raskustele ja poliitilistele pingetele toimivad demokraatlikud institutsioonid. Te olete näidanud, et suudate end piisavalt distsiplineerida, et täita mõlema mitmeriigiorganisatsiooni, s.o ELi ja NATO, vastuvõtutingimused. Teie majandus on edukalt lõimitud ELi siseturgu. Te olete järele jõudmas oma majanduslikult edukamatele naabritele.

Põhja-Atlandi alliansi täieõiguslike liikmetena võite arvestada NATO täie jõuga, et vastata teie julgeolekut ohustavatele vaenulikele sõjalistele ohtudele.

See on edulugu, millest on palju õppida.

Kahjuks jättis Ukraina poliitiline eliit oma äsjasaavutatud iseseisvuse sootuks kindlustamata ja konsolideerimata, milleks oluks vaja struktuurireforme, mis oleksid Ukraina ette valmistanud Läänega liitumiseks.

Nüüd on aeg, et teie, Baltimaade liidrid, avaldaksite ELis ja NATOs toetust Ukraina rahva toetuseks, keda painab eksistentsiaalne kriis. Teil on olemas kogemused ja teadmised. Te räägite sama keelt ja te jagate sama kogemust raske naabriga, kellega koos peate elama. Te olete eksperdid. Nüüd peate jagama oma kogemusi Ukrainaga ja aitama neil minna üle totalitarismilt demokraatiale.

Te oskate. Nüüd on aeg, et te ise aitaksite abivajajat.

Autor oli Islandi välis- ja väliskaubanduse minister 1988–1995.

Tõlkinud Margus Enno

Tšehhi ja Eesti, rivaalid maavõistlusel

Ago Vilo

poliitikavaatleja

Kui Maailma Vaate toimetus tegi ühel tšehhide vastuvõtul mulle ettepaneku kirjutada artikkel Tšehhimaast ja tšehhidest, olin kergelt kahevahel. Sest erinevalt „vanadest headest aegadest“ polnud ma juba pikemat aega Tšehhimaaga tõsisemalt tegelema ega isegi mitte pidevalt tema elu jälginud. Küllalt banaalsel põhjusel: juba veerand sajandit pole Tšehhimaal eestlasi eriti huvitanud – on ju meile lahti läinud terve maailm ja – ena meil tšehhidest asja! Keda huvitab, mingu ja vaadaku ise. Mis sest, et mitmeski mõttes on tšehhid meie saatuskaaslased, viimasel ajal ka lausa võistlejad.

Majandusnäitajaist enne ja nüüd

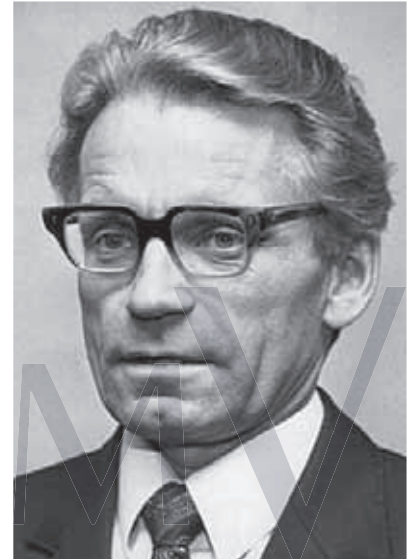
Ah et ei usu? Mis siis ikka, lõõgem lahiti viimane Economisti aastaraamat. Ja vaadake numbreid: Tšehhimaal – SKT 17 940, ostujõudu arvestades 29 160; Eesti – 20 110 ja 28 790, dollarites muidugi. Kuna see pole sekundisajandikke arvestav jooksuvõistlus, on näitajad praktiliselt samad. Muide, peaaegu samuti seisime kõrvuti kriisiaja alguses 2007. aastal, umbes viiendiku maas Sloveeniast, sellest 1990. aasta postkommunistliku maailma arenguliidrist.

Kus on aga sloveenid praegu? Algul pidasin seda trükiveaks või silmapaeteks, hiljem aga veendus, et silmad ei eksi: Sloveenia vastavad näitajad viimase aastaraamatu järgi on 22 560 ja 29 030. Seega oleme kolmekesi selge juhtgrupp, kõik enam-vähem samal tasemel. Kõige lähem meile on hetkel Slovakkia, 18 190 ja 28 620, Ungari jääb juba kaugemale – 13 680 ja 21 840, märksa tõsisemaks võistlejaks on Leedu oma 16 680 ja 28 060-ga (võrdluseks Läti 16 610 ja 21 340, kellest Leedu on hiljuti mööda läinud; Eestis oleme seni harjunud Lätit ta lõunanaabrist märksa kõrgemal asuvas pidama). Kui postkommunistlikest maadest lisada ka veel Poola tulemused – 14 450 ja 25 770, siis peaks võrdluspilt sisemajanduse kogutoodangu osas enam-vähem selge olema.

Mind on mõnigi kord süüdistatud SKT justkui ülemäärases absolutiseerimises – et paljud teised näitajad on vaata sama olulised või tähtsamadki. Tõepoolest, pole minagi seda eitanud, vahel. Ainult et majandusvõimsusest hakkab pihta enamik muid asju maa/rahva elus. Eesti keelde tõlgitult: jagada on meil vaid seda, mida ise toodame. Seda muidugi enam-vähem võrreldavates oludes, samalaadsetes majanduslikes süsteemides.

Rariteetide armastajatele: mõned meie majandusteadlased olevat 1960. aastail välja arvanud toonase Eesti SKT (nii hästi-halvasti, nagu see üldse oli võimalik) – see olevat olnud Lääne-Saksa tasemel ehk Euroopas 7. kohal. Võrdluseks: elatustasemelt olnud me tookord Kreekaga samal pulgal ehk Euroopas 22. kohal. Kust vahe tekkis, seda luban igal lugejal ise arvata, ütleme kolm korda. Või tead-jamatelt küsida, kui endal selle taipamiseks aastaid/kogemusi napib. Ise julgesin mitmetest näitajatest lähtudes 1980. aastate keskel kolm toonast riiki – Tšehhoslovakkia, Saksa DV ja Eesti NSV – SKT järgi enam-vähem samale pulgale panna. Taas, miks meie elatustase kahest esimesest tookord märksa viletsam oli, see ei tohiks erilisi küsimusi tekitada – „pidulik paigalmarss“ ja koloniaalpoliitika olid juba liiga kaua kestnud.

Meie ühiskonnas on kahjuks ikka veel üksjagu neid, keda kadunud professor Mereste iseloomustas kunagi tabavalt väljendiga „nutt ja hala“. Kõige erinevatel põhjustel, me elu tõsisest puudusest (miks, see on omaette teema) alates ja nurgataguse poliitilise susisemisega lõpetades. Aga on ka lihtsalt neid, kel täpne teave meie ühiskonna kohta üldse puudub. On selliseid inimesi ka Tšehhimaal, sageli isegi rohkem: umbes kolmandik teab, et varem oli parem („sotsialismi saavutused“!) ja ikka veel tervelt seitsmendik toetab purupunaseid ehk Tšehhia ja Moraavia Kommunistlikku Parteid, mis oma hoiakutelt on peaaegu et tavaline kunagine stalinlik punapartei. Kõrghetkedel on see vanurite suure ülekaaluga moodustis kogunud peaaegu



viieendiku parlamendivalimise häälest, praegu on nad Rahvaseimis esindatud 14%-ga. Eri aegade avaliku arvamuse uurimised on näidanud kommunistidele aga vahel isegi kuni 25% toetust, ilmselt ka protestihäälel märgatava hulgaga. Tõsi, viimase kümme aasta jooksul enam mitte – aeg tegevat oma tööd. Vähemalt arvab nii enamik mu tuttavaist tšehhidest.

Pahempoolsuse juured ulatuvad tööstuslikul Tšehhimaal (Austria-Ungari päevil asus seal 90% impeeriumi rasketööstusest) aegade hämarusse, hoogu andis talle vabanemine Saksa okupatsioonist põhiliselt tänu Punaarmeele (selle metsikused, kaasa arvatud massiline vägistamine ja röövimine, olid punavõimu ajal riigisaladus, nagu ka Vene lennukite vahel õigustamatutena tundunud pommitamisedki). See, kaasa arvatud paljude riigielu sõlmpunktide tasahilju hõivamine kommunistide poolt, aitas ka oluliselt kaasa 1948. aasta veebruariputšile. Silmad hakkasid avanema alles 1960. aastail ja enamiku asju pani paika „vennasvägede tulek“ (nii hakati Gustáv Husáki juhitud „normaliseerimisel“ nimetama Brežnevi tankiarmee sisseveeremist) 21. augustil 1968, arveteõiendamiseks Praha kevadega ning Moskva positsioonide kaitsmiseks oma satelliidi juures.

Küllalt kaua pärast nn sametrevolutsiooni Praha kevadega eriti ei tegeldudki, osa pidas seda lausa punaste omavaheliseks asjaks, viimasel ajal on aga taas järjest rohkem sellest rääkima hakatud, ajaloo jaoks juba küllalt piisavalt kauguselt ja positiivses võtmes. Mis aga „sotsialismisaavutustesse“ puutub, siis ise olen suurimaks pidanud Tšehhoslovakkia kukutamist peaaegu et maailma maade esikümnest tervelt viiendasse kümnesse, SKT-tabelites vajuti järjest kaugemale. Tšehhide endi hinnanguil ka Moskva poolt pealesunnitud väära majanduspoliitika tõttu. Praha kevade ajal arutati koguni välja, et tšehhide jaoks traditsiooniliseks peetud küllalt tagasihoidiku tasemega terasetootmises tuli ühe dollari teenimiseks kulutada 32 oma krooni, samal ajal andis aga kuurordimajandus ja ravimine selle kätte 8 krooniga. Lääne tipptehnoloogiatele jäädgi üha rohkem alla muudiski tootmisharudes.

Teadlikuma osa rahva jaoks polnud see muidugi mingi saladus – nagu meie, nii hakkasid nemadki end järjest enam võrdlema eespool olevate maade ja rahvastega. Ja see küttis üles vihagi. Aga mitte kõigi puhul – kes ei näinud ja kes ei tahtnudki näha. Ühes e-klubis, vähemalt minu jaoks ainsas, mis endiselt tšehhe ja slovacke ühendab, ülejäänud on juba kindlalt eraldi, hakkas kunagi üks nooremavõitu vasakpoolne end õigustama, et nende peres kõigist „keelatud asjadest“ ei räägitudki, et polnud üldse kombekski. Mehele hüpati küllalt räigelt peale: „Kas sa oled idioot? Elased õhutühjas ruumis?“ jne. Mille peale ta solvunult vait jäi. Ehk „tõlgitult“: kes tahtis, see teadis. Selles sain isiklikult veenduda juba esimesest reisist tšehhi sõprade juurde, märtsis 1967, aga ka lausa juhuslikest kohtumistest, võhivõõrastega. Teisisõnu – Praha kevadeks oldi juba siis pea sama küpsed kui meie omal ajal laulvaks revolutsiooniks. Moskva vapustav sekkumine paiskas maa kaks kümnendit tagasi, ehkki sametrevolutsioon tõi pärast kaasa vägagi kiire arengu. Sest erinevalt meist, kes me peaaegu kolmandiku oma majandustasemest 1990. aastate algul kaotasime, oli Tšehhimaal langus üks postkommunistliku maailma väiksemaid. Suured poliitilised muutused selgusid aga ilmekalt juba pool aastat hiljem, esimeste vabade valimiste ajal juunis 1990.

Brežnevi armeede sissetung muutis tšehhide elu muidugi drastiliselt – enamikul avanesid mitte ainult silmad, vaid kadusid ka viimased sõprustundel slaavi vendade vastu idas. Kellelt panslavistlikud jõud (see liikumine sündis just Prahast) lootsid kaua aega kindlat kaitset Saksa ekspansionismi vastu. Hetkeolukorra suhtes sõandaksin väita, et Tšehhi ja Vene suhted on enamiku jaoks kui just mitte lausa jäised, siis üljahedad kindlasti (üksikud isiklikud sidemed muidugi välja arvatud). Kümmekond aastat tagasi sattusin Slovakkia Tatrates suusatades tõstakil kõrvuti ühe Praha inseneriga. Kes ühisest keelest üllatavalt hakkas kiiresti isegi oma sügavaimaid mõtteid vahetama. Ja neist lausa esimene oli ... venelased! Venelasi oli ses suusakuurordis üle mõistuse palju, Moskvas käisid Popradi koguni erilennukid. Tšehhi seisukoht: „Kui neil vähemalt nii palju oidu oleks, et nii ruttu taas siia ei roniks!“ Omades Praha salastatud pressikonverentsi materjale (midagi sellest ei tohtinud trükki pääseda!) pärast tšehhide-slovakkide juhtide Moskvas tagasi-pöördumist augusti lõpu eel 1968 (sinna viidi nad vangidena), teadsin ka kaugelt üle sajast tapetust ja tuhatkonnast tõsiselt vigastatust, mida okupantide sissetung kaasa tõi. Ja seda presidendi otsesele vastupanu osutamise keelule vaatamata juba okupatsiooni esimesest tunnist. Mille tõttu, samuti ka kõike muud arvesse võttes, polnud mul vähimatki põhjust tšehhi poolt öeldu üle imestada.

Juba mitmeid rahvaid nimetades, kel Tšehhimaaga vähem või rohkem pistmist, ei saa vaikides mööda minna slovakkidest, keda Tšehhimaal oli kõrghetkil peaaegu kümnendik (tšehhe elas Slovakkias vaevalt ühe protsendi jagu tema elanikkonnast), peamiselt pärast sõda tööjõupõuda leevendama tulnuina, eelkõige deporteeritud kolmest miljonist sakslasest tühjaks jäänud aladele. Pluss muidugi nn „föderaalslovakid“, kes liitvabariigis põhiliselt Prahast mitmeid tähtsaid ameteid pidasid. Suur osa jäigi naabrite juurde elama, kui kaks naabermaad taas oma teed läksid. Muide, ühises oma riigis elasid nad vaevalt kolmveerand sajandit. Enne seda, ligi tuhat aastat pärast Suur-Moraavia lagunemist piirkonna uusasukate ungarlaste survele, polnud Slovakkia ametlikult isegi mitte olemas („on jah seal mõned karjused mägedes!“ – nii kõlanud sageli Budapes-

ti ametlik seisukoht oma „Ülem-Ungari“ suhtes) Selle väite allikaks on mul Čapeki „Kõnelused Masarykuga“, mida emal pärast sõda õnnestus Riigipangas idast tulnud kultuuritoojate käest hävingust päästa ning mis algkoolijuntsu silmad selle Euroopa huvitava kandi suhtes esmakordselt avas. Esimeste tšehhidega kohtusin aastal 1953 Peterburi Mäeinsituudis, nii mõnegi poisi ja tüdrukuga sündiski seal eluaegseks kujunenud sõprus.

Paar päeva tagasi, Tšehhimaalt tulnud värskeid materjale sirvides, avastasin enda jaoks üllatava uudise: Slovakkia on tšehhe kätte saamas! Sametlahutuse ajaks hindasin oma kriteeriumide järgi nende vaheks umbes viis protsenti, Tšehhoslovakkia iseseisvumisel 1918 võis aga Slovakkia (liituti vastupanuks sakslastele ja ungarlastele, kes noort riiki algusest peale ohustasid) võib-olla pigem Leedu vaesemate aladega võrrelda, veel 1938 andis ta vaevalt seitsmendiku ühisriigi toodangust, ja seda koos Taga-Karpatia või ka Russiinimaa või ka Karpatia-Venemaaga (heal lapsel mitu nime!), mille Stalin ultimatiivselt pärast sõda endale kahmas.

Ametlikult tahavad slovakkid 2020. aastaks saavutada elatustasemelt 90% ELi keskmisest tasemest, arvates tšehhe sel ajal umbes 86%-ni jõudvat. Aeg näitab, sest nii lihtne see ka pole. Aga pea kõik senised võrdlused näitavad slovakkide kindlat lähenemist oma kunagistele partneritele. Ainult järjest enam tekib keeleprobleeme, noorem põlvkond saab aina halvemini tšehhi keelest aru, kaalutakse isegi filmide dubleerimisele asumist, mis ühisriigis olnuks kuulmatu asi – ja seda mõlemas suunas (iseegi osa kõrgkooliõpikuid olid toona ühised, nii tšehhi kui ka slovaki keeles). Filoloogide hinnangul läinud need keeled lahku 19. sajandi alguses.

Tšehhid ja eestlased?

Tšehhimaal kõige erinevates kolgateski liikununa avastasin 1970. ja 1980. aastail, et nn sõjaeelsed ehk vana intelligents teadis Eesti kohta nii mõndagi, punaaja koolides ei õpetatud aga praktiliselt mitte midagi. Küsimusele NSVLi geograafia õppimise kohta tuli tavaliselt vastus, et see ei huvitanud neid üldse – ei tuntud geograafiat ega ka rahvastikku, kõik oli löödud ühte patta, millest ainult



Scanpix

12. juuni 2015, Praha. Politseinikeks ja sportlasteks kostümeeritud inimõiguslased juhivad oma happening'iga tähelepanu inimõiguste rikkumisele Aserbaidžaanis, mille pealinnas Bakuus algavad samal päeval 2015. aasta Euroopa mängud.

sunniviisil vahel ammutada tuli, ilma igasuguse huvita õpitava vastu. Selles osas võisid Tšehhi koolid ilmselt võistelda ... Soome omadega, kus Eesti isegi hõimurahvana praktiliselt mitte kuidagi esile tõstetud polnud. Eriti mitte ajaloos, mille kohta hea sõber, minust mõni aasta noorem Tampere Tehnikaülikooli professor kunagi väiksema seltskonna juturingis ühmas: „Mis siin Eestist rääkida, meie eest varjati isegi meie oma ajalugu“. Tšehhimaal aga ütles Olomoucis, selles kahe manuaaliga oreli linnas, kus tuntuim eestlane oli Hugo Lepnurm, üks vanem proua-kooliõpetaja mulle oma kohvilaas: „Me lihtsalt valetasime oma õpilastele“. Sõnu saatis õhtul hilja, juba ammu magamisajal, ülalt kostev lärm, baasi tagasi pöörduvatelt Vene kiilikutelt. Ja tšehhi lapsed olid õpetaja sõnul väitnud, et venelaste korterid tunnevad nad kohe ära: „Seal on ajalehed akna ees!“ Tänavail liikuvaid Vene sõdureid, õigemini ohvitseri, keda lasti kasarmutest välja vaid karjakaupa ja valve all, tavaliselt „ei pandud tähele“.

Tšehhide osalisekski rehabiliteerimiseks siiski ei hoiu saladuses, et sealsed spor-

difanaatikud ja eriti -statistikud evisid sageli meie kohta sellist teavet, mille esitamisel ma ise, spordist mitte suure ringiga möödakäinu, pidin vahel lausa piinlikkust tundma: no mitte ei teadnud, kuidas selle või teise sportlase käsi hetkel käib või millega ja kus ta ametis on. Hämmastavaim juhtum oli Kolme Jaanlinna kõrtsis, Karli silla otsa kõrval, kuhu enne kojuminekut (sinnasamasse Mala stranale, USA saatkonnast sadakond sammu kõrgemal, kus kaasaga kolleegi varukorterit kasutasime) traditsioonilist õhtust õlut rüüpamas käisime. Pika laua taga istus üks noorte seltskond ja veel üks vanem härra – kutsusid meid käeviipega endiga ühinema. Mõni minut hiljem küsis pan, saksa keeles ja vabandades, kas me mitte hollandlased pole. Kui talle ootamatult tšehhi keeles vastasin, et hoopiski mitte – et oleme eestlased –, kargas mees püsti ja tegi meie ees sügava kummarduse: „Minu austus, te olete suurvõim!“ Esimene reageering nii minu kui ka tšehhi noorte poolt oli, et nüüd oleme küll hulluga kokku sattunud. Aga tuli välja, et hoopis spordistatistikuga, kelle ammune soov olnud ühte elust eestlast näha. Küsimärgilisele lugejale

seletuseks, et tookord andis Eesti maailma kergejõustiku punktisüsteemi veerandi kogu NSVLi punktisaagist (eraldi võttes oluks see maailmas 10. koht!) ja et meie järel, kui seda näitajat eraldi võtta, tulid kas tšehhid ja siis britid või oli see hetkel vastupidi, ei teadnud siis ega mäleta ka praegu. Tšehhi spetsi jaoks oli see aga midagi väga erilist, nii väikse rahva jaoks – sealt siis ka ta ootamatu impulsiivne reageering.

Siinkohal kasutasin teadlikult „tšehhid“ kõigi „tšehhoslovakkide“ kohta – eestlased rääkisid ju tavaliselt ikka nii. Nagu muu maailma jaoks nii meie kui ka kõik muudki NSVLi rahvad ikka vaid „venelased“ olid, mis sest, et enne NSVLi kokkuvarisemist viimased veel vaid vaevalt üle poole liidu rahvastikust moodustasid (tšehhid andsid Tšehhoslovakkias ca 2/3 riigi elanikkonnast). Sellest tavast oli mul kunagi isegi lühike äge vaidlus ühe meie spordifanaatikuga, kui tšehhid hokis esimest korda, vist 1995, maailmameistriks tulid. Vestluskaaslane oli nõrindud – mida sa räägid? – ja tahtis varasemaid saavutusi üles lugema hakata. Katkestasin mehe jutuvoo ja osutasin, et tšeh-



ergracing.com

11. jaanuar 2014. Pildil on Aafrika Ökoralli (Africa Eco Race) veoautode kategoorias võitnud tšehhide Tomas Tomečeki ja Vojtěch Moráveki TATRA T815, mis juhtis seekord võidusõitu algusest lõpuni. Järjekorras kuues ökoralli algas 31. detsembril Marokost ning kulges läbi Mauritaania Senegali. Teel Dakari läbiti kokku 5796 km. Nagu võidusõidu nimest võib järeldada, on Aafrika Ökoralli eesmärgiks keskkonnasõbralikkus nii igapäevases korralduses kui ka võidusõidu kestel, kohaliku majanduse toetamine ning osalevate autode keskkonnasõbralike innovaatiliste tehniliste lahenduste rakendamine. 2013. aastal omandasid Tšehhi ettevõtjad Jaroslav Strnad and René Matera vahepeal võlgadesse sattunud, kuid endiselt maailmatasemel veoautosid tootva firma TATRA TRUCKS, mis kodumaiste omanike kätes liigub taas ülesmäge. Ettevõtte koos tütarfirmadega pakub tööd umbes 1345 töötajale, 2014. aastal müüdi 850 veokit.

hid võitsid ikkagi alles esimest korda, juba puhtalt oma riigi kolmandal aastal. Varem oli Tšehhoslovakkia meeskonnas ju slovake sageli vaat et rohkemgi kui nende läänepoolseid naabreid. Nii et ...

Praha kevad

Tolle Kolme Jaanalinnu kõrtsi sõbraliiku laua kohta veel niipalju, et noortest koorus pärast austusavaldust eestlastele välja sõbralik ajaloolise mõõgavõitluse harrastajate pere, kelle esinemisel presidendilossi vastas olime järgmisel päeval lausa aukülastisteks. Palju muudki kavandati käigupealt, ainult et paar päeva hiljem saabusid Brežnevi tankiarmeed, mis tegid järsu lõpu nii meie jaoks kavandatud, mitte ainult nende noorte poolt, vaid

ka rahvusvahelisele kongressile, millele tšehhi kolleegid Teaduste Akademiast mind koos kaasaga kutsusid, NSVLi vastavaid reegleid ja seadusi räägelt ignoreerides. NSVLi ametliku delegatsiooni liikmed olid mind nähes lausa jahmunud, aga kogu tähelepanu koondus peagi poliitikale (osa venelasi kutsusid oma sõdurid kohale, maha võtma protestiloo-sungeid okupatsiooni vastu, tehnikaülikooli fuajees; kaitseministeeriumi hoone üle tänava oli tookord seal lausa Punaarmee tankipolgu poolt sisse piiratud).

See sõit oli muide ainus kord, mille järel KGB mult ülevaadet nõudis: kuidas see kõik mulle kui poliitikavaatlejale tundus? Polnud ma kitsi, hindasin sõjalist

külge hiilgavaks (keegi ju vastupanu ei osutanud, ainult mõnes kohas olid „vennasväed“ üldises segaduses omavahel tulevahetusse sattunud!), poliitilist poolt aga täielikuks läbikukkumiseks: okupatsiooni neljandal päeval tiirles Praha kohal kiilik, kust lendlehti alla loobiti, esimeses katses okupeeritud tšehhidega kontakti luua, seda mitte midagi ütleva ja viis päeva vana vennasparteide „pöördumisega Tšehhoslovakkia rahva poole“ slovaki keeles. Mõni uudishimulikum tõstis üles, vaatas ja sülitas, lehestas taas maha visates. Tõsi, päris ruttu alustas saateid tundmatu raadiojaam „Vltava“ (tšehhidele püha jõe nimi!), millega seoses tõusis peaprobleemiks tšehhide imestus: huvitav, miks ta sudeedisaksa aktsendiga



Scanpix

9. mai 2015, Moskva. Venemaa president Vladimir Putin (vasakul) ja Tšehhi president Miloš Zeman kätlemas. Välisdelegatsioonide juhid ja aukülalised on saabunud Moskvasse, et osaleda nn suures isamaasõjas Natsi-Saksamaa üle saavutatud võidu 70. aastapäeva tähistamisel.

räägib? Tõepoolest, miks? Sakslased olivat üldse Lääne-Tšehhis käitunud kui esivanemad 1938–1939. aastal: marssisid sisse trahh-trahh-trahh! ja kui midagi oli, siis relvad tööle. Nende kõrval tundusid Põhja-Moraavias nähtud Poola sõdurid mulle pigem sõbralike turistidena (häbelikuvõitu olid nad ka!) – isegi üle jaamaesise kõlanud „kontrevolutsioonilistest saadetest“ (tegelikult riigiringhäälingu saated sõja jaoks ettevalmistatud varupositsioonidel!) ei tehtud välja, kuigi neist vähemalt osaliselt arugi saadi. Üldiselt taipavad poolakad slovaki keelest märksa enam kui tšehhi omast – nende kahe keele erinevus on ütleme nagu eesti ja liivi keele vahel. Võrdluseks kuulsin Praha peajaamas mõni aeg varem, kuidas Vene patrulli ülem sõduritele seletas, ka ohtrate kolmekordsete abil, kuidas neist okupandid tehtud on. Tšehhi huumor lõi välja seintele kirjutatus, mis eriti Vaclavi väljakul majaseinu mitme meetri kõrguselt kattis – näiteks „Põrsad, ärge tulistage, siin on inimesed!“ või „Lenin, ärka

üles, Brežnev on hulluks läinud!“ Sama väljaku ülemises otsas jättis aga rusuva mulje suurekaliibriliste kuulipildujatega läbitikitud Rahvusmuuseumi liivakivist (!) sein – ilmselt rahva hirmutamiseks. Vast siiski aitab, ehkki muljeid oli muidki, ka vapustavaid.

Tänase Tšehhi poliitiline palett

Kui nüüd käesoleva kirjatüki alguse juurde tagasi pöörduda, siis tšehhid kõlbaks oma majandusnäitajatega praegu meile vast tõesti kõige sobivamaks võistlejaks. Ehkki poliitilises plaanis on erinevusi üksjagu, alates juba sellest, et maa suurim partei on seniajani stalinlikku tüüpi Tšehhia ja Moraavia Kommunistlik Partei oma ca 50 000 liikmega ja keskmise vanusega üle 70 aasta. Tõsi, iga päev surevat neist keskeltläbi 15 ja noored peaaegu puuduvad, aga siiski. Välja arvatud paar juhtumit mõnes kohalikus omavalitsuses, keegi teine kommunistidega koostööd ei tee (kõlab tuttaval?).

Tuginedes ka tuntud poliitikavaatleja ja filosoofi Vlastimil Podracký arvamusele (oleme juba vähemalt tosin aastat head koostööd teinud Eestigi asjade tutvustamisel, tšehhide-slovakkide ühises ja minu teada sellisena ainsas ülemaailmses päevapoliitikaga tegelevas e-klubis), üritaksin lühidalt riigi poliitilist paletti järgmiselt tutvustada.

Hetkel juhivad riiki vasakpoolsed, täpsemalt sotsiaaldemokraadid, ka presidendi tasemel (pan Miloš Zeman hakkab oma käitumisega juba väga omapärast kuulust koguma – on juhtinud nii parteid, parlamenti kui ka valitsust), kes töid Tšehhimaa nii ELi kui ka NATOsse. Aga samal ajal on president soovitanud Ukrainale soometumist, häält tõstnud toitude vastu (tühine vähemus!), kes tahtsid takistada USA üksuste läbisõitu teel Eestist Baierimaale, ja nimetab lollideks ka Venemaa vastu olijaid. Kahjuks on küllaltki samasugune sotsiaaldemokraatide liidri ja valitsusjuhi Sobotka hoiak, ehkki

Zemanist on ta selgelt diplomaatilisem. Valitsust peetakse küllalt seotuks Saksa vasakpoolsetega, samalaadset poliitikat püüab ta ajada ka Euroopa tasemel. Kõrvalepõikeks: sotsiaaldemokraatial on Tšehhimaal kauaaegsed traditsioonid, kommunistid nägid temaga palju vaeva pärast oma võimuhääramist 1948. aastal, kuni osa sotsiaaldemokraatide juhtide hukkamiseni välja ning lihtliikmete peaaegu et käsukorras kommunistlikusse parteisse sundimisega.

Rahva enamiku hinnang presidendi kohta: ta pöördub neljanda hinnarühma poole! See tähendab restoranide-kõrtside madalaimat ja ka odavaimat taset (tšehhide õllesõprus ja -sõltuvus!; õlle tarbimine on muide langemas, ka positsioonide osalise veinidele ja muudele jookidele loovutamisega), odavaimaid kokkukäimise kohti eriti lähimbruskonna jaoks. Või ka teisiti öeldes kõige rahvalikumaid paiku, kus eriti kiiresti rahva hoiakutele ja arvamustele pihta võib saada. Teabehankimisel olen seda nii mõnigi kord kasutanud, eriti tšehhi keele täieliku „unustamise“ ja laia saksa keele abil – keegi ei pööra sellisel puhul mulle tähelepanu.

Zeman on kategooriliselt Ukrainale relvade andmise vastu, aga kutsub samal ajal võitlusele islamiriigi (ISIS) vastu (ka Tšehhimaal on tekkinud isikuid, kellel politsei silma peal üritab hoida, just maruislamuse tõttu). Sotsiaaldemokraadid tervikuna ei ole just mitte liiga sõbralikud Venemaa suhtes, siis ometi temaga häid suhteid taotleavad. Ajal, mil tšehhide suur enamik on selgelt kunagiste „kõige ustavamate vendade“ suhtes pehmelt öeldes jahedalt tagasihoidlik. Ning kohati lausa ärritatud, näiteks Karlovy Varis, kus linnavalitsuse katse Vene kapitali abil oma probleeme lahendada tekitas lõppkokkuvõttes seal sellise vene keskkonna, millele enamik tšehhe üldse selja pööras.

Tšehhi presidentidest veel: Zeman pole esimene, kes on probleeme tekitanud ja rahva vihagi esile kutsunud. Korduvalt on talle öeldud, et tuleb tagasi astuda, sametrevolutsiooni aastapäeva tähistamisel pilluti Zemani koguni munadega. Tema eelkäija Václav Klaus suutis aga teel ELi poole Brüsseli nii välja vihas-tada oma kohati liigagi ränkade ütlemistega, et lõpuks täitsa lahtise tekstiga Prahalt küsiti: „Mis ikkagi toimub – kas

Tšehhimaal tahab tõesti endiselt ELi astuda või arutate hoopis ELi astumist Tšehhi koosseisu?!“

Kommunistidest oli juba juttu, populaarsuselt järgmised või ka suuremad/olulisemad parteid on aga pea kõik suhteliselt uustulnukad. Kunagine kuulsusriikas Kodanikefoorum laskis sisuliselt end ise põhja, nagu see muide on juhtunud nii mõneski teises postkommunistlikus riigis. See tõi kaasa uusi hääli mitte ainult sotsiaaldemokraatidele, vaid sage-li ka kommunistidele – protestiks! Endal kipub meelde võrdlus Poolaga, kus omal ajal oli samalaadseid probleeme, ainult võib-olla veidi vähema teravusega kui Tšehhimaal. Sest poolakad on punavõimu suhtes märksa allergilisemad kui tšehhid.

Huvitaval kombel on hetkel sotsiaaldemokraatide partneriks valitsuses ANO, oligarhi ja töösturi, kunagise rahandusministri Andrej Babiši rajatud poliitiline liikumine. Babiš kuulutas kohe, et kavatses riiki juhtida kui ettevõtet, edukalt! Välispoliitika vastu ta huvi ei tunne. Kolmas partner on nn Rahvapartei ehk Tšehhoslovakkiasse tagasiulatavate juurtega kristlikud demokraadid, kes on üldjuhul „Euroopale orienteeritud“. Hetkel peavad nad suurimat võitlust kirikule tema omandi tagastamise pärast. Millega on asjad oi-kui-segased arusaadavatel põhjustel: kirikule kuulus kunagi Tšehhoslovakkias tohtu varandus, millest paljud katsuvad, õigemini osalt juba ongi oma rasvase tüki kahmanud.

Opositsiooni jäävad Rahvaseimis samuti kolm parteid: Usvit (eesti k „koit“), mis kunagi sai populaarseks „otsedemokraatia“ eest võitlemisega, mis see ka poleks. Parteis olevat liiga palju naiivseid ja tege-likkuses ta suurt midagi ka ei saavutavat. Veel tuleb mainida rohelisi – klassikaline Euroopa ökoloogiapartei, kes on suure osa toetusest kaotanud oma võitlusega kaheldavate ökoloogiliste projektide eest, millest paljusid rahvas pidas lausa mõttetuiks, osa olid aga suurte dotatsioonide tõttu selge vesi taastuenergia tootjate veskile. Välispoliitikasse vähemalt hetkel ei sekku. Ning opositsioonis on ka Vabaerakond, kes propageerib vabaturumajandust ja ulatuslikku isikuvabadust, on euro vastu, tahab piirata maksimumini ELi õigusi/vabadusi ning evida oma riigi EList sõltumatut välispoliitikat.

Kunagise võimsa Kodanikefoorumi mantlipärijaks on ODS, algselt just Klaus-i poolt juhitud. Skandaalide tõttu ja silmapaistvate isikute vähesusega on see oma kunagisest mainest enamiku kaotanud. Poliitiliselt orientatsioonilt võiks teda liberaalsuse poolest, midagi Thatcheri ideede levitamise taolist, tüüpiliseks parempoolseks lugeda, kes ka ELi võimu vähendamise eest võitleb (nagu osa brittegi!). Teine Kodanikefoorumi pärija ODA hääbus 1990. aastate lõpus, transformeerudes tollasesse Vabadusliitu, kes samuti on tänaseks areenilt kadunud.

Tšehhide poliitiline pilt on üldse olnud 1989. aastast alates enam kui kirju, kõrghetkel kuni 65 parteini ulatuv, neist enamik toimetab siiski vaid kusagil ühiskonna äärealal. Õllesõprade partei pääses vahel kohalikul tasandil võimulegi, nüüd pole teda enam ammu nagu ka ülejäänutest vähemalt pooli. Siin-seal on ka mõni teine neist suutnud läbi lüüa, üle riigi aga enam mitte.

Veel tuleks osutada kõige parempoolse-male TOP 09-le (äärmuslike vaadetega parteikesed jätan kõrvale), mida juhib aadlisooast krahv Schwarzenberg, ka välisministrina tuntud, Václav Haveli esimesi toetajaid, kes ise presidendiks kandideerides aga vajalikke hääli ei saanud. Partei on kõige Euroopa-meelsem, mistõttu teda on süüdistatud ka rahvuslike huvide tagaplaanile jätmises.

2015. aasta aprilli algul oli erakondade toetus järgmine: ANO 29,5%, sotsiaaldemokraadid 19,5%, kommunistid 13,5%, TOP 09 ja ODS kumbki 9,0% ja krist-lased 6,5%. Ülejäänud kümneist ükski üle 5% piiri ei küüni. Mõned numbrid rahva suhtumisest ajalukku: sõjaeelses-sse riiki suhtub igast sajast küsitlusest 62% positiivselt, 5% negatiivselt, sametrevolutsiooni osas on seis 61:12, Tšehhimaal iseseisvumine 1993. aastal 47:23 (paljusid tabas lahkuminek slovakkidest raske šokina), NATOsse astumine 43:22, Praha kevad 1968 41:15, ELi astumine 35:34, veebruar 1948 (kommunistide putš) 10:60 ja sõjaaegne Tšehhia-Moraa-via Protektoraat 4:75. Praegust poliitilist süsteemi peab heaks 22%, suhtub sellesse ükskõikselt 37% ning pigem halvaks loeb 39%.

Tšehhi majanduse struktuur praegu

Tšehhima majandusest rääkides tuleks kohe rõhutada tööstuse vähemalt 50% suuremat osatähtsust riigi elus kui meil. Eriti edukad on autotööstus ja energeetika – viimane eksportis mullu elektrit tervelt 16,3 TWh ja tõusis sellega Euroopas prantslaste ja sakslaste järel kolmandale kohale. Võllanaljaks võib lugeda seda, et pikka aega meeleheitlikult tšehhide aatomelektrijaamade vastu võidelnud austerlased on nüüd nende toodangu suurimad tarbijad. Üllatusega sain hiljuti teada, et riigi elektrivõrgul puudub korralik ühendus Slovakkiaiga, raskusi on muudiski suundades – igasse suunda on piiridel suuremaid ehitustöid oodata. Eriti on tšehhid hädas olnud Saksa taastuenergia ülejääkidega, mida naabrid üle Tšehhima Kagu-Euroopasse tarnida püüavad – mitmel korral olnud kogu võrk puuduliku võimsuse tõttu ülekoormusest lausa kokkuvarisemise äärel, mistõttu tšehhid naabreid endi lahtiühendamise eest on ähvardanud.

Tšehhi autod on aga meilgi aeg-ajalt kõige nõutumad – tubli samm astuti edasi Škoda koostöös sakslaste Volkswageniga, toodang kuulub nüüd selgelt maailma esirinda. Edu saadab viimasel ajal ka Tatrat, slovaki nimega Tšehhi veoautotootjat. Neil veokitel sõidab suur osa India sõjaväest, nüüd tahab Kanadagi poolteist tuhat Tatrat tellida (tehase aastavõimsus läheneb tuhandele). Seejuures üks järjest edukam kõrge läbimisvõimega modifikatsioon järgneb teisele, ehk täpselt see, mida eelkõige just sõjaväed vajavad.

Meist edukamad on tšehhid ka transpordis – raudteede laia kasutamise, ka moderniseerimisega tõelisteks kiirraudteedeks, ning uute autoteede ehitamisega – kiirteid on juba ligi 1300 km, teedevõrku kokku aga 60 000 km ümber (samas on nagu meilgi madalama taseme teedega suuri korrashoiuprobleeme). Kunaagi ammu jagasime Tšehhoslovakkiaiga maailmas esikohta: iga km² kohta 700 m bussiliine. Nüüd ...?! Tõsi, märksa tihedam bussiliiklus kui meil toimib tšehhidel senini, palju enam veavad reisijaid ka raudteed, suhteliselt muidugi. Aga autotumine on meil praegu täpselt ühesugune, pärast seda, kui Eestis ca 100 000 seisvat autot arvelt kustutati, enne seda olime maailmastatistikas tšehhidest juba mõnda aega ees. Inflatsioon on praegu

poole protsendi kandis, SKT aastakasvu hinnatakse vahemikku 1,5–3,0%. Aga üks meilgi pakuta hetkel selles osas näitajaid „piirist piirini“. Tšehhi põllumajandus pole senini uut hoogu sisse saanud, osatähtsus on umbes poole väiksem kui meil, kõikudes 2% ümber SKTst. Isiklikult pean meie oma märksa võimsamaks, kontsentreeritumaks kui tšehhidel, seda muidugi vaid tõeliste tootjate seas.

Päikeselgi on plekid, mis siis tšehhide majandusestki tahta. Nende endi andmeil ulatuvat selles varimajandus üle 15% ehk mitu korda enam, kui meil seda hinnatakse. Ning korruptsioonis on tšehhid maailma edetabelis kuuenda kümne alguses, meie õnneks kolmanda kümne lõpu kandis, koos Sloveeniaga postkommunistliku Euroopa parimaid. Vahel olen tuttavaid tšehhe norinud: ehk on probleem luterliku ja katoliikliku kultuuri/mõtteleadi erinevuses? Mis tegelikult on väike nali, sest juba 1980. aastate algul leidsin ühe tšehhi ajakirjaniku sulest üllatavad read: „Ja tundub, et koos eestlastega oleme meie need Euroopa kõige suuremad paganad!“

Mis sõjaväkke puutub, siis on tšehhidki kohustuslikku sõjaväeteenistust taastamas, meeste suure puuduse tõttu olevat komplekteerimisraskusi koguni presidendilossi valveüksustes. Toetab sõjaväeteenistust 56% mehi ja 62% naisi (kohustuslikuks muutub ta neidudelegi). Viimastel sajanditel ei ole tšehhid olnud vaja sõidida oma vabaduse eest, ka viimase sõja kahjustused olid sealmail tühised, Tšehhi sõjatööstus töötas Reichi viimaste päevadeni usinalt Saksa sõjaväe jaoks, selle töötajaid varustatud paremini kui Saksamaal endal. Kõrgtasemega relvi toodetakse tänaseni, välja veeti neid mullu rohkem kui 4 miljardi krooni eest. Tõeline kõrgtase on Tšehhi radaritel, samuti püstolkuulipildujatel, eelkõige eriuksustele määratuil. Tšehhide eriuksused said väga hästi hakkama Afganistanis, kus eriti ameeriklased neid lausa endile abiks nõudnud. Toetus NATO-le on sinna astumisest tänaseks tõusnud 40%-lt 67% peale, vastaste osa langenud 39%-lt 22%-le. ELi täistoetajate arv on viimase kolme aastaga tõusnud 30%-lt 51%-le, veel 44% loevad teda „pigem kasulikuks“. Vastupanu ameeriklaste äsjasele läbisõidule osutas vaid tühine vähemus (ameeriklased ise rõõmustanud: kohe näha, et vaba maa! Demokraatiaga

on hetkel rahul 55% tšehhidest ja see on seni kõrgeim näitaja). Kokkupõrget punastega, ameeriklaste juures, ise näinud sõber teatas mulle ülima rahuloluga, kui täpse meie olude tundjatena noored mehed „punavanakestel“ naha täis söimasid – need olevat meid süüdistanud „Venemaa reetmises“, NATOga ühinemise tõttu – ja nad hoopis Vaclavi väljakule meelt avaldama saanud („see teil vana tuntud koht!“).

Tšehhide elatustasemest, mis meie omaga enamvähem võrreldav, võiks mainida keskmist palka üle 27 000 krooni (mediaan 22 500 on tšehhidel meiega võrreldes kogu aeg keskmisest märksa väiksem olnud), aga ka miinimumpalk vaid 320 eurot on Euroopa väiksemaid. Korterite vabaturg hakkas meie omast märksa hiljem toimima, mitmesuguseid dotatsioone esineb kohati senini (kunaagi, 1990. aastate algul, doteerisid tšehhid küllalt kaua ka paljusid oma tööstustevõtteid). Meie ja nende elatustaseme vahe, kui see üldse esineb, sõltub mitmesugustest, ka juhuslikest teguritest, seni ka märksa suurematest lastetoetustest. Hetke saavutuseks peetakse seda, et elanikkonna energiavarustuse, samuti veetarbimise hinnatõus on praktiliselt peatatud. Kriisiaegne tagasilang oli tšehhidel ligi neli korda väiksem kui meil, seda peamiste partnerite, eelkõige Saksamaa majandusliku võimsuse tõttu (Saksamaale läheb üle kolmandiku Tšehhi ekspordist, olulisimad partnerid on veel Slovakkia ja Poola). Seda enam tuleb meil hinnata taas tšehhidega samale tasemele jõudmist SKT järgi. Miks mitte ka edaspidi omavahel mõõtu võtta! Muide, Venemaa osatähtsus nende väliskaubanduses on viimastel aastatel olnud vaid 4–5% ümber, mistõttu ka sanktsioonid Tšehhimaad eriti ei mõjuta. Aga russofiilsemaid poliitikuid häirib see seal ikkagi, meil on mõistev solidaarsus sageli tšehhidest märksa tugevam. ■

Vaade kõrgelt

Aimar Altosaar

MTÜ Kuldlüiga Algatus juhatuse liige

Inimese elu võib võrrelda mäkketõusuga – nooruses ekseldakse ringi mäejalami paksudes metsades, et leida oma rada, kõrgemale tõustes muutuvad ümbritsevad puud madalamaks ja sihid selgemaks ning vanemana näeb inimene mäekõrguselt juba kaugele, suurt panoraami. Eriti oluline on selline kogemuste kõrgustesse pürgimine neile, kelle tööks on ühiskonna analüüs ning sotsiaalseid ja majanduslikke protsesse mõjutavate otsuste langetamine. Kogu panoraami nägemine ja kriitiline tagasivaade käidud radadele loob eeldused kujundada ühiskonna tulevikureforme ning langetada kriitilisel ajal kiiresti õigeid otsuseid. Sellepärast on nende riigi-meeste-reformaatorite hulgas, kelle elutööl on olnud oluline mõju oma riigi edukale arengule, suhteliselt palju eakaid mehi ja naisi. Neist käesolev artikkel räägibki.

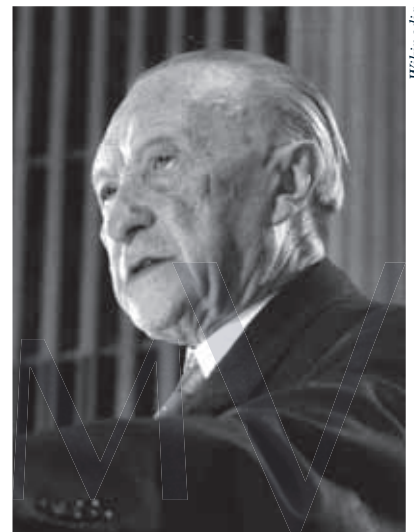
Ka Eestis on väärikaid ja kogenud ühiskonnategelasi, kes on jõudnud oma elu- ja töökogemusega juba kõrgele mäe otsa ja näevad seal kaugele. Kahjuks on neid seni liiga vähe kasutatud, kuigi just elutargad ja pika poliitilise staažiga juhid võivad olla kõige innovaatilisemad. Eesti vajab uusi arenguiimpulsse, selleks on aga vaja tunda nii maailma kogemust kui ka üles leida omaenda kuldne ressurss!

Konrad Hermann Joseph Adenauer

5.01.1876 Köln – 19.04.1967 Bad Honnef

Konrad Adenauer oli üks nüüdisaegse Saksamaa rajajatest ning selle pikaaegne juht pärast Teist maailmasõda. Legendaarne kantsler oli poliitiliselt aktiivne juba kahe maailmasõja vahel, olles aastatel 1917–1933 Bonni ülemlinnapea ning enne Hitleri võimuletulekut 1920–1933 Preisi Riiginõukogu president. Natsionaalsotsialistide võimu ajal vabastati ta kõigist avalikest ametitest ning oli ka lühikest aega vangis. Peale natsirežiimi langemist 1945. aastal, oli 69-aastaselt poliitikul võimalus vahetult juhtida Saksamaa taastamist ja ülesehitamist. Sõja lõppedes sai temast sünnilinna Kölni ülemlinnapea. Samal ajal alustas ta ka Briti okupatsioonitsoonis Kristlik-Demokraatliku Liidu loomist ning mitmeaastase töö tulemusena koondas ta paljud parem-tsentrilised parteid ühte suurde organisatsiooni, millest jäi välja vaid Baieri Kristlik-Sotsiaalne Liit. Uue suure poliitilise jõu, KDLi juhiks oli Konrad Adenauer aastatel 1950–1966.

Esimestel üleriigilistel valimistel 1949. aastal valiti Adenauer Bundestagi liikmeks ning tema partei valmisedu tagas talle alates 15. septembrist Saksamaa Liitvabariigi esimese liidukantsleri ameti. Konrad Adenauer sai suure riigi etteotsa 73-aastaselt, püsidis seal 15. oktoobrini 1963. aastal, s.o 87-eluaastani, kui ta oli sunnitud tagasi astuma. Varem suhteliselt vähetuntud poliitiku suurte tegude aeg, kui varemtes Saksamaast sai kiiresti taas üks maailma majanduse juhtriike, algas vanuses, kui enamik inimesi tahab pidada rahulikku vanaduspõlve. Adenauerit on iseloomustatud kui tugevat juhti, kelle valitsemisviisi on nimetatud kantsleridemokraatiaks. Ta juurutas Saksamaal otsustavalt demokraatliku riigivalitsemise traditsioonid ning arendas väga jõuliselt ja tulemuslikult rahvusvahelist koostööd. Oma pika elu jooksul oli tal võimalus korduvalt veenduda, kuhu võivad viia riikide egoism, militarism ja demokraatiapuudus, ning tal oli olnud aega ka järele mõelda, kuidas vältida äsja toimunud sõjakatastroofide kordumist. Ta töötas palju selle nimel, et Euroopa oleks ühtne, ning osales aktiivselt Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse ning teiste koostööorganisatsioonide loomises. Tänapäeva Saksamaa ja kindlasti ka Euroopa on paljuski selle mehe nägu, kes oma suurimat elutööd sai alustada alles 73-aastaselt!



Wikipedia

Sir Winston Leonard Spencer-Churchill

30.11.1874–24.01.1965

20. sajandi üheks suurimaks poliitikuks peetud Winston Churchill osales aktiivselt poliitikas ning Briti Impeeriumi poolt peetud sõdades juba 20. sajandi algusest peale. 1900. aastal valiti ta esimest korda Briti parlamendi alamkotta, kuid enne seda jõudis ta juba osaleda ajakirjanikuna teises Buuri sõjas, kus langes vangi. Churchillil õnnestus buuride vangilaagrast põgeneda, peale mida hakati teda pidama kangelaseks. Churchill pidas järgmise neljakümne aasta jooksul järjepidevalt väga erinevaid riiklikke ameteid, oli kaheksal korral minister ning tema sõnal oli kaalu alamkojas ja valitsuskabinetites. Kuid oma elu suurima ülesande sai ta alles 64-aastasena, kui hitlerlik Saksamaa ähvardas Inglismaa anastada. Saades peaministriks 1940. aasta maikuuks, kui Saksamaa hakkas



Wikipedia

Suurbritanniat tõsisemalt ähvardama, oli tema see, kes innustas valitsust, parlamenti ja kogu rahvast vastupanule ning suutis ülikiiresti mobiliseerida saareriigi ühiskonna ja majanduse. Tema energia ja otsustavus vastu hakata ning vaenlane tagasi lüüa, oli legendaarne. Ka pärast Teise maailmasõja lõppu, kui Saksamaa oli purustatud, ei langenud ta võidueuforiaasse, vaid hoiatas maailma uue suure ohu – stalinliku Nõukogude Liidu ekspansionismi eest. Oma kuulsas USA Fultoni Westminsteri Kolledžis peetud kõnes tõi ta maailmapoliitika sõnavarasse uue termini „raudne eesriie“. Ta manitses USA-d mitte langema isolatsioonismi, nagu see juhtus pärast Esimest maailmasõda, ning kutsus kogu vaba maailma üles ühendama jõud. Kolm aastat hiljem loodigi Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon NATO. 1951. aastal valiti 77-aastane poliitik teist korda peaministriks. Ka sellel perioodil tuli tal rinda pista väga tõsiste rahvusvaheliste probleemidega, näiteks Korea sõda, Briti impeeriumi taandumine pikaajalistest koloniaalvaldustest jms. Churchill oli peaminister 1955. aastani, oma 80-eluaastani. Poliitikas osales ta aga edasi ning jättis oma parlamendiliikme koha vabaks alles 1964. aasta juulis, 89-aastaselt.

Ronald Wilson Reagan

6.02.1911–5.06.2004

Ronald Reagan astus suurde poliitikasse pärast filminäitleja karjääri, mis oli teinud ta üleriigiliselt tuntuks. Ta kasutas oma populaarsust 1960. aastate alguses konservatiivsete poliitiliste ideede levitamiseks ning kommunismiohu eest hoiatamiseks. Vabariiklikus parteis hakati juba tol ajal Reaganit pidama võimalikuks presidendikandidaadiks. Suurde poliitikasse jõudis ta California kubernerina 1966. aastal ning 1970. aastal valiti ta sellele kohale teist korda. 1970. aastad möödusid Ameerikas suure moraalse kriisi varjus, mille põhjustasid Vitenami sõja õnnetu lõpp ning energiakriisi järel kõrgele tõusnud naftahinnad. See tõi kaasa kümnendi lõpus ka Nõukogude ekspansionismi uue laine, sest peamiselt energiakandjate müügist tulu teeniv kommunistlik impeerium haaras oma mõjualasse aina uusi piirkondi ja riike. Kui president Carteril ei õnnestunud lahendada 1979. aastal ka Teherani pantvangikriisi, oli Reaganil järgmisel aastal tee lahti presidendivalmistele võidule. Oma kahe ametiaja jooksul suutis energiline ja otsusekindel president, kes oli sellele kohale saanud senistest presidentidest kõige vanemana, 69-aastaselt, taastada ameeriklaste enesuse, võita rahvusvahelises plaanis „külma sõja“ ning laiendada liberaalsete ja demokraatlike väärtuste mõjuala enneolematul määral. Lõpetanud 78-aastaselt oma presidendikarjääri, oli Reagan kujunenud maailma üheks kõige mõjukamaks liidriks ning meheks, kelle selged sihid ja otsusekindlus on jätkuvalt eeskujuks kõigile poliitikutele.



Wikipedia



Wikipedia

Golda Meir

3.05.1898–8.12.1978

Kiievis sündinud Golda Meir kasvas üles Ameerika Ühendriikides, kust emigreerus abikaasaga 1921. aastal Palestiinasse, asudes elama kibutsisse. Golda Meir oli juba nooruses veendunud juudi rahvuslane ning võttis aktiivselt osa Iisraeli riigi loomisest. 50-aastasena oli ta üks Iisraeli iseseisvumisdeklaratsiooni allkirjastajaid. 1949. aastal valiti ta Knessetisse ning temast sai lühiajaliselt oma riigi esimene suursaadik Moskvast. 1949–1956 oli ta Iisraeli valitsuses tööminister ning 1956–1966 välisminister. 1969. aastal, 70-aastaselt, kui ta oli juba siirdumas pensionile, esitas partei Golda Meiri peaministriks. Ta töötas suure energiaga 16 tundi ööpäevas, juhtis riiki kõva käega, teinides enne Margaret Thatcherit hüüdnime „raudne leedi“. Teda on nimetatud ka oma valitsuse „kõige kõvemaks meheks“. 1974. aastal oli ta aga sunnitud peaministri kohalt taanduma, kuna teda kritiseeriti teravalt 1973. aasta oktoobris toimunud

neljanda Araabia–Iisraeli sõja eest: selle algus oli Iisraelile ootamatu ning Süüria ja Egiptuse väed saavutasid alguses edu. Kuid kindlakäelise peaministri juhitud Iisrael suutis siiski lõpuks ka sellest sõjast võidukalt väljuda.



Wikipedia

Valéry Giscard d'Estaing

Sündinud 2.02.1926 Kolenzis, Saksamaal

1956. aastal valiti d'Estaing Prantsusmaa Rahvusassamblee liikmeks ja samal ajal sai ta ka ÜRO Peaassamblee delegaadiks. President Charles de Gaulle'i kabinetis oli ta rahandusminister, suutes selles ametis pikaks perioodiks tasakaalustada riigieelarve. 1966. sai temast konservatiivse partei Sõltumatud Vabariiklased esimene juht. 1969–1974 oli ta ka president Georges Pompidou kabinetis rahandusminister. Prantsuse presidendiks valiti ta 1974. aastal. Tema presidentuuri ajal (1974–1981) tugevdati Prantsusmaa rolli Euroopa Majandusühenduses. Aastatel 1984–1989, olles Prantsusmaa parlamendi liige, paistis ta silma parempoolsete erakondade ühendajana. Aastatel 1989–1993 oli ta Euroopa Parlamendi liige. 2001. aastal, 75-aastasena, määrati ta Euroopa Liidu Tulevikukonverendi esimeheks vastutust kandma Euroopa põhiseaduse väljatöötamise eest. Töö sai küll kahe aastaga tehtud, kuid mõne riigi vastuseisu tõttu jäeti uus ELi põhiseadus jõustamata.

Wladyslaw Bartoszewski

19.02.1922–24.04.2015

Poola vastupanuvõitleja Teises maailmasõjas, Auschwitzi koonduslaagri vang, Varsavi 1944. aasta ülestõusust osavõtja, ajakirjanik, Iisraeli aukodanik, Poola–Saksa lepitusprotsessi üks eestvedajaid pärast Teist maailmasõda, Poola kommunistliku režiimi vastu võitleja, teadlane, akadeemik, tänapäeva Poola mõjukas poliitik ja endine välisminister – mees, kelle aktiivne osalemine Poola poliitikas lõppes alles tema surmaga 93-aastaselt käesoleva aasta aprillis.

Välisministri ametisse sai ta esimest korda 73-aastaselt (7.03.1995–22.12.1995) ja teist korda 78-aastaselt (30.06.2000–19.10.2001). 2002. aastal andis Eesti president Bartoszewskile Maarjamaa Risti I klassi teenetemärgi, millega meie riik tunnustas tema tööd Poola välisministrina ja Eesti toetamisel NATOga liitumisel.



Wikipedia



Wikipedia

Carl Gustaf Emil Mannerheim

4.06.1867–27.01.1951

Märkimisväärne on ka meie vennasrahva soomlaste kuulsa väejuhi, vabahärra Carl Gustaf Emil Mannerheimi lugu. Pärast pikka, sõdade- ja muude sündmuste rohket elu, vahetult pärast soomlastele kalliks maksma läinud sõda Nõukogude Liiduga, võttis Mannerheim 1944. aastal eriseaduse alusel 71-aastasena vastu Soome presidendi ametikoha, mida pidas kaks aastat, suutes vältida Soome täielikku sovetiseerimist. ■



Maailma Vaade

www.maailmavaade.ee

Peatoimetaja: Mart Nutt

Kolleegium: Tunne Kelam, Mart Laar, Marko Mihkelson, Kadri Kopli, Berit Teeäär, Veiko Lukmann, Juku-Kalle Raid

Toimetuse juhataja: Anneli Kivisiv, Kaja Villem, Kaja Sörg, Kadri Vanem

Keelekorrektuur: Hille Saluäär

Tõlked: Margus Enno

Toimetuse kontakt: +372 5690 9237, anneli.kivisiv@gmail.com

Väljaandja: Tunne Kelami büroo, Kivisilla 4-9, Tallinn 10145

+372 773 4201, kaja.villem@irl.ee



ERP fraktsioon



Scapix

28. juuni 2015. Vasakpoolsed noored plakatiga „Aitab surutisest, välja euroalalt!“ nõuavad Kreeka parlamendihoone ees toimunud demonstratsioonis eitavat vastust referendumil ja Kreeka lahkumist euroalalt. Kreeka peaminister Alexis Tsipras häämmastas Euroopat oma otsusega kuulutada 5. juuliks välja referendum seoses võlausaldajate reforminõuetega ja kutsus kreeklasti üles hääletama „alandava“ kokkuleppe vastu.

18. juuni 2015, Kopenhaagen. Pildil on võidurõõmus Taani Rahvapartei juht Kristian Thulesen Dahl. Tema juhitud immigratsiooni- ja populistlik parempartei saavutas valimistel suure edu, kuid jäi vaatamata heale valimistulemusele napisõnaliselt küsimuses, kas ta esimest korda oma 20-aastasest ajaloost katseb valitsusega ühineda. Valimistulemused andsid seekord üllatava, kuid kindla võidu endise peaministri Lars Løkke Rasmusseni juhitud paremsentristlikule blokile, mis tähendab valitsuse vahetust.



Scapix

17. juuni 2015, Bern. Šveitsi Liidukogu õnnitleb aplausiga Šveitsi peaprokuröri Michael Lauberit (paremal) ametisse tagasivalimise puhul. Šveitsi peaprokuratuur arestis FIFA arvutisüsteemides sisalduvad andmed ja dokumendid seoses maikuus avatud kriminaalajaga, milles uuritakse, kuidas läksid 2018. ja 2022. aasta jalgpalli maailma-meistrivõistluste korraldusõigused Venemaale ja Katarile.



Scapix

Sisukord

Välispoliitilisest mälest
konfliktide ajastul,
Mart Nutt

lk 2

Iraan – kas režiimi muutus
või lõputu sinisilmsus?
Tunne Kelam

lk 3

Reformiva Hiina hiilgus ja viletsus,
Juhan Värk

lk 5

Džihadismi vari Euroopas,
Holger Mölder

lk 9

Mõningaid täheldusi Venemaa
Föderatsiooni infosõjast Ukraina
kriisi kontekstis,
Vladimir Sazonov

lk 12

Lugusid terrorismivastase
operatsiooni tsoonist,
intervjuu Olena Stepovaga

lk 19

Islandi mõningate poliitiliste ja
majanduslike valikute tagamaadest
Intervjuu Hannes Gissurarsoniga

lk 25

Meenutades Baltimaade vabaduseteed,
Jón Baldvin Hannibalsson

lk 28

Tšehhi ja Eesti, rivaalid maavõistlusel,
Ago Vilo

lk 32

Vaade kõrgelt,
Aimar Altosaar

lk 39

Esikaane pilt: 21. mai 2015. Järjekorras neljas Vene-Hiina ühisõppus „Joint Sea-2015“ Vahemerele. Foto: Scapix